

Journal *of Integrated Sciences*

Jan - Jun 2022

วารสารสหวิทยาการ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565)

ISSN 1685-2494 (Print)

ISSN 2821-9384 (Online)

มกราคม-มิถุนายน 2565

วารสาร สหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Jan-Jun 2022
Journal
of Integrated Sciences

College of Interdisciplinary Studies
Thammasat University

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565)

Volume 19, Issue 1 (Jan-Jun 2022)

ISSN 1685-2494 (Print)

ISSN 2821-9384 (Online)

เจ้าของ : วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์

กองบรรณาธิการและผู้ช่วยบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ภาคภูมิ ทิพคุณ

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.มงคลชัย วิริยะพินิจ

รองศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ทองเฝือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาโนชญ์ อารีย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ วนาพิทักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์ สายจำปา

อาจารย์ ดร.สมพันธ์ เตชะอริก

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์

รองศาสตราจารย์ ดร.จุฬณี ตันติกุลานันท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขานุการวารสาร

หฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วลิตพร จิโนทา

ออกแบบปก

วาสิทธิ์ อนันตวิเชียร

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ: ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์, (บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2565

ติดต่อกองบรรณาธิการ

หฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ

วลิตพร จิโนทา

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

email: ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-6132841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 054-237-999 ต่อ 5338 (ศูนย์ลำปาง)

ส่งบทความเพื่อขอลงตีพิมพ์ในวารสารสหวิทยาการ ได้ที่

<https://ci.tu.ac.th/journal>

บทความทัศนะ: ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ

ในวารสารเล่มนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน

บรรณาธิการและกองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย

และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ

ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน และวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน

และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรงและเป็นลายลักษณ์อักษร

วารสารสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Journal of Integrated Sciences

● วัตถุประสงค์ของวารสาร

วารสารสหวิทยาการเป็นวารสารที่มุ่งนำเสนอองค์ความรู้ในหลายสาขาวิชาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศในแต่ละห้วงเวลานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังตระหนักดีว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมในโลกปัจจุบันได้ทวีความซับซ้อนขึ้นทุกขณะ การทำความเข้าใจโลกหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นด้วยมุมมองแบบเชิงเดี่ยวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป ดังนั้น วารสารสหวิทยาการจึงเปิดพื้นที่ให้นักวิชาการในหลายสาขาความรู้ได้มีโอกาสแบ่งปันข้อมูล ความคิดและจุดยืนของตนต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยทางด้านสหวิทยาการ ซึ่งวารสารมีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม)

อนึ่ง วารสารฯ ได้จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปในการเผยแพร่ผลงานวิชาการด้านสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ และสร้างเครือข่ายทางวิชาการกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

● ประเภทของผลงานวิชาการที่จะรับตีพิมพ์

1. บทความวิชาการ (Academic Article)
2. บทความวิจัย (Research Article)

● ขอบเขตของสาขาวิชาที่เปิดรับ

วารสารสหวิทยาการเปิดรับบทความด้านสังคมศาสตร์และด้านสหวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ นิเทศศาสตร์ การศึกษา และสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ

● กำหนดการออกวารสาร

วารสารสหวิทยาการของวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม-เดือนมิถุนายน และฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม-เดือนธันวาคม

● ข้อกำหนดและการพิจารณาผลงานวิชาการเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสาร

1. ผลงานวิชาการที่รับพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสารรายงานหรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน ยกเว้นเป็นผลงานที่ได้นำเสนอในการประชุมทางวิชาการแบบไม่มีเรื่องเต็ม (Proceeding)
2. ผู้เขียนบทความต้องเขียนบทความตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในส่วน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียน”
3. ผลงานวิชาการที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์สามารถเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ แต่ผลงานดังกล่าวต้องมีบทความย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

4. ผลงานวิชาการจะต้องผ่านการประเมินคุณภาพทางวิชาการจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องจำนวนอย่างน้อย 2 ท่าน (Double-blind peer review)

5. กรณีที่ผู้ส่งผลงานวิชาการไม่สามารถปรับหรือแก้ไขตามผลการประเมินจากผู้ประเมินบทความให้แล้วเสร็จในเวลาที่กำหนด กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์พิจารณายกเลิกกระบวนการเพื่อการตีพิมพ์

● การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ และการแจ้งยกเลิกหรือถอนบทความ

- ส่งผ่านช่องทางอีเมล ci.journal@tu.ac.th
- ผู้ที่ประสงค์ที่จะส่งบทความเพื่อขอตีพิมพ์ในวารสารสหวิทยาการสามารถส่งได้ที่ <https://ci.tu.ac.th/journal>
- การยกเลิกบทความ หรือการถอนบทความ มีรายละเอียดดังนี้
  - การยกเลิกบทความคือ การเพิกถอนบทความก่อนที่จะมีการตีพิมพ์เผยแพร่
  - การถอนบทความคือ การถอนบทความที่ดำเนินการตีพิมพ์และเผยแพร่เรียบร้อยแล้ว
  - ในกรณีการยกเลิกบทความ หรือการถอนบทความ สามารถติดต่อกองบรรณาธิการที่อีเมล: ci.journal@tu.ac.th

[บทบรรณาธิการ] Editorial

วารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 เปลี่ยนโฉมเป็นวารสารอิเล็กทรอนิกส์ฉบับแรก รวมทั้งปรับปรุงระบบให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้นไป และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการขอตำแหน่งวิชาการได้ ด้วยมีการปรับหลักเกณฑ์ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบคุณภาพของบทความที่มาจากภายนอกสถาบัน 3 ท่านตามประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2564 ที่ให้ใช้ผลงานทางวิชาการที่ได้รับการเผยแพร่ในวารสารวิชาการระดับชาติ

วารสารสหวิทยาการฉบับนี้เป็นการนำเสนอเรื่องราวปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นเรื่องใกล้ตัวและกำลังเป็นที่สนใจในปัจจุบันทั้งสิ้น 4 บทความ ท่ามกลางกระแสการเมืองของประเทศไทยที่กำลังได้รับความสนใจจากการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่านโยบายการดำเนินงานเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการได้รับความนิยมทางการเมือง ซึ่งไม่แตกต่างจากประเทศอินโดนีเซียที่นำประเด็นอริปไตยทางอาหารเป็นส่วนสำคัญในการสร้างกลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้งจนได้รับความนิยมทางการเมืองของรัฐบาลโจโก วิโดโด จากบทความเรื่องแรก “กลยุทธ์การหาเสียงเลือกตั้งด้วยเรื่องอริปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร และการพึ่งตนเองด้านอาหาร: กรณีศึกษาการเลือกตั้งในประเทศอินโดนีเซียปี ค.ศ. 2014” เป็นการนำเสนอปรากฏการณ์ทางสังคมในด้านอาหาร จนนำไปสู่ประเด็นการเมือง นอกจากนั้นการเมืองกับเรื่องดนตรีถูกนำเสนอให้เป็นเรื่องเดียวกัน ดังบทความเรื่องที่สอง “ดนตรีกับการเมือง: คุณภาพชีวิตที่ดีส่งผลต่อการสร้างสรรค์ของศิลปิน” เป็นการเปรียบเทียบศิลปินในฐานะที่เป็นแรงงานในระบบทุนนิยม และการถูกขูดรีดของแรงงานในระบบทุนนิยม รวมทั้งความสำคัญ

ของรัฐสวัสดิการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานธุรกิจดนตรี เรื่องที่สาม “การวิเคราะห์การขยายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและการคุ้มครองผู้บริโภค: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และประเทศไทย” บทความนี้นำเสนอมุมมองของกฎหมายในการคุ้มครองผู้บริโภคในแง่ของการกำกับควบคุมไม่ให้เกิดการเอาเปรียบผู้บริโภคด้วยการค้ากำไรเกินควรจากการขายตั๋วชมฟุตบอล โดยยกตัวอย่างสิทธิของผู้บริโภคและความรับผิดชอบของต่างประเทศอย่างสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร และบทความสุดท้ายเป็นเรื่องของกฎหมายเช่นเดียวกันแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพินัยกรรมชีวิตซึ่งอาจจะเป็นแง่มุมที่แตกต่างจากพินัยกรรมที่คุ้นเคยในอดีต เนื่องจากเป็นพินัยกรรมที่มีผลก่อนที่จะสิ้นชีวิตเป็นสิทธิในวาระสุดท้ายของชีวิตในทางการแพทย์ซึ่งสามารถอ่านรายละเอียดได้จากเรื่อง “นัยทางกฎหมายของพินัยกรรมชีวิตตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550”

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของวารสารฯ ฉบับนี้ รวมทั้งขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่ได้ให้ความสนใจติดตามวารสารฯ และหากท่านมีข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเพื่อการปรับปรุงวารสารให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นไปทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นอย่างยิ่ง

ยิ่งลักษณ์ กาญจนฤกษ์
บรรณาธิการ

สารบัญ Content

p11

บทที่ 1

กลยุทธ์การหาเสียงเลือกตั้งว่าด้วยเรื่องอธิปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร และการพึ่งตนเองด้านอาหาร: กรณีศึกษาการเลือกตั้งในประเทศอินโดนีเซียปี ค.ศ. 2014

Electoral Strategy as Food Sovereignty, Food Security and Food Self-Sufficiency: A Case Study of the 2014 Indonesian Presidential Election

วีระ หวังสัจจะโชค

Weera Wongsatjachock

p55

บทที่ 2

ดนตรีกับการเมือง: คุณภาพชีวิตที่ดีส่งผลต่อการสร้างสรรค์ของศิลปิน

Political Music: Quality of Life Having a Strong Effect on the Artist's Creativity

ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว

Chitsanupong Intarakaew

p91

บทที่ 3

การวิเคราะห์การขายต่อตั๋วชมการแข่งขัน
กีฬาฟุตบอลและการคุ้มครองผู้บริโภค:
ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหรัฐอเมริกา
สหราชอาณาจักร และประเทศไทย

A Critical Appraisal of the Resale of Football Tickets
and Consumer Protection: A Comparative Study
of the USA, the UK and Thailand

ปีติเทพ อยู่ยั้ง
Pedithep Youyuenyong

p123

บทที่ 4

นัยทางกฎหมายของพินัยกรรมชีวิตตาม
พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550

Legal Implication of the Living Will in the National
Health Act 2007

อภิโชค เกิดผล
Apichoke Kerdpon

บทที่ 1

กลยุทธ์การหาเสียงเลือกตั้ง ว่าด้วยเรื่องอธิปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร และการพึ่งตนเอง ด้านอาหาร: กรณีศึกษาการเลือกตั้ง ในประเทศอินโดนีเซียปี ค.ศ. 2014¹

Electoral Strategy as Food Sovereignty,
Food Security and Food Self-Sufficiency:
A Case Study of the 2014
Indonesian Presidential Election

วีระ หวังสัจจะโชค²
Weera Wongsatjachock

รับบทความ 22 มิถุนายน 2564

แก้ไขบทความ 7 มกราคม 2565

ตอบรับบทความ 17 กุมภาพันธ์ 2565

1 บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “การพัฒนาสถาบันของอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ
เปรียบเทียบประเทศโบลิเวีย อินโดนีเซีย และไทย” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการ
ส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สัญญาเลขที่ MRG6180252

2 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Corresponding author email: Weera36448@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีเป้าหมายในการทำความเข้าใจเรื่องการนำแนวคิด อธิปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร การพึ่งตนเองทางอาหาร มาใช้เป็น เครื่องมือสำหรับสร้างกลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยงานวิจัยใช้วิธีสำรวจ เอกสารและกรณีศึกษาการเลือกตั้งปี ค.ศ. 2014 ค้นพบว่าประเด็นเรื่องการพึ่ง ตนเองทางอาหารกลายเป็นใจกลางการต่อสู้ทางการเมืองอันนำมาสู่ชัยชนะ ของรัฐบาลโจโก วิโดโด บนฐานของหลักการในรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาหาร และกฎหมายคุ้มครองและเสริมพลังเกษตรกร ซึ่งเป็นกติกาสำคัญในการจัดเรียง สถาบันและกำหนดแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองเรื่องอาหารใน อินโดนีเซีย และการพัฒนาการเมืองอินโดนีเซียไปสู่การเป็นประชาธิปไตย บทความวิจัยนี้จึงมุ่งหวังให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยใช้ประเด็นด้าน อาหาร ไปสู่ประเด็นทางการเมืองเพื่อหวังผลการเลือกตั้ง

คำสำคัญ:

กลยุทธ์การเลือกตั้ง อธิปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร การพึ่งตนเองทางอาหาร

Abstract

The purpose of this research article is to understand the concepts of food sovereignty, food security and food self-sufficiency as tools in electoral strategy. A case study of the 2014 Indonesian Presidential Election was conducted and determined that food self-sufficiency played a critical role in the political issues that led to the victory of the Joko Widodo government, based on constitutional proposals regarding food laws and the empowerment of farmers. These regulations shaped the institutional behavior and patterning of opponents with regard to political struggles over food in Indonesia and the government's shift towards democracy. This research paper aims to pinpoint social changes through food issues related to election results.

Keywords:

Electoral Strategy, Food Sovereignty, Food Security, Food Self-Sufficiency

บทนำ

ในบทความวิจัยนี้ จะกล่าวถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองจากการต่อสู้ของภาคประชาสังคมและขบวนการทางการเมือง ไปสู่การต่อสู้ของการเมืองเชิงสถาบันบนหลักการสร้างการพึ่งพิงตัวเองด้านอาหาร (Food Self-sufficiency) ทำให้แนวคิดเรื่องอธิปไตยทางอาหารที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญและกฎหมายลำดับรอง ถูกนำมาใช้เป็นประเด็นในการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อเรียกร้อง “อธิปไตย อิสระภาพ และความยืดหยุ่นปรับตัวทางอาหาร” (Food sovereignty, Food independence, Food resilience) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบทของการเปลี่ยนผ่านและการพัฒนาการเมืองอินโดนีเซียไปสู่การเป็นประชาธิปไตยด้วยการเลือกตั้งปี ค.ศ. 2014

โครงสร้างของบทความนี้ประกอบไปด้วยสามส่วนหลักด้วยกัน โดยส่วนแรกเป็นการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับอธิปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร และการพึ่งพิงตนเองด้านอาหาร ส่วนที่สองกล่าวถึงวิธีวิจัยด้วยการวิจัยเอกสารและการใช้กรณีศึกษา และส่วนที่สามกล่าวถึงผลการศึกษาซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนของการเมืองอินโดนีเซียคือการเลือกตั้งปี 2014 ที่ประเด็นเรื่องการพึ่งพิงตนเองทางอาหารกลายเป็นใจกลางการต่อสู้ทางการเมืองอันนำมาสู่ชัยชนะของรัฐบาลโจโก วิโดโด และส่วนที่สามจะคลี่คลายให้เห็นถึงตัวบทและหลักการในรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาหาร และกฎหมายคุ้มครองและเสริมพลังเกษตรกร ซึ่งเป็นกติกาสัญญาสำคัญในการจัดเรียงสถาบันและกำหนดแบบแผนพฤติกรรมในการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องอาหารในอินโดนีเซีย

บททวนวรรณกรรม

ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอธิปไตยทางอาหารให้เป็นแนวทางการศึกษา (approach) เป็นเครื่องมือในการช่วยอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรกรรม กระบวนการอาหาร การจัดการที่ดิน การจัดสรรทรัพยากรใหม่ การกระจายอำนาจ และการส่งเสริมประชาธิปไตยทางอาหารเพื่อให้ประชาชนมีสิทธิควบคุมการผลิตและการบริโภคอาหารของตนเอง รวมถึงป้องกันการผูกขาดระบบอาหารของรัฐและบริษัทข้ามชาติ สามารถจัดแนวทางในการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มการศึกษาแรก *สิทธิในอธิปไตยทางอาหาร* (Rights to Food Sovereignty) เป็นการศึกษาอธิปไตยทางอาหารในด้านของการจัดการ “อำนาจ” ในการจัดการกับกระบวนการอาหาร ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ของประชาชนและชุมชน โดยอำนาจดังกล่าวไม่ใช่ประเด็นทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องวิเคราะห์ร่วมกับประเด็นในทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมด้วย เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันในระบบอาหาร

ตัวอย่างของงานกลุ่มนี้ เช่น งานศึกษาของแมคไมเคิลและชไนเดอร์ (McMichael and Schneider, 2011) ที่ได้ศึกษาข้อถกเถียงของ “การเมือง” ในการใช้กรอบความมั่นคงทางอาหารในการศึกษาความยากจนที่ต้องเผชิญกับความท้าทายจากกลุ่มอธิปไตยทางอาหารที่พยายามเข้ามาพูดถึงความหลากหลายทางนิเวศเกษตรกรรม (agro-ecological method) และการจัดสวัสดิการช่วยเหลือในระดับท้องถิ่นเพื่อให้อำนาจมาอยู่กับชุมชนและเกษตรกรขนาดเล็ก แทนที่จะไปอยู่ในมือของกลไกตลาด

ประกอบกับงานของเทราเกอร์ (Trauger, 2014) ที่กล่าวถึงความล้มเหลวของแนวคิดความมั่นคงทางอาหารในการจัดการกับปัญหาความหิวโหยและความยากจนภายใต้บริบทของเศรษฐกิจการเมืองโลกแบบรัฐเสรีนิยมใหม่

(neoliberal state) จึงนำมาสู่การเกิดขึ้นของแนวคิดอธิปไตยทางอาหารที่จะเข้ามากำหนดอาณาบริเวณในการทำความเข้าใจเรื่องอาหารใหม่ในฐานะที่เป็น “ทางเลือกของทางเลือกอื่น ๆ” (the alternativeness of the alternatives) ที่ไม่ใช่แค่กลไกเติมเต็มระบบทุนนิยมแบบความมั่นคงทางอาหาร แต่อธิปไตยทางอาหารจะเป็นแนวทางการตั้งคำถามและเคลื่อนไหวไปพร้อมกับขบวนการทางสังคมในการต่อต้านรัฐทุนนิยมและระบบกลไกตลาดเสรี

นอกจากนี้ยังมีงานสายการพัฒนาประชาธิปไตยทางอาหาร (food democratization) เห็นได้ในหนังสือรวมบทความของมาร์ซิน เฮอร์วิน (Marcin Gerwin, 2011) เรื่อง *Food and Democracy* ที่ได้นำบทความสำคัญของนักวิชาการที่ศึกษาประชาธิปไตยในระบบอาหารผ่านกรอบอธิปไตยทางอาหารมารวมไว้ ทั้งในด้านการออกแบบประชาธิปไตยจากคนข้างล่าง การลดความหิวโหยด้วยประชาธิปไตย การเข้าถึงที่ดินและสร้างระบบนิเวศที่ยั่งยืนด้วยกลไกประชาธิปไตยทางอาหาร ซึ่งไม่ใช่เพียงกลไก “เติมเต็ม” ของประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) แต่เป็นการสร้างกระบวนการประชาธิปไตยใหม่ที่ครอบคลุมทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อหาระบบในการจัดสรรอำนาจใหม่ให้เป็นธรรมกับผู้มีส่วนได้เสียในกระบวนการอาหารในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ท้องถิ่น ถึงระดับชาติ และนานาชาติ

อีกตัวอย่างคือ การศึกษาเรื่องอาหารกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของราช ปาเทลและคณะ (Raj Patel et. al., 2015) ที่ได้ทำวิจัยสนามในประเทศมาลาวิ (ตั้งอยู่บริเวณแอฟริกาตะวันออก) เพื่อศึกษาโครงการของประเทศ G8 ที่ชื่อว่า “พันธมิตรใหม่ของความมั่นคงทางอาหารและโภชนาการ” (The New Alliance for Food Security and Nutrition) พบว่าโครงการพัฒนาดังกล่าวแทบไม่ได้ช่วยสร้างความหลากหลายทางโภชนาการ และยังนำมาซึ่งการแปรรูปกระบวนการอาหารไปสู่มือของเอกชน

(privatization) โดยงานศึกษาได้ไปร่วมกับกลุ่มประชาสังคมมาลาวิอย่าง “กลุ่มชุมชนหลากหลายเพื่อดิน อาหาร และสุขภาพ” (The Soils, Food and Healthy Communities Initiative) เพื่อเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางสังคมของชุมชนในการสร้างนิเวศเกษตรกรรม ความหลากหลายทางโภชนาการ การสร้างสำนึกถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความเท่าเทียมกันทางเพศ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าการจัดการด้านโภชนาการมีส่วนสำคัญในการสร้างเสรีภาพ (freedom) ในสังคม

ในด้านของการสร้างกฎกติกาและออกแบบสถาบันการเมืองในการเปลี่ยนแนวคิดอธิปไตยทางอาหารไปสู่กฎหมายที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยอย่างเช่น งานของเอเดลแมน (Edelman, 2014) ที่ศึกษาการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมแนวคิดอธิปไตยทางอาหารผ่านการสร้างชุดของกฎกติกา บรรทัดฐาน และแนวทางปฏิบัติ ให้เกิดขึ้นในประเทศเม็กซิโกและคอสตาริกา และงานของแมคเคย์ เนห์ริง และวอลซ์-ไดลีย์ (McKay, Nehring and Walsh-Diley, 2014) ที่ศึกษาการออกแบบสถาบันการเมืองอธิปไตยทางอาหารผ่านการศึกษเปรียบเทียบกฎกติกาเชิงสถาบันในรัฐธรรมนูญของประเทศเวเนซุเอลา เอกวาดอร์ และโบลิเวีย โดยมองว่าเป็น “โครงการทางการเมือง” (political project) ที่แต่ละประเทศออกแบบรัฐธรรมนูญในแนวคิดอธิปไตยทางอาหารเพื่อตอบโจทย์ปัญหาเฉพาะของประเทศตัวเอง

กลุ่มการศึกษาที่สอง **สิทธิเข้าถึงอาหาร** (Food Accessibility) เป็นกรอบการศึกษาที่เน้นเรื่องของ “ผู้บริโภค” ในด้านของกิจกรรมมนุษย์ในการจัดการทรัพยากรและแบบแผนในการบริโภคที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน (sustainability) ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาการผูกขาดในเรื่องของเมล็ดพันธุ์ กลไกราคาอาหาร วิกฤตราคาอาหาร และกฎระเบียบเชิงสถาบันทั้งในและระหว่างประเทศ

ตัวอย่างในงานกลุ่มนี้ เช่น การสร้างอธิปไตยทางเมล็ดพันธุ์ (seed sovereignty) อย่างงานของคลอปเพนเบิร์ก (Kloppenborg, 2014) ที่ได้ศึกษาข้อถกเถียงในเรื่องของสิทธิทางเมล็ดพันธุ์ที่ถูกควบคุมด้วยกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ที่กลายมาเป็นข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนและพัฒนาเมล็ดพันธุ์ของชาวนารายย่อย จึงนำมาสู่การศึกษาองค์กรเมล็ดพันธุ์อย่าง *Open Source Seed Initiative* (OSSI) ซึ่งเข้ามาช่วยเหลือและส่งเสริมแนวคิดให้ชาวนารายย่อยและบริษัทขนาดเล็กสามารถเข้าถึงการแลกเปลี่ยนและพัฒนาเมล็ดพันธุ์ได้ โดยนำแนวคิดของอธิปไตยทางอาหารมาปรับใช้

ในงานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องกลไกราคาอาหาร และวิกฤตราคาอาหาร เห็นได้จากงานของแบร์ราคลัฟและกาเมียร์ (Barraclough and Ghimire, 2000) ที่ศึกษาปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจในด้านการขยายพื้นที่เกษตรกรรมและปัญหาการลดพื้นที่ป่าผ่านมุมมองของเรื่องการค้าระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อการจัดสรรที่ดินและความยากจนในประเทศแอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอเมริกาใต้ ประกอบกับงานของเบเนส (Baines, 2013) ที่ได้ทำการศึกษาสถานะเงินเพื่อในราคาอาหารในฐานะการจัดสรรทรัพยากรใหม่ กล่าวถึงการหาส่วนแบ่งทางการตลาดของธุรกิจอาหารและเครือข่ายการค้าอาหาร (Agro-Trader nexus) ในฐานะเศรษฐกิจการเมืองสากลเรื่องอาหารใหม่ในการจัดการกับระบบอาหารโลก

กลุ่มการศึกษาที่สาม *สิทธิของชาวนา* (Peasant Rights) เป็นกลุ่มงานศึกษาที่เน้นไปที่ “ผู้ผลิต” โดยดูเรื่องการสร้างประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) ที่จะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจให้กับชาวนา การออกแบบกลไกเชิงสถาบันเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม สิทธิของกลุ่มเกษตรกรขนาดเล็ก (small-farmer rights) การจัดการกับปัญหาความเสี่ยงและความเปราะบางของชาวนา โดยกลุ่มการศึกษานี้มีการกล่าวถึงประเด็นสิทธิมนุษยชน

และสิทธิพลเมืองจำนวนมาก

ตัวอย่างงานที่เกี่ยวกับสิทธิของชาวนา ทั้งในเรื่องสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมืองมีอยู่จำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่นรายงานการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวนาโลกโดยพริสซิลลา เคลย์ส (Priscilla Claeys, 2013) ที่ได้สรุปภาพรวม 20 ปีของขบวนการลา เวีย กัมเปซิना (La Via Campesina) ในการส่งเสริมและพัฒนาสิทธิมนุษยชนให้กับชาวนาและเกษตรกรรายย่อยทั่วโลก โดยการเคลื่อนไหวของขบวนการภายใต้แนวคิดอธิปไตยทางอาหารได้ “ก้าวข้าม” ข้อจำกัดของแนวคิดสิทธิมนุษยชนแบบเดิมไปสู่การสร้างสิทธิของประชาชนในการมีอำนาจเหนือตลาดและสิทธิของชาวนาในการกำหนดทรัพยากรและวิถีชีวิตในฐานะผู้ผลิตอาหารด้วยตัวเอง ไม่ใช่ปล่อยให้กลไกตลาดหรือนโยบายของรัฐมากำหนดวิถีการผลิตและวิถีชีวิตของชาวนา

ในส่วนของงานเกี่ยวกับขบวนการชาวนาที่เป็นการต่อต้านจากท้องถิ่น (local resistance) ยกตัวอย่างเช่นงานของแอร์สและโบเซีย (Ayres and Bosia, 2011) ที่ศึกษาขบวนการอธิปไตยทางอาหารในฐานะที่เป็นพลังปฏิกริยาต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ โดยอธิปไตยทางอาหารกลายมาเป็นแนวคิดให้กับขบวนการชาวนาในท้องถิ่นลุกขึ้นมาต่อต้านการเข้ามาของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ แต่การจะกล่าวถึงขบวนการดังกล่าวเป็นขบวนการต่อต้านโลกาภิวัตน์ (anti-globalization movement) อาจจะไม่ได้อาจจะไม่ได้ เพราะการต่อต้านในระดับท้องถิ่นของชาวนาได้มีการทำงานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับขบวนการชาวนาในระดับสากลด้วยเพื่อสร้างการเคลื่อนไหวในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมใหม่ โลกาภิวัตน์จึงกลายเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งให้กับขบวนการต่อต้านของชาวนาท้องถิ่นเช่นกัน

เมื่อหันมาพิจารณาแนวการศึกษาชาวนาในฐานะผู้ถูกกีดกันทางสังคม (social exclusion) ในฐานะ “ผู้แพ้จากระบบเศรษฐกิจ” จะพบว่าแนวทางการ

ศึกษาด้านอชิปไตยทางอาหาร โดยในงานของโบเยอร์ (Boyer, 2010) ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของชาวนาในกลุ่มลาตินอเมริกาอย่างประเทศฮอนดูรัส ซึ่งถูกทำให้เป็นชายขอบจากระบบอุตสาหกรรมและบริษัทเกษตรกรรมอาหารโลกในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 จนนำมาสู่การนำแนวคิดอชิปไตยทางอาหารมาขับเคลื่อนขบวนการชาวนาและร่วมมือกับลา เวีย กัมเปซินาในการสร้างความเข้มแข็งระหว่างกลุ่มชาวนาขนาดเล็กในท้องถิ่น และขบวนการสหภาพชาวนา (peasant union) เพื่อส่งเสริมสิทธิในทางเศรษฐกิจและการเมือง เห็นได้จากการเรียกร้องเรื่องปัญหาความอดอยาก ความยากจน และไปไกลถึงการสร้างขบวนการประชาชนในการต่อต้านรัฐประหารของกองทัพ

อีกตัวอย่างของสิทธิของชาวนา คือประเด็นสิทธิในเรื่องของเพศและการเลือกปฏิบัติทางเพศ (gender discrimination) ภายใต้แนวคิดอชิปไตยทางอาหาร ตัวอย่างเช่นงานของปาเทล (Patel, 2012) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องเพศสภาพเป็นหัวใจสำคัญในการทำความเข้าใจในความไม่มั่นคงทางอาหารและสถานะขาดสารอาหาร เนื่องจากเพศหญิงและเด็กผู้หญิงมักมีส่วนในการถูกลิดรอนทางอำนาจสูงกว่าในเมืองของกระบวนการผลิต การบริโภค และการแจกจ่ายอาหาร ส่งผลให้ในแถลงการณ์ของกลุ่มลา เวีย กัมเปซินาได้ยกเรื่องสิทธิทางเพศมาเป็นประเด็นเคลื่อนไหวสำคัญ ดูได้จากคำประกาศว่าด้วยสิทธิของชาวนา “หญิงและชาย” (Declaration of Rights of Peasants - Women and Men) ที่ให้คำว่า “หญิง” ขึ้นนำก่อน และการตระหนักถึงสิทธิสตรีได้รับผลกระทบมากที่สุด ผู้หญิงต่างตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงทั้งทางกายภาพทางจิตใจ และทางเศรษฐกิจ จนถูกเลือกปฏิบัติในการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากรเพื่อการผลิต รวมทั้งกลายเป็นคนชายขอบในกระบวนการตัดสินใจ

อย่างไรก็ดี การศึกษาอชิปไตยทางอาหารต้องไม่ลืมนำกรอบการศึกษาดังกล่าวมาใช้เพียงกรอบความคิดรวบยอดในการวิเคราะห์ทางวิชาการเท่านั้น

แต่เป็นรูปแบบปฏิบัติการทางสังคม (social practice) ที่จำเป็นจะต้องเชื่อมโยงองค์ความรู้และนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงได้ (praxis) ด้วยเหตุนี้ทำให้กรอบการศึกษาของอชิปไตยทางอาหารมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรมในระบบอาหาร พัฒนาประชาธิปไตยฐานราก และคุ้มครองสิทธิของชาวนา โดยภาคปฏิบัติการที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นเรื่องของ “กลยุทธ์ในการเลือกตั้ง” (electoral strategy) ที่เปลี่ยนแนวคิดไปสู่การปฏิบัติจริงในการเลือกตั้ง

วิธีวิจัย

ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยวิธีวิทยาอยู่ภายใต้กรอบของการตีความ (interpretative methodology) โดยมีระเบียบวิธีวิจัย (research methods) คือการวิจัยเอกสาร (documentary research) ทั้งเอกสารขั้นต้นและขั้นรอง เช่น บทความทางวิชาการ ข่าวในสื่อสารมวลชน เอกสารแถลงการณ์ทางการเมือง และรัฐธรรมนูญ เป็นต้น และกรณีศึกษา (case study) (Yin, 2009) เพื่อนำผลการศึกษาไปอธิบายความสัมพันธ์ในระดับภาพรวม ซึ่งการเลือกกรณีศึกษาอินโดนีเซียด้วยเหตุผลที่ว่า การเลือกตั้งในปี ค.ศ. 2014 เป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาประชาธิปไตยในการเปลี่ยนผ่านจากระบอบที่มีแง่มุมอำนาจนิยมในอดีตสู่รัฐบาลที่มาจากพลเรือน และประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีขบวนการชาวนาและประชาสังคมเกี่ยวกับชาวนาได้ทำการเคลื่อนไหวในการปฏิรูประัฐธรรมนูญในช่วงปลายทศวรรษ 1990 เป็นฐานสำคัญในการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาสังคมระหว่างประเทศ ลา เวีย กัมเปซินาในช่วงศตวรรษที่ 21 ภายใต้กลุ่มที่เรียกว่าเซริกัต ปีตตานี อินโดนีเซีย (Serikat Petani Indonesia: SPI) ซึ่งพัฒนาโดยกลุ่มสหภาพชาวนาในสหพันธ์อินโดนีเซีย

(Federation of Indonesian Peasants Unions: FSPI) ร่วมผลักดันเพื่อนำกฎบัตรว่าด้วยสิทธิชาวนา (Peasants Rights Charter) มาใช้บัญญัติในรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองสิทธิชุมชนของชาวนาในการจัดการระบบอาหารในชุมชนของตนเอง (Claeys, 2015)

โดยงานวิจัยจะมีการตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ระหว่างการปรับใช้ทฤษฎีกรณีศึกษา และข้อมูลจากตัวบทกฎหมายในรัฐธรรมนูญ ในลักษณะการตรวจสอบวิธีการเชิงคุณภาพระหว่างกัน

ผลการวิจัยและอภิปราย

ผลการเลือกตั้งใน ค.ศ. 2014 ชัยชนะของประธานาธิบดีโจโก วิโดโด (Joko Widodo) ที่ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีคนที่เจ็ดของประเทศอินโดนีเซีย (2014-ปัจจุบัน) ผ่านการเลือกตั้งมาจากพรรคประชาธิปไตยอินโดนีเซียแห่งการต่อสู้ (Indonesian Democratic Party of Struggle: PDI-P) และเป็นประธานาธิบดีคนแรกของอินโดนีเซียที่ไม่ได้มาจากกลุ่มทุนรายใหญ่หรือกลุ่มทางทหาร (Leinbach et.al., 2019) สะท้อนให้เห็นภาพของกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในอินโดนีเซีย

การเลือกตั้งเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2014 แม้โจโก วิโดโดจะถูกท้าทายโดยอดีตประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน และอดีตนายพลอย่างปราโบโว ซูเบียนโต (Prabowo Subianto) จากพรรคเกอร์อินตรา (Partai Gerkan Indonesia Raya: Gerindra) ที่ได้สร้างพันธมิตรกับพรรคอื่น ๆ ในสภาอย่างพรรคพีดี (PD) โกลคาร์ (Golkar) และพีพีพี (Muslim PPP) อย่างไรก็ตามโจโก วิโดโด ก็สามารถผ่านพ้นการเลือกตั้งในครั้งดังกล่าวมาได้ โดยแรงสนับสนุนจากประชาชนและภาคประชาสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความหวังในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

และพัฒนากฎหมายกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคมให้มีความยุติธรรมและเท่าเทียมกันมากขึ้น ซึ่งเป้าหมายของประธานาธิบดีคนที่เจ็ดของประเทศอินโดนีเซียอย่างโจโก วิโดโดในช่วงของการหาเสียงได้กล่าวถึงเป้าหมายการพัฒนาเสถียรภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้มากยิ่งขึ้น รวมถึงปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้น (Leinbach et.al., 2019; ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2559)

ในการทำความเข้าใจการเมืองเรื่องความมั่นคงทางอาหารและการสร้างอธิปไตยทางอาหารจำเป็นต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุคหลังซูฮาร์โต (Post-Soeharto Politics) ที่อำนาจในการบริหารงานอยู่ในบทบาทของประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน (Susilo Bambang Yudhoyono) ในฐานะที่เป็นนักบูรณาการทางการเมือง (political integrationist) ที่พยายามรวมความเป็นอินโดนีเซียให้เป็นหนึ่งเดียวกันด้วยนโยบายสายกลางและการสร้างสมดุลทางการเมือง-อุดมการณ์ (politico-ideological equilibrium) ในการให้กลุ่มทางการเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศยอมรับการปกครองของตน

อย่างไรก็ดี กว่าทศวรรษของการปกครองของประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน (2004-2014) ได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใหญ่ในการเลือกตั้ง ค.ศ. 2014 ระหว่างโจโก วิโดโด และนายพลปราโบโว ซูเบียนโต ซึ่งงานของมิทซ์เนอร์ (Mietzner, 2015) ชี้ให้เห็นว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างนักการเมืองสายประชานิยม (populist) ที่นำไปสู่การเมืองที่มีการแบ่งขั้วแยกข้างอย่างชัดเจน (polarization) ในอินโดนีเซีย

แม้ประธานาธิบดีซูซีโลจะมีลักษณะที่เป็นนักการเมืองสายกลาง (political moderator) แต่การแข่งขันในการเลือกตั้งปี 2014 สะท้อนให้เห็นว่าระหว่างระหว่างโจโก วิโดโด และปราโบโว ซูเบียนโต เป็นการต่อสู้ของนักการเมืองที่มี

ความเป็นผู้นำ (political leader) ที่มีนโยบายหลายด้านแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยโจโก วิโดโด ได้ภาพของอดีตผู้ว่าเมืองจาการ์ตาที่เป็นคนรุ่นใหม่ ชนชั้นกลาง และเป็นกลุ่มพลเรือนที่เน้นนโยบายประชานิยมสายกลางจากเรื่องปัญหาปากท้อง ในขณะที่ปราโบโว ซูเบียนโต มีภาพของการเป็นลูกเขยซูฮาร์โตอดีตผู้นำการปกครองแบบอำนาจนิยม แต่ก็มีนโยบายประชานิยมที่เน้นเศรษฐกิจชาติเช่นเดียวกับฮูโก ซาเวซของเวเนซุเอลา และทักษิณ ชินวัตรของไทย (Mietzner, 2015) ความแตกต่างของผู้สมัครแข่งขันเลือกตั้งในปี 2014 นี้สามารถจำแนกออกเป็นสี่ประเด็นดังต่อไปนี้

ประการแรก ความแตกต่างในการอธิบายบทบาทของศาสนาอิสลามในการเมืองและสังคม โดยฝั่งของปราโบโวและกลุ่มพันธมิตรเห็นว่าควรสร้างความเข้มแข็งให้กับศาสนาอิสลามในองค์การของรัฐ สะท้อนจากพรรคการเมืองที่สนับสนุนต่างเป็นพรรคศาสนาทั้งสิ้น เช่น พรรคพีเคเอส (Partai Keadilan Sejahtera: PKS) และพรรคพีพีพี (Partai Persatuan Pembangunan: PPP) เป็นต้น ในขณะที่กลุ่มของโจโก วิโดโดมีพันธมิตรพรรคการเมืองในแนวทางชาตินิยม-ฆราวาส (nationalist-secular) อย่างพรรคพีดีไอ-พี (Partai Demokrasi Indonesia Perjuangan: PDI-P) และพรรคพีเคบี (Partai Kebangkitan Bangsa: PKB) ที่แม้เป็นพรรคศาสนาอิสลามก็ตามแต่สนับสนุนนโยบายชาตินิยม/รัฐนิยม ส่งผลให้ฐานเสียงสำคัญของโจโก วิโดโดเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่มุสลิมด้วย (Mietzner, 2015)

ประการที่สอง อุดมการณ์ทางการเมืองเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตย ปราโบโวมีแนวโน้มไปในทางการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองด้วยข้อเสนอปฏิรูปรัฐธรรมนูญเพื่อสร้างประสิทธิภาพให้กับกลไกรัฐในการปกครอง ทำให้สังคมตั้งคำถามเกี่ยวกับความพยายามกลับไปสู่ระบอบซูฮาร์โตอีกครั้ง ในขณะที่โจโก วิโดโดมีข้อเสนอในการปกป้องรัฐธรรมนูญและสถานะเดิมของประชาธิปไตย

(democratic status quo) อย่างไรก็ตาม โจโก วิโดโดไม่ได้มีข้อเสนอประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว แต่ได้มีการประนีประนอมกับกลุ่มอำนาจเก่าอย่างเมกาวาตี ซูการ์โนบุตรี (Megawati Sukarnoputri) อดีตนายกรัฐมนตรีลูกสาวของซูการ์โนที่ปกครองช่วงปี ค.ศ. 2001-2004 ให้เป็นผู้เสนอชื่อเข้าแข่งขันประธานาธิบดีของพรรคพีดีไอ-พีทำให้การเมืองของโจโก วิโดโดได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชนชั้นนำเช่นกัน (Mietzner, 2015)

ประการที่สาม ความแตกต่างกันในนโยบายเศรษฐกิจ โดยอาจต้องย้อนไปถึงช่วงปี 2000 ที่สินค้าส่งออกหลักของอินโดนีเซียคือปาล์มน้ำมันและถ่านหินเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ผลจากวิกฤตทางการเงินโลกอย่างเหตุการณ์วิกฤตซับไพรม์ (Subprime mortgage crisis) ในสหรัฐอเมริกาช่วง ค.ศ. 2007-2008 วิกฤตราคอาหารโลกในปี 2008 และวิกฤตเศรษฐกิจในยุโรป ส่งผลให้รัฐบาลประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโนต้องมีนโยบายเศรษฐกิจในลักษณะของการคุ้มครองเศรษฐกิจของชาติ (nationalist and protectionist policies) ทั้งเรื่องของการจำกัดการลงทุนจากต่างชาติ การตั้งกำแพงภาษีใหม่ และการกำหนดโควตานำเข้าสินค้า โดยมีกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอาหาร เช่น กฎหมายว่าด้วยอาหาร (Law 18/2012 on Food) และกฎหมายว่าด้วยการปกป้องและเสริมอำนาจเกษตรกร (Law 19/2013 on the Protection and Empowerment of Farmers) เป็นต้น (Mietzner, 2015)

แนวนโยบายดังกล่าวส่งผลให้การเลือกตั้งปี 2014 เกิดการใช้นโยบายหาเสียงแบบชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (economic nationalism) ที่แตกต่างกันโดยทางปราโบโวใช้ความรักชาติและโจมตีการเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติของอินโดนีเซียด้วยการวาดภาพให้นักลงทุนจากต่างประเทศเป็นศัตรู ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากคนอินโดนีเซีย ส่งผลให้โจโก วิโดโดแม้ว่าจะมี

นโยบายร่วมพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างทุนในประเทศและระหว่างประเทศ แต่ไม่สามารถนำเสนอออกมาในช่วงหาเสียงได้ ทำให้นายโจโก วิโดโดได้สร้างภาพเศรษฐกิจแห่งชาติใหม่ในการหาเสียงช่วงเลือกตั้งผ่านการเสนอ นโยบายสร้างเศรษฐกิจผ่าน “การพึ่งพิงตนเองทางอาหาร” (self-sufficiency in food) และนำแนวคิดเรื่องอิสระทางอาหาร (food autonomy) มาใช้ในกระบวนการหาเสียงว่าจะทำให้อินโดนีเซียมีแหล่งอาหารของตัวเองโดยไม่พึ่งการนำเข้าภายในช่วงเวลา 3 ปี หากได้รับการเลือกตั้ง (Mietzner, 2015)

ประการที่สี่ นโยบายต่างประเทศของผู้สมัครทั้งสองคนแตกต่างกันอย่างยิ่ง โดยในยุคของประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน ที่เคยใช้นโยบาย “เพื่อนเป็นล้าน ศัตรูเป็นศูนย์” (A Million Friends, Zero Enemies) ต้องมีการเปิดการค้ากับทุกประเทศที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน ทั้งสหรัฐฯ จีน ออสเตรเลีย จนไปถึงเกาหลีเหนือ รวมไปถึงการจัดการวิกฤตที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม เช่น สงครามทางการเมืองในซีเรียด้วย ซึ่งสำหรับปราโบโวเห็นว่านโยบายต่างประเทศควรเลือกมิตรและเฝ้าระวังชาติตะวันตก ในขณะที่โจโก วิโดโด แม้ว่าจะเน้นหาเสียงจากนโยบายปัญหาในชีวิตประจำวันเป็นหลัก (สุขภาพ ความยากจน การศึกษา คมนาคม และการว่างงาน) แต่ในเรื่องนโยบายต่างประเทศกลับพบว่าโจโก วิโดโดทำให้อินโดนีเซียกลายเป็นผู้นำสำคัญในภูมิภาคอาเซียน และใช้นโยบายต่างประเทศในการสะท้อนปัญหาชีวิตประจำวัน เช่น การออกแนวทางการลดจำนวนแรงงานประมงต่างด้าวจากเวียดนามและไทย ที่เข้ามาทำงานในอินโดนีเซีย (Mietzner, 2015) หรือกล่าวได้ว่านโยบายต่างประเทศของอินโดนีเซียมีขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการเมืองในประเทศเป็นหลัก

ผลการเลือกตั้งปี 2014 ทำให้โจโก วิโดโดได้รับชัยชนะและเป็นประธานาธิบดีอินโดนีเซีย ในขณะที่ปราโบโวได้ยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญให้มีการทูลอภัยอย่างกว้างขวางในการเลือกตั้ง ผลของความคิดเห็นที่แตกต่าง

ทางการเมืองหลังการเลือกตั้งทำให้การเมืองอินโดนีเซียมีพลวัตมากขึ้น แต่ก็มีความขัดแย้งมากขึ้นเช่นเดียวกัน

หลังจากชนะเลือกตั้งปี 2014 ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี โจโก วิโดโดได้ทำงานในเชิงรุกที่สำคัญอย่างยิ่งในสองชุดนโยบายสำคัญ คือ หนึ่ง การตัดสินใจใช้นโยบายหลักประกันสุขภาพ การศึกษา และสวัสดิการใหม่เพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคม (social security) และลดงบประมาณการสนับสนุนน้ำมัน (fuel subsidies) เพื่อนำงบประมาณไปช่วยเหลือกลุ่มคนจน ซึ่งการตัดสินใจทั้งสองนโยบายได้รับเสียงคัดค้านจากบุคคลในรัฐบาลเป็นอย่างมาก แต่ประธานาธิบดีโจโก วิโดโดเลือกที่จะดำเนินการตามที่ตัดสินใจ โดยไม่เน้นการเจรจาต่อรองหรือทางสายกลางแบบอดีตประธานาธิบดีซูซีโล บัมบัง ยูโดโยโน (Mietzner, 2015) แม้ว่าพิจารณาแล้วอาจดูเป็นเรื่องดีที่มีผู้นำกล้าตัดสินใจในนโยบายสาธารณะ แต่ในทางการเมืองย่อมสะท้อนให้เห็นว่าอินโดนีเซียมีจุดร่วมกันน้อยลงและอาจนำไปสู่การต่อสู้เชิงการเมือง-อุดมการณ์ขึ้นจนถึงปัจจุบันที่การเมืองมีความขัดแย้งสูงขึ้นจากประเด็นละเอียดอ่อนต่าง ๆ

แม้ว่าโจโก วิโดโดได้กล่าวถึงคำว่า “อธิปไตยทางอาหาร”³ (food sovereignty) เป็นหนึ่งในเป้าหมายของนโยบายด้านเกษตรกรรมของรัฐบาล แต่คำกล่าวของโจโก วิโดโดก็เป็นประเด็นที่กลุ่มขบวนการเกษตรกรและชาวนายังตั้งข้อสงสัยถึงความจริงจังของรัฐบาลในเป้าหมายดังกล่าว โดยเฉพาะเมื่อโจโก วิโดโด ได้เคยกล่าวเปรียบเทียบถึงคำสองคำ ได้แก่ “อธิปไตยทางอาหาร” และ “ความมั่นคงทางอาหาร” (food security) เมื่อปี ค.ศ. 2014 ว่ามีความ

3 เป็นคำหนึ่งที่กลุ่มลา เวีย กัมเปชินา หรือเครือข่ายด้านเกษตรกรรมและชาวนาระดับโลกนำมาใช้เคลื่อนไหว นับตั้งแต่การประชุมอาหารโลก (World Food Forum) ในปี ค.ศ. 1996 โดยให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยในการผลิตและจำหน่ายอาหาร รวมถึงสนับสนุนผลประโยชน์ของเกษตรกรรายย่อย มากกว่าคำนึงถึงผลประโยชน์ของบริษัทและเกษตรกรรายใหญ่

แตกต่างกัน สำหรับรัฐบาลโจโก วิโดโด “ความมั่นคงทางอาหาร” หมายถึง ความพร้อมใช้งานทางด้านอาหาร (availability of foodstuffs) อันเชื่อมโยงกับคลังของสินค้าอาหาร (warehouses) และการขนส่งสินค้าอาหาร (logistically) โดยที่ไม่ได้พิจารณาถึงแหล่งต้นกำเนิดหรือแหล่งที่มาของอาหารนั้น ๆ ส่วนคำว่า “อธิปไตยทางอาหาร” หมายถึงการผลิตอาหารโดยชาวอินโดนีเซียเอง และการขายอาหารให้กับชาวอินโดนีเซียเอง หากมีผลผลิตส่วนเกินจากการบริโภคก็นำส่วนเกินนั้นส่งออกขายยังต่างประเทศได้ (Indonesian Resources and Information Program: IRIP, 2016)

นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารของโจโก วิโดโด ถือเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายที่ใช้หาเสียงเพื่อชิงตำแหน่งประธานาธิบดีในการเลือกตั้งครั้งแรกของตนเอง ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้รับความนิยมจากประชาชนภายในประเทศ จนมีส่วนช่วยให้โจโก วิโดโดได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีเมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2014 แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายการพึ่งพาตนเองไม่ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงของโจโก วิโดโด แต่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในช่วงท้าย ๆ ของซูฮาร์โต จนกระทั่งมาถึงในช่วงของโจโก วิโดโด ที่มีการดำเนินการใช้และปรับเปลี่ยนการใช้ในแต่ละรัฐบาลที่ผ่านมา

นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารในช่วงของโจโก วิโดโด มีความแตกต่างจากรัฐบาลของประธานาธิบดีคนอื่น ๆ อย่างชัดเจนคือ เป็นนโยบายที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับบทบาทของรัฐในเชิงสถาบัน (institution) ในการออกกฎระเบียบ (regulation) โดยอาศัยหลักอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ สาธารณรัฐอินโดนีเซียตามตารางที่ 1 เพื่อลดการนำเข้าสินค้าอาหารและการเกษตรจากต่างประเทศ อันเป็นเป้าหมายที่อยู่ตรงข้ามกับหลักการของตลาดเสรี (free market) ภายในตลาดโลก ซึ่งรัฐบาลที่ผ่านมาก่อนหน้าโจโก วิโดโดได้ส่งเสริมให้การผลิตและการค้าที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเกษตรกรรม

ภายในประเทศเชื่อมโยงกับตลาดต่างประเทศและตลาดโลก โดยที่โจโก วิโดโดพิจารณาว่า การนำเข้าสินค้าด้านเกษตรกรรมและอาหารในระดับที่สูงก่อนหน้านี้ได้สร้างผลกระทบต่อสินค้าประเภทเดียวกันของผู้ผลิตภายในประเทศ เช่นเดียวกับที่ประเทศอินโดนีเซียต้องเสียเปรียบดุลทางการค้าให้กับต่างประเทศ ดังเช่น ข้อมูลจากสำนักงานสถิติของอินโดนีเซียระบุว่า มูลค่าการนำเข้าสินค้าเกษตรกรรมจากในปี ค.ศ. 2003 อยู่ที่ 3.34 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ เพิ่มขึ้นมากกว่าสี่เท่าในปี ค.ศ. 2013 มาอยู่ในระดับ 14.90 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งได้สร้างความเสียหายแก่ตลาดสินค้าเกษตรกรรมภายในประเทศ (Nevins & Peluso, 2008; Davidson, 2018; Syailendra, 2017; เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2556)

นอกจากนี้ อีกข้อแตกต่างที่ชัดเจนคือ นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารของโจโก วิโดโดได้ถูกกำหนดออกมาควบคู่กับนโยบาย “อธิปไตยทางอาหาร” เนื่องจากปัจจัยที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรภายในประเทศ การเติบโตของเมืองและภาคอุตสาหกรรม ได้ส่งผลให้ความต้องการอาหารมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ทั้งสองนโยบายมีเป้าหมายร่วมกันในการเน้นการพึ่งพาและให้ความสำคัญกับการผลิตอาหารและสินค้าเกษตรภายในประเทศ อินโดนีเซียเอง รวมถึงเป้าหมายร่วมที่ประธานาธิบดีโจโก วิโดโด และกระทรวงเกษตรของอินโดนีเซียตั้งไว้ว่า ในอีก 30 ปีข้างหน้า อินโดนีเซียจะเป็น “ผู้ขำของโลก” ด้วยความมั่นคงทางอาหารของประเทศ และสามารถส่งออกสินค้าอาหารส่วนเกินจากการผลิตให้กับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก (Syailendra, 2017; Davidson, 2018; กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2560; เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2556)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบหลักการอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945

กรอบอธิปไตยทางอาหาร		รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945
ประเด็นสิทธิอธิปไตยทางอาหาร	บทบาทรัฐกับอธิปไตยทางอาหาร	มาตรา 22D (1) สภาผู้แทนภูมิภาคสามารถส่งร่างกฎหมายให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเกี่ยวกับอัตตาณัติของภูมิภาค (regional autonomy) ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การก่อตั้งและเติบโต รวมถึงการควบรวมภูมิภาค การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจ และเรื่องอื่น ๆ ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการงบประมาณระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
	อำนาจในการจัดการทรัพยากร	
	อำนาจในการจัดการกระบวนการอาหาร	มาตรา 33 (3) ที่ดินและน้ำ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่ถูกควบคุมโดยรัฐ และจะใช้ได้เพื่อผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของประชาชน (4) องค์การของเศรษฐกิจแห่งชาติจะอยู่บนฐานของประชาธิปไตยเศรษฐกิจ (economic democracy) ที่ยึดหลักการของความเป็นหนึ่งเดียวกัน (solidarity) ประสิทธิภาพพร้อมด้วยความเป็นธรรม (efficiency along with fairness) ความยั่งยืน (sustainability) คุ้มครองรักษาสิ่งแวดล้อม (keeping the environment) การพึ่งตนเอง (self-sufficiency) และความก้าวหน้าอย่างสมดุล (balanced progress) ของเศรษฐกิจชาติอย่างหนึ่งเดียว
อำนาจในทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม	มาตรา 22D (2) สภาผู้แทนภูมิภาคสามารถมีส่วนร่วมในการถกเถียงร่างกฎหมายเกี่ยวกับความเป็นอิสระของภูมิภาค ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การก่อตั้งและเติบโต รวมถึงการควบรวมภูมิภาค การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจ และเรื่องอื่น ๆ ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการงบประมาณระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค นอกจากนี้ ยังสามารถให้คำแนะนำต่อสภาผู้แทนราษฎรต่อร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับงบประมาณของรัฐ การเก็บภาษี การศึกษา และศาสนา (3) สภาผู้แทนภูมิภาคสามารถกำกับดูแลการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเป็นอิสระของภูมิภาค การก่อตั้งและเติบโต รวมถึงการควบรวมภูมิภาค การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเศรษฐกิจ การนำงบประมาณของรัฐ การเก็บภาษี การศึกษา และศาสนาไปปฏิบัติ โดยสามารถส่งผลการตรวจสอบให้กับสภาผู้แทนราษฎรสำหรับพิจารณาต่อไป	

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบหลักการอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945 (ต่อ)

กรอบอธิปไตยทางอาหาร		รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945
ประเด็นสิทธิเข้าถึงอาหาร	สิทธิในการเข้าถึงอาหารของผู้บริโภค	มาตรา 28H (1) บุคคลมีสิทธิในการมีชีวิตที่ดี (well-being) ทั้งร่างกายและจิตใจ ในการอาศัยอยู่อย่างมีความสุขเนื่องจากได้รับสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ (good and healthy environment) และได้รับการดูแลรักษาพยาบาล มาตรา 34 (2) รัฐดำเนินการพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคม (social security system) สำหรับทุกคน และเสริมอำนาจผู้อ่อนแอและด้อยโอกาส (empowers the weak and underprivileged) ในสังคม ตามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (3) รัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดหาบริการทางการแพทย์และบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสม
	ความยั่งยืนทางการเกษตร สิ่งแวดล้อม และอาหาร	มาตรา 28H (2) บุคคลมีสิทธิในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและการดูแลเป็นพิเศษในการได้รับโอกาสและประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน เพื่อบรรลุถึงความเท่าเทียมและความยุติธรรม (equality and justice) (3) บุคคลได้รับสิทธิในสวัสดิการทางสังคมด้านการพัฒนาตนเอง บนฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
	สิทธิในการดูแลกลไกราคาและระบบเศรษฐกิจ	มาตรา 33 (1) เศรษฐกิจถูกวางโครงสร้างเป็นความพยายามร่วมกันบนฐานของหลักการครอบครัว (a common endeavor based on familial principles) (2) ภาคการผลิตที่เป็นส่วนสำคัญของรัฐและส่งผลต่อสภาพชีวิต (livelihood) ของประชากร จะถูกควบคุมโดยรัฐ (3) ที่ดินและน้ำ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่ถูกควบคุมโดยรัฐ และจะใช้ได้เพื่อผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของประชาชน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบหลักการอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945 (ต่อ)

กรอบอธิปไตยทางอาหาร		รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945
ประเด็นสิทธิของชาวนา	การสร้างประชาธิปไตยทางตรง	มาตรา 33 (4) องค์การของเศรษฐกิจแห่งชาติจะอยู่บนพื้นฐานของประชาธิปไตยเศรษฐกิจ ที่ยึดหลักการของความเป็นหนึ่งเดียวกัน ประสิทธิภาพพร้อมด้วยความเป็นธรรม ความยั่งยืน คุ่มครองรักษาสิ่งแวดล้อม การพึ่งตนเอง และความก้าวหน้าอย่างสมดุลของเศรษฐกิจชาติอย่างเป็นหนึ่งเดียว
	สิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง	มาตรา 18B (1) รัฐจะรับรองและเคารพต่อหน่วยงานในการบริหารงานส่วนภูมิภาค ที่ได้มีการแบ่งภารกิจเฉพาะหรือพิเศษด้วยกฎหมาย (2) รัฐจะรับรองและเคารพตามกฎหมาย ต่อความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคม ภายใต้กฎหมายจารีตประเพณี (customary law) ตามสิทธิในธรรมเนียม (traditional rights) และสิทธิดังกล่าวดำรงอยู่และตกลงร่วมกันว่าจะทำให้มีการพัฒนาสังคม และไปในทางเดียวกับหลักการเรื่องรัฐเดี่ยวแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย
		มาตรา 26 (1) พลเมือง (citizen) คือผู้เป็นอินโดนีเซียพื้นเมือง (indigenous Indonesian) และคนที่เป็นต่างชาตินิติที่ได้รับการรับรองจากกฎหมายให้เป็นพลเมืองตามกฎหมาย (2) ประชาชนที่มาอาศัยในรัฐ (resident) ประกอบด้วยพลเมืองอินโดนีเซียและชาวต่างชาติที่อยู่ในอินโดนีเซีย (3) สาระสำคัญของความเป็นพลเมืองและประชาชนในรัฐถูกกำหนดไว้ในกฎหมาย
	มาตรา 27 (2) พลเมืองทุกคนจะได้รับรองสิทธิในการมีอาชีพและการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ (human being)	

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบหลักการอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945 (ต่อ)

กรอบอธิปไตยทางอาหาร		รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945
ประเด็นสิทธิของชาวนา	สิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง	<p>มาตรา 28C (1) คนทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าถึงศักยภาพของตนเอง (self-realization) ผ่านการได้รับการเติมเต็มในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐาน (basic needs) สิทธิในการเข้าถึงการศึกษา และได้รับประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปะ และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ (the quality of his life and the well-being of mankind)</p> <p>มาตรา 28D (2) คนทุกคนได้รับสิทธิในการเข้าถึงอาชีพและการได้รับค่าแรงที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับแรงงานสัมพันธ์</p>
	สิทธิของชาวนาและเกษตรกรรายย่อย	<p>มาตรา 28A บุคคลมีสิทธิที่จะมีชีวิตและสิทธิในการคุ้มครองชีวิตและความเป็นอยู่ของตน</p> <p>มาตรา 28F บุคคลมีสิทธิในการสื่อสารและได้มาซึ่งข้อมูลสำหรับการพัฒนาตัวเองและสิ่งแวดล้อมสังคม (his own and his social environment's development) และมีสิทธิในการค้นหา รักษา ครอบครอง เก็บ ดำเนินการ และเผยแพร่ข้อมูลในทุกช่องทางที่จัดหาได้</p> <p>มาตรา 28I (3) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสิทธิของชุมชนดั้งเดิม (cultural identities and rights to traditional communities) ได้รับการเคารพในทุกสถานการณ์ตลอดเวลาแม้เมื่ออารยธรรมเปลี่ยนแปลงไป</p> <p>(4) การปกป้อง ส่งเสริม รักษา และทำให้สิทธิมนุษยชนเป็นจริงได้ เป็นความรับผิดชอบของรัฐและเป็นหน้าที่หลักของรัฐบาล</p> <p>(5) เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักการของรัฐประชาธิปไตยและชอบด้วยกฎหมาย หลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนที่นำไปปฏิบัติจะได้รับการคุ้มครอง กำหนด และรับรองด้วยกฎหมายและกติกาก</p>

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบหลักการอธิปไตยทางอาหารในรัฐธรรมนูญ
สาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945 (ต่อ)

กรอบอธิปไตยทางอาหาร		รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอินโดนีเซีย 1945
ประเด็นสิทธิของชาวนา	สิทธิของชาวนาและเกษตรกรรายย่อย	มาตรา 28J (1) บุคคลมีข้อกำหนดให้เคารพต่อสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของบุคคลอื่น ในขณะที่เข้าร่วมใช้ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชาติ และรัฐ (2) ในการดำรงอยู่ของสิทธิและเสรีภาพ บุคคลมีหน้าที่ยอมรับข้อจำกัดโดยกฎหมาย สำหรับเป้าหมายในการคุ้มครอง ยอมรับ และเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และสำหรับการตอบสนองต่อความต้องการในสังคมประชาธิปไตย บนฐานของศีลธรรม คุณค่าทางศาสนา ความมั่นคง และระเบียบสาธารณะ
	หลักการมีส่วนร่วมของชาวนา	มาตรา 28 เสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสมาคมและการชุมนุม เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าจะต้องการพูด หรือการเขียน จะถูกกำหนดไว้โดยกฎหมาย มาตรา 28E (3) บุคคลมีสิทธิอย่างเสรีในการรวมตัว ชุมนุม และแสดงความคิดเห็น

ที่มา: สรุปจาก รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐอินโดนีเซียฉบับปี ค.ศ. 1945

(แก้ไขครั้งที่สี่ ปี 2002) โดยผู้เขียน

การดำเนินการนโยบายพึ่งพาตนเองทางอาหารในช่วงของโจโก วิโดโด นอกเหนือจากการกำหนดเป้าหมายในเชิงนโยบายแล้ว โจโก วิโดโดยังได้ใช้กลไกทางด้านกฎระเบียบ และกลไกเชิงสถาบันเพื่อดำเนินการให้สำเร็จตามเป้าหมายของนโยบาย โดยที่ในด้านกฎระเบียบ รัฐบาลของโจโก วิโดโดได้ทำการออกระเบียบการนำเข้าสินค้าพืชสวนฉบับใหม่ เลขที่ 71/2015 มาแทนระเบียบฉบับเดิมที่ 16/2013 ฉบับที่ 47/2013 และฉบับที่ 40/2015 กล่าวคือ เป็นกฎระเบียบที่มีการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขของการนำเข้าสินค้าด้านอาหารและเกษตรกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของรัฐบาลในการลดการนำเข้าสินค้าด้านอาหารและเกษตรกรรมจากต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงกฎระเบียบของการออกเอกสารสิทธิ์ในการใช้ที่ดินด้านเกษตรกรรม เพื่อให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของรัฐในการสร้างพื้นที่เกษตรกรรมใหม่ที่มีประสิทธิภาพอย่างพื้นที่โดยรอบของชาว ดังเช่น ในปี ค.ศ. 2016 ผลของการแก้ไขกฎระเบียบ และบทบาทของกระทรวงเกษตรมีส่วนต่อการสร้างพื้นที่นาข้าวใหม่กว่า 129,096 เฮกตาร์ (hectare) ในหลายพื้นที่ทั่วประเทศอินโดนีเซีย⁴ โดยพื้นที่นาข้าวใหม่ที่ใหญ่ที่สุดอยู่ในเกาะกาลิมันตัน (Kalimantan) ทางด้านตะวันตก 16,905 เฮกตาร์ รองลงมาคือเกาะกาลิมันตันกลาง 16,550 เฮกตาร์ หรือพื้นที่เมืองลัมปุง (Lampung) 11,874 เฮกตาร์ เป็นต้น (Syailendra, 2017; กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2560)

ในส่วนของบทบาทของรัฐในเชิงสถาบัน รัฐบาลของโจโก วิโดโดได้ทำความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐทางด้านที่ดิน เกษตรกรรม และพาณิชย์เหมือนกับหลาย ๆ รัฐบาลที่ผ่านมาเพื่อพัฒนาและส่งเสริมสินค้าด้านเกษตรกรรมและ

4 รวมถึงรัฐบาลของโจโก วิโดโดยังส่งเสริมการให้ความรู้ และพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตด้านเกษตรกรรม รวมถึงปุ๋ยและเมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกรภายในประเทศอีกด้วย

อาหารภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม หนึ่งในหน่วยงานที่มีบทบาทโดดเด่นขึ้นมาในช่วงของโจโก วิโดโด คือ หน่วยงานทางทหารและความมั่นคงอย่างกองทัพอินโดนีเซียหรือ *Tentara Nasional Indonesia* (Indonesian armed forces: TNI) ที่โจโก วิโดโดได้เปลี่ยนบทบาทของหน่วยงานทางทหารจากบทบาทเพียงเพื่อการสนับสนุนสู้รบทางเชิงรุกต่อการรักษาและเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองทางอาหารและอธิปไตยทางอาหารของประเทศ ผ่านโครงการ *TNI-AD Mendukung Ketahanan Pangan* (Army Supporting Food Security) โดยการปรับเปลี่ยนบทบาทของหน่วยงานทางทหารของโจโก วิโดโด เกิดจากการนำนโยบายด้านเกษตรกรรม นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหาร และนโยบายอธิปไตยทางอาหาร เป็นส่วนหนึ่งของ “วาระการสร้างชาติ”⁵ (nation-building agenda) ที่หน่วยงานทางทหารและความมั่นคงต้องเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น (Syailendra, 2017; Food Industry Asia, 2014)

อย่างไรก็ตาม แม้นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารของโจโก วิโดโด จะได้รับความนิยมจากประชาชนส่วนใหญ่ภายในประเทศ จนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้โจโก วิโดโดได้รับชัยชนะเข้ามาเป็นประธานาธิบดีของประเทศอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตาม ผลที่ตามมาในเชิงลบของนโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารของ โจโก วิโดโดกลับเกิดขึ้นในหลายระดับ ประกอบด้วย (Syailendra, 2017; Globeasia, 2018; Davidson, 2019; Indonesia-investments, 2015; กลุ่มงานยุทธศาสตร์ภูมิภาคอาเซียน กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2559; เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2556)

5 โดยเริ่มมีคำสั่งการโดยโจโก วิโดโดเองไปยังหน่วยงานของกองทัพในระดับภูมิภาค (military regional commands) หรือ Komando Daerah Militer (Kodam) ตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. 2014

ระดับระหว่างประเทศ จากเป้าหมายของรัฐที่เข้ามาแทรกแซงกลไกตลาดการค้าสินค้าประเภทอาหารและเกษตรกรรมระหว่างประเทศ มีผลทำให้ประเทศอินโดนีเซียลดการนำเข้าสินค้าเกษตรลงได้ เพื่อนำมาสู่การพึ่งพาสินค้าเกษตรกรรมภายในประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม ผลในเชิงลบของนโยบายดังกล่าวในระดับระหว่างประเทศ ได้ปรากฏให้เห็นจากการเคลื่อนไหวของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเปียบที่เป็นข้อจำกัดในการค้ากับประเทศอินโดนีเซีย โดยสหรัฐอเมริกา⁶ ได้ยื่นฟ้องต่อองค์การการค้าโลก (WTO) เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน ค.ศ. 2015 เพื่อให้จัดตั้งคณะผู้พิจารณาการใช้มาตรการที่กำหนดให้ต้องขอใบอนุญาตนำเข้าสินค้าเกษตรกรรมและผลิตภัณฑ์จากเนื้อสัตว์ของอินโดนีเซีย ซึ่งมาตรการดังกล่าวเป็นการห้ามและจำกัดการนำเข้าที่ขัดกับความตกลงขององค์การการค้าโลก **ระดับประเทศ** ผลของนโยบายในเชิงลบที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ นโยบายการพึ่งพาตนเอง และการลดการนำเข้าสินค้าประเภทอาหารและเกษตรกรรมจากต่างประเทศได้ทำให้ราคาสินค้าเกษตรกรรมของตลาดภายในประเทศสูงขึ้น อันเนื่องมาจากไม่มีสินค้าประเภทอาหารและเกษตรกรรมราคาถูกจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขัน ส่งผลให้ประชาชนในอินโดนีเซียต้องประสบกับสภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น โดยที่สินค้าบางประเภทก็มีแนวโน้มของราคาที่สูงมากกว่าราคาเฉลี่ยในตลาดโลก รวมถึงประชาชนยังต้องประสบกับปัญหาการเข้าถึงอาหารในบางช่วงเวลาอีกด้วย

6 นอกเหนือจากสหรัฐอเมริกา ไทยก็เป็นอีกประเทศที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายและกฎระเบียบเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองทางอาหารของอินโดนีเซีย ดังข้อมูลเมื่อข้อมูลมูลค่าการส่งออกสินค้าผลไม้สดของไทยไปยังประเทศอินโดนีเซียเมื่อปี ค.ศ. 2012 มีมูลค่าสูงถึง 102.72 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ก่อนที่ในปี ค.ศ. 2015 มูลค่าจะตกลงมาอยู่ที่ 48.82 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (กลุ่มงานยุทธศาสตร์ภูมิภาคอาเซียน กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, 2559)

ระดับสถาบัน แม้รัฐบาลของโจโก วิโดโดได้ส่งเสริมให้เกิดกลไกเชิงสถาบันเพื่อเป็นส่วนหนุนเสริมในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองและอธิปไตยทางอาหารภายในประเทศ อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญหาของการประสานงานเชื่อมโยง ปัญหาของการบริหารจัดการ และปัญหาของความโปร่งใสหรือปัญหาคอร์รัปชันที่เกิดขึ้น ทำให้กลไกสถาบันดังกล่าวมีส่วนต่อการทำให้เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้น ดังเช่นกระทรวงเกษตรได้อ้างถึงจำนวนข้าวที่เหลือใช้ (surplus) ภายในประเทศมีมากถึง 300,000 ตันแต่ในขณะที่กระทรวงพาณิชย์กลับเสนอให้มีการนำเข้าข้าวจากต่างประเทศจำนวน 500,000 ตัน เพื่อป้องกันปัญหาการขาดแคลนข้าวของประเทศ นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาที่รัฐบาลและหน่วยงานของรัฐไม่สามารถประสานงานหรือส่งออกสินค้าประเภทอื่น ๆ ไปขายยังต่างประเทศได้ ซึ่งนำไปสู่การตั้งข้อสังเกตของประชาชนถึงประสิทธิภาพในการดำเนินงานของรัฐ และความไม่พอใจของเกษตรกรต่อปัญหาของกลไกเชิงสถาบันดังกล่าวที่ผ่านมา

ระดับท้องถิ่น นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารที่ได้นำไปสู่การหนุนเสริมต่อการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมภายในประเทศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวของปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรรายย่อย และการกระจุกตัวของที่ดินที่ถือครองที่ดินโดยเจ้าที่ดินรายใหญ่ที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงการขยายตัวของเมืองและพื้นที่อุตสาหกรรมที่ได้เข้ามาซ้ำเติมความขัดแย้งในเรื่องที่ดินให้เพิ่มมากขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ

นโยบายการพึ่งพาตนเองทางอาหารของโจโก วิโดโด แม้เป้าหมายของนโยบายเป็นไปเพื่อการสร้างความมั่นคงและอธิปไตยทางอาหารและเกษตรกรรมภายในประเทศอินโดนีเซีย แต่ผลที่เกิดขึ้นกลับมีทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ อันมีส่วนต่อปัญหาความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ ที่รัฐบาลของโจโก วิโดโด ต้องแก้ไขและพัฒนาโลกต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

อย่างไรก็ดี ภายใต้เป้าหมายเกี่ยวกับอธิปไตยทางอาหารของโจโก วิโดโด กลับพบว่า ในปี ค.ศ. 2015 รัฐบาลได้ขึ้นขึ้นราคาข้าวเป็นครั้งแรกในรอบสามปี ซึ่งข้าวถือเป็นอาหารหลักของชาวอินโดนีเซีย โดยเฉพาะในช่วงเดือนรอมฎอน รวมถึงรัฐบาลยังได้ยกเลิกนโยบายการกำหนดภาษีการนำเข้าปุ๋ยสูตรจากออสเตรเลีย⁷ ทั้ง ๆ ที่นโยบายการกำหนดภาษีการนำเข้าปุ๋ยสูตรถูกกำหนดขึ้นเพียงไม่นาน ทำให้กลุ่มขบวนการเกษตรกรและชาวนาหลายคนมีมุมมองต่อโจโก วิโดโดว่า เขาเป็นผู้ที่บิดเบือนความหมายของคำว่า “อธิปไตยด้านอาหาร” ไป และเขาทำไปเพราะมันเป็นประเด็นที่สามารถเป็นกระแสและเป็นที่ยอมรับของชาวอินโดนีเซีย อันเชื่อมโยงกับนโยบายทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น การลดการนำเข้าสินค้า และการควบคุมพื้นที่ชายแดนทางทะเลของอินโดนีเซีย แต่สำหรับเกษตรกรและชาวนาเอง นัยยะความหมายของคำว่าอธิปไตยทางด้านอาหารตามที่โจโก วิโดโดว่าไว้ นั้น อาจไม่สามารถช่วยเพิ่มหรือรักษาความเป็นอยู่และสิทธิในที่ดินทำกินของพวกเขาไว้ได้ โดยเฉพาะแนวโน้มของการถูกแย่งยึดและสูญเสียที่ดินของเกษตรกรและชาวนาอินโดนีเซียมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จากการขยายตัวของอุตสาหกรรมผลิตและภาคบริการการท่องเที่ยวที่มีมากขึ้น เช่น ในพื้นที่ของลอมบ็อก (Lombok)⁸ ที่มีการขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยว

7 โจโก วิโดโดออกนโยบายกำหนดภาษีการนำเข้าปุ๋ยสูตรจากออสเตรเลีย เพื่อส่งเสริมการผลิตปุ๋ยสูตรในท้องถิ่นในช่วงแรก ก่อนที่จะยกเลิกไปในช่วงเวลาต่อมา

8 เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีข้อพิพาทด้านที่ดินทำกินของเกษตรกร จากการรุกคืบและขยายตัวเข้ามาของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสร้างกำไรให้มากกว่า โดยเฉพาะการเข้ามาของบริษัท Lombok Tourism Development Corporation ในปี ค.ศ. 1989 ที่เข้ามาบังคับซื้อที่ดินจำนวนมาก จนนำไปสู่การเรียกร้องของเกษตรกรและชาวนาในกระบวนการยุติธรรมเกี่ยวกับสิทธิในที่ดินของตนเอง เพื่อให้ได้รับการชดเชยค่าเสียหายและเสียโอกาสที่เหมาะสมจากการสูญเสียที่ดินของตนเอง [Indonesian Resources and Information Program (IRIP), 2016]

เข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน [Indonesian Resources and Information Program (IRIP), 2016]

นอกจากประเด็นในเรื่องของอธิปไตยทางอาหารในช่วงระยะเวลาการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของโจโก วิโดโดแล้ว ขบวนการเคลื่อนไหวเกษตรกรและชาวนายังให้ความสนใจในประเด็นขับเคลื่อนร่วมสมัยอีกหลายประเด็น โดยมีการขับเคลื่อนกับภาคประชาสังคมกลุ่มอื่น ๆ อย่างกลุ่มองค์กรนอกภาครัฐ (NGO)s กลุ่มนักเรียนนักศึกษา หรือองค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ เนื่องจากแม้ว่าในปัจจุบันประเทศอินโดนีเซียถือเป็นประเทศที่มีประชากรมากที่สุดเป็นอันดับที่สี่ของโลก และยังเป็นประเทศที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดของโลกอีกด้วย แต่ประเทศอินโดนีเซียก็ยังมีปัญหาต่าง ๆ ดำรงอยู่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน การพัฒนาการศึกษา การก่อการร้าย (terrorism) ปัญหาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย (ภายหลังจากสี่ทศวรรษของการปกครองแบบอำนาจนิยม) การปฏิรูปเศรษฐกิจและการเงิน การทุจริต⁹ การปฏิรูประบบยุติธรรม การจัดการต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการควบคุมโรคติดต่อ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับความยากจน ข้อมูลในเดือนกันยายน ค.ศ. 2017 พบจำนวนคนยากจนสูงถึง 27.76 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 62.2 ของประชากรทั้งหมด โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท และส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพการผลิตในภาคเกษตรกรรม ในขณะที่ข้อมูลของเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2017 แสดงให้เห็นว่ากำลังแรงงานการผลิตในภาคเกษตรกรรมมีสูงถึง 31,860,000 คน หรือมีมากกว่าสองเท่าของแรงงานอุตสาหกรรมที่มีเพียง 13.31 ล้านคน ซึ่งได้สร้างผลกระทบต่อภาพรวมการพัฒนาการผลิตด้านเกษตรกรรมของประเทศ (Widodo, 2017)

9 ในช่วงเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 2019 ได้มีกลุ่มนักเรียนนักศึกษามาชุมนุมประท้วงต่อปัญหาการคอร์รัปชัน และปัญหาการออกกฎหมายต่าง ๆ ของโจโก วิโดโด (Jaffrey, 2019)

ความพยายามของโจโก วิโดโดในการปฏิรูปที่ดินและเกษตรกรรมของประเทศอินโดนีเซีย เป็นความพยายามผ่านระบอบประชาธิปไตยด้วยการใช้กระบวนการทางสถาบัน และทางกฎหมายของประเทศ ตัวอย่างของความพยายามดังกล่าวของโจโก วิโดโดคือ การออกกฎระเบียบโดยประธานาธิบดี (Presidential Regulation no.86) เกี่ยวกับการปฏิรูปเกษตรกรรมเมื่อปี ค.ศ. 2018 เพื่อจัดสรรที่ดินทำกินและปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน สำหรับลดปัญหาการกระจุกตัวของที่ดินที่มีมาตั้งแต่ในช่วงของซูฮาร์โตรวมถึงกฎระเบียบย้งส่งเสริมให้เกิดการตั้งสถาบันและองค์กรต่าง ๆ ของรัฐที่ช่วยในการปฏิรูปเกษตรกรรมและที่ดินของเกษตรกรรายย่อยในประเทศอินโดนีเซีย โดยทำงานร่วมกับหน่วยงานหลักของรัฐบาลอย่างกระทรวงป่าไม้ (Ministry of Forestry) และกระทรวงการเกษตรและการวางแผนพื้นที่ (Ministry of Agrarian and Spatial Planning) (Nantu, 2019)

ในช่วงระยะเวลาของการปฏิรูปที่ดินและเกษตรกรรมของโจโก วิโดโด ข้อมูลของขบวนการเคลื่อนไหวเกษตรกรและชาวนาอย่าง *Konsorsium Pembaruan Agraria* (Consortium for Agrarian Reform: KPA) ได้แสดงให้เห็นว่า การดำเนินการของกระทรวงป่าไม้ในการให้ใบอนุญาตแก่บริษัทป่าไม้ขนาดใหญ่มีมากขึ้น 531 ใบ ครอบคลุมพื้นที่มากถึง 35.8 ล้านเฮกเตอร์ ส่วนใบอนุญาตสำหรับป่าชุมชนและคนพื้นเมืองมีจำนวนเพียง 57 ใบ ครอบคลุมพื้นที่ 0.32 ล้านเฮกเตอร์เท่านั้น ส่วนการดำเนินการของกระทรวงการเกษตรและการวางแผนพื้นที่และรัฐบาลในการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรรายย่อย จากข้อมูลระหว่างปี ค.ศ. 2014 จนถึงปี ค.ศ. 2018 พบว่า จากเป้าหมายในการจัดสรรที่ดินรกร้างว่างเปล่าแก่เกษตรกรรายย่อยจำนวน 0.4 ล้านเฮกเตอร์ แต่ตัวเลขจัดสรรที่กลับพบเพียง 188,295 เฮกเตอร์เท่านั้น เช่นเดียวกันกับข้อมูลของสถาบันอย่างสถาบันซาจ็อกโจ (Sajogjo Institute) หรือ

ศูนย์เกษตรศึกษาและรายงานแห่งอินโดนีเซีย (Indonesian Center for Agrarian Studies and Documentation reports) ที่มีรายงานออกมาว่า คดีพิพาทในเรื่องเกี่ยวกับที่ดินที่เกิดขึ้นในช่วงของโจโก วิโดโดมีมากถึง 2,368 คดี และมีเพียง 480 คดีเท่านั้นที่สามารถดำเนินการแล้วเสร็จได้ภายในปี ค.ศ. 2018 ซึ่งเป็นตัวเลขที่ห่างไกลจากเป้าหมายของรัฐบาลเป็นอย่างมาก (Nantu, 2019)

ด้วยปัญหาความขัดแย้งในเรื่องสิทธิในที่ดินทำกินและปัญหาด้านเกษตรกรรมที่ยังคงดำรงอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย ทำให้ภาคประชาสังคมและขบวนการเกษตรกรและชาวนายังคงเคลื่อนไหวเรียกร้องและขับเคลื่อนวาระการแก้ไขปัญหา รวมถึงวาระเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อความเท่าเทียมและเป็นธรรมอย่างต่อเนื่องอยู่ ดังจะเห็นได้จากบทบาทของหลาย ๆ กลุ่มและขบวนการที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันในหลายระดับ เช่น การเชื่อมโยงสู่ระดับระหว่างประเทศอย่างการเข้าร่วมเครือข่ายกับลา เวีย กัมเปซินา หรือการขับเคลื่อนประเด็นด้านเกษตรกรรมและความมั่นคงทางอาหารกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรและชาวนาในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน รวมถึงภายในประเทศก็ยังมีกลุ่มที่ขับเคลื่อนทั้งในระดับส่วนกลางและระดับท้องถิ่นกลุ่มต่าง ๆ อย่าง *Konsorsium Pembaruan Agraria* ที่มีการเคลื่อนไหวและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในเรื่องสิทธิในที่ดินทำกินต่าง ๆ เพื่อการปฏิรูปเกษตรกรรมที่เป็นธรรม กลุ่ม *Federasi Serikat Petani Indonesia* (Federation of Indonesian Peasant Union: FSPI) เป็นกลุ่มสหภาพชาวนาระดับประเทศที่มีการเชื่อมโยงกับขบวนการเกษตรกรและชาวนาในระดับท้องถิ่นจำนวนมาก กลุ่ม *Aliansi Gerakan Reforma Agraria* (Alliance of Agrarian Reform Movement: AGRA) มีลักษณะคล้ายกับกลุ่ม SPI ที่มีการเคลื่อนไหวในระดับชาติและเชื่อมโยงกับขบวนการเกษตรกรและชาวนาในระดับท้องถิ่นหรือกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่อย่างกลุ่ม *Serikat Petani Pasundan* (Sundanese

Peasant Union: SPP) ในพื้นที่ภาคตะวันตกของชวา ที่ก่อตั้งและขับเคลื่อนเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินมาตั้งแต่ในช่วงการปฏิรูปที่ดินการเกษตร (*Reforma Agraria*) สมัยยูโดโยโน

ประกอบกับกลุ่ม Peasant Union West Nusa Tenggara (SERTA) ที่เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในที่ดินและค่าเสียหายที่เหมาะสมจากการถูกรงการท่งเกี่ยวในพื้นที่ลอมบ็อกของชวาแยงยึดไป นอกจากนี้ในกลุ่มภาคประชาสังคมอื่น ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมเคลื่อนไหวในด้านเกษตรกรรมและที่ดิน อย่าง National Student's Front (FMN) เป็นกลุ่มนักเรียนนักศึกษาที่เคลื่อนไหวเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเรื่องที่ดินและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ หรือ Rural Youth Organisation (KPSPM) เป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่มีฐานมาจากกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ชนบท [Rachman, 2011; Indonesian Resources and Information Program (IRIP), 2016; Nantu, 2019]

ดังนั้น นโยบายในด้านที่ดิน อาหาร และเกษตรกรรมของโจโก วิโดโด ถือเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในที่ดินที่มีความสลับซับซ้อนระหว่างเกษตรกร ชวนา คนพื้นเมือง บริษัทเอกชน กลุ่มทุนต่างชาติขนาดใหญ่ และรัฐบาลที่มีมาอย่างยาวนาน เนื่องจากการจัดสรรที่ดินของกลุ่มอำนาจสมัยอาณานิคม ทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้าที่มีสิทธิครอบครองตามกฎหมายอันเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มทุนและเจ้าที่ดินรายใหญ่เท่านั้น แม้รัฐบาลของโจโก วิโดโดได้พยายามออกกฎหมายหรือสร้างสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่ดินและการเกษตรมาเพื่อแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม (Nnoko-Mewanu, 2018; Nantu, 2019)

สรุปผลการศึกษา

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองและการเคลื่อนไหวของขบวนการเกษตรกรและชาวนาในประเทศอินโดนีเซีย แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ราบเรียบและเต็มไปด้วยปัญหาความขัดแย้งโดยในการเลือกตั้งปี ค.ศ. 2014 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในทางการเมืองอินโดนีเซียที่เกิดการพัฒนาประชาธิปไตย ทำให้ประเด็นเรื่อง “การเมืองอาหาร” ในการสร้างอธิปไตยอาหาร และความยืดหยุ่นของอาหารกลายเป็นปัจจัยสำคัญอีกครั้งในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยอาศัยกลไกเชิงสถาบันในรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาหาร และกฎหมายคุ้มครองและเสริมพลังเกษตรกร เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนทางการเมืองอินโดนีเซียจากท้องถิ่นสู่การเมืองระดับชาติ

งานวิจัยฉบับนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นประเด็นทางอธิปไตยทางอาหาร ความมั่นคงทางอาหาร และการพึ่งพิงตนเองทางอาหารว่าไม่ใช่เป็นเพียงประเด็นทางสังคมเท่านั้น หากยังเป็นประเด็นทางการเมืองและสามารถสร้างเป็นกลยุทธ์ในการเลือกตั้งเพื่อให้ได้รับคะแนนนิยมจนสามารถจัดตั้งรัฐบาลในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่คุ้มครองคนข้างล่างแบบในอินโดนีเซียได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (2560). อินโดนีเซีย ตั้งเป้าเพิ่มพื้นที่นาข้าวใหม่ 80,000 เฮกตาร์ในปี 2560. สืบค้น 29 ตุลาคม 2562, จาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/169838/169838.pdf.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2556). ความมั่นคงทางอาหารของอินโดนีเซีย : บทเรียนจากนโยบายพึ่งพิงตนเอง. สืบค้น 29 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.kriengsak.com/food-security-in-indonesia-lessons-from-self-reliance-policy>.
- กลุ่มงานยุทธศาสตร์ภูมิภาคอาเซียน กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. (2559). นโยบายนำเข้าพืชสวนของอินโดนีเซีย. สืบค้น 29 ตุลาคม 2562, จาก <https://www.posttoday.com/aec/column/415551>.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2559). อินโดนีเซีย – ประวัติศาสตร์. สืบค้น 21 ตุลาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/south-eastasia/subject.php?sj_id=15.
- Ayres, Jeffrey & Bosia, Michael J.. (2011). “Beyond global summitry: Food sovereignty as localized resistance to globalization” *Globalization*, 8(1), 47-63.
- Baines, Joseph. (2013). “Food price inflation as redistribution: Towards a new analysis of corporate power in the world food system” *New Political Economy*, 19(1), 79-112.

- Barraclough, Solon L. & Ghimire, Krishna B.. (2000). *Agricultural expansion and tropical deforestation: poverty, international trade and land use*, Earthscan, London: Earthscan Publications Ltd.
- Boyer, Jefferson. (2010). “Food security, food sovereignty, and local challenges for transnational agrarian movements: The Honduras case” *The Journal of Peasant Studies*, 37(2), 319-351.
- Claeys, Priscilla. (2013). “From food sovereignty to peasants’ Rights: an Overview of Via Campesina’s Struggle for New Human Rights” , Retrieved April 6, 2019, from <https://www.tni.org/en/briefing/food-sovereignty-peasants-rights>, Retrieved on.
- Claeys, Priscilla. (2015). *Human Rights and the Food Sovereignty Movement: Reclaiming Control*, London and NY: Routledge.
- Davidson, J. S. (2018). “Then and now: Campaigns to achieve rice self-sufficiency in Indonesia.” *Bijdragen tot de Taal-, Land-en Volkenkunde*, 174 (2018), 188–215.
- Davidson, J. S. (2019). *Why rice self-sufficiency has such a grip on the Indonesian public imagination*. Retrieved October 23, 2019, from <http://theconversation.com/why-rice-self-sufficiency-has-such-a-grip-on-the-indonesian-public-imagination-110599>.
- Edelman, Marc. (2014). “Food Sovereignty: Forgotten Genealogies and Future Regulatory Challenges” *The Journal of Peasant Studies*, 41(6), 959-978.

- Food Industry Asia. (2014). *Post-Election Indonesia: Jokowi Set to Pursue the Goal of Self-Sufficiency*. Retrieved October 23, 2019, from <https://foodindustry.asia/post-election-indonesia-jokowi-set-to-pusue-the-goal-of-self-sufficiency>.
- Gerwin, Marcin. (2011). *Food and democracy: Introduction to food sovereignty*, Krakow, Poland: Polish Green Network.
- Globeasia. (2018). *Rice self-sufficiency*. Retrieved October 23, 2019, from <https://www.globeasia.com/columnists/rice-self-sufficiency/>.
- Indonesian Resources and Information Program. (IRIP). (2016). *Food sovereignty and peasant activism*. Retrieved June 30, 2018, from <https://www.insideindonesia.org/food-sovereignty-and-peasant-activism>.
- Jaffrey, S. (2019). *Protests against Joko Widodo rock Indonesia*. Retrieved October 23, 2019, from <https://foreignpolicy.com/2019/09/30/protests-against-joko-widodo-rock-indonesia/>.
- Kloppenburg, Jack. (2014). “Re-purposing the master’s tools: the open source seed initiative and the struggle for seed sovereignty” *Journal of Peasant Studies*, 41(6), 1225-1246.
- Leinbach, T. R. & et.al. (2019, October 23). *Indonesia*. Retrieved October 23, 2019, from <https://www.britannica.com/place/Indonesia>.

- McMichael, Philip & Schneider, Mindi. (2011). “Food security politics and the millennium development goals”, *Third World Quarterly*, 32(1), 119-139.
- Mietzner, Marcus. (2015). Indonesia in 2014: Jokowi and the repolarization of post-Soeharto politics, In Daljit Singh (ed.), *Southeast Asian Affairs 2015* (pp. 117-138), Singapore: ISEAS Publishing.
- Nantu, L. (2019). *Insight: assessing Widodo’s agrarian reform concept*. Retrieved October 23, 2019, from <https://theinsiderstories.com/insight-assessing-widodos-agrarian-reform-concept/>.
- Nevins, J. & Peluso, N. L. (2008). Introduction: Commoditization in Southeast Asia, In *Taking Southeast Asia to Market: Commodities, Nature, and People in the Neoliberal Age* (pp. 1-23). New York: Cornell University Press.
- Nnoko-Mewanu, J. (2018). *Indonesia pledges accelerated agrarian reform*. Retrieved October 23, 2019, from <https://www.hrw.org/news/2018/09/27/indonesia-pledges-accelerated-agrarian-reform>.
- Patel, Rajeev C. (2012). “Food sovereignty: Power, gender, and the right to food”, *PLOS Medicine*, 9(6), Available: <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001223>, Accessed on April 4, 2019.

- Patel, Raj, Kerr, Rachel Bezner, Shumba, Lizzie & Dakishoni, Laifolo. (2015). “Cook, eat, man, woman: Understanding the new alliance for food security and nutrition, nutritionism and its alternatives from Malawi” *The Journal of Peasant Studies*, 42(1), 21-44.
- Rachman, N. F. (2011). *The resurgence of land reform policy and agrarian movements in Indonesia*. (Doctoral Dissertation in Environmental Science), University of California, Berkeley.
- Syailendra, E. A. (2017). *In the name of food security*. Retrieved October 23, 2019, from <https://www.insideindonesia.org/in-the-name-of-food-security?highlight=WyJmb29kliiZm9vZCcslwiwJ2Zvb2QilCJmb29kYlslInNlY3VyaXR5liwiZm9vZC-BzZWN1cml0eSJd>.
- Trauger, Amy. (2014). “Toward a political geography of food sovereignty: Transforming territory, exchange and power in the liberal sovereign state” *The Journal of Peasant Studies*, 41(6), 1131-1152.
- Widodo, S. (2017). “A critical review of Indonesia’s agrarian reform policy.” *Journal of Regional and City Planning*, 28(3), 204-218.
- Yin, Robert K. (2009) *Case study research: Design and methods*, 4th edition, London: SAGE.

บทที่ 2

ดนตรีกับการเมือง: คุณภาพชีวิตที่ดี ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ของศิลปิน

Political Music: Quality
of Life Having a Strong Effect
on the Artist’s Creativity

ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว¹
Chitsanupong Intarakaew

รับบทความ 28 เมษายน 2564

แก้ไขบทความ 24 ธันวาคม 2564

ตอบรับบทความ 11 มกราคม 2565

1 นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น

Corresponding author e-mail: prigin@kkumail.com

บทคัดย่อ

การนำแนวคิดทางการเมืองเข้ามาปรับใช้ศึกษาดนตรีย่อมช่วยให้เข้าใจดนตรีมากยิ่งขึ้น มาร์กชิสต์สำนักอโตโนเมียได้นำเสนอแนวคิดที่ว่าศิลปินคือแรงงานในระบบทุนนิยมรูปแบบหนึ่ง ทำให้เกิดการทำความเข้าใจศิลปินภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งนักดนตรีก็ถือเป็นแรงงานประเภทหนึ่งในระบบทุนนิยม ขณะที่ศิลปินทำงานสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันศิลปินก็ถูกขูดรีดเช่นเดียวกันกับแรงงานทั่วไปในสังคม การมีรัฐสวัสดิการจึงช่วยคลี่คลายปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของศิลปิน ปัจจุบันอุตสาหกรรมได้เสนอแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าแก่อุตสาหกรรม โดยได้ถือว่าคุณคิดสร้างสรรค์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดและมีค่าที่สุดในทางเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากจอห์น ฮาร์วีนส์ (John Howkins) ที่ได้นำเสนอแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์คือการทำธุรกิจด้านความคิด เปลี่ยนความคิดให้เป็นผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่าจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์กับเศรษฐศาสตร์ อย่างไรก็ตามรัฐสวัสดิการและเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ต้องมีฝ่ายการเมืองเข้ามาสนับสนุน หากสังคมมีรัฐสวัสดิการย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปิน นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อีกทางหนึ่งด้วย

จากเหตุการณ์โควิด-19 ได้เผยให้เห็นถึงปัญหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและปัญหาคุณภาพชีวิตของนักดนตรีได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องสร้างความตระหนักและพื้นที่ทางวิชาการในการพูดคุยถึงประเด็นรัฐสวัสดิการถ่วงหน้า และสร้างความตระหนักว่าการทำให้ดนตรีกับการเมืองเป็นเนื้อเดียวกันไม่ใช่เรื่องไกลตัว

คำสำคัญ:

ดนตรีกับการเมือง คุณภาพชีวิต การสร้างสรรค์

Abstract

The implementation of political ideas into the study of music has deepened the understanding of musicians, from the influence of Autonomist Marxist Class Theory. In a capitalist society, making music is a form of labor, and both artists and factory workers are facing the same situation where they are exploited and controlled by the capitalist system. As a result, a welfare state can be the solution which positively impacts the quality of life of the artists most, but a political party will have to support it. This can also provide another means of boosting the creative economy.

The coronavirus pandemic has exposed the economic problems of musicians, so it is necessary to raise awareness and academic study to discuss welfare state issues and raise political awareness amongst musicians.

Keywords:

Music Politics, Quality of Life, Creativity

บทนำ

คำว่า “ดนตรีกับการเมือง” ถูกเข้าใจในฐานะที่ดนตรีเป็นสื่อที่ใช้เพื่อสื่อสารอุดมการณ์ทางการเมือง เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน สร้างสำนึกร่วมกันให้เกิดแก่กลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจากฝ่ายผู้มีสถานะรองจะเรียกว่า “ดนตรีเพื่อชีวิต” หรือ “ดนตรีประท้วง” เพื่อสะท้อนชีวิตชนชั้นแรงงานที่เสี่ยงเรียกร้องคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าปัจจุบัน หรือใช้ต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจ นอกจากนั้นยังอาจเรียกว่า “เพลงชาตินิยม” หรือ “เพลงปลุกใจ” จากฝ่ายรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจ เพื่อใช้เผยแพร่อุดมการณ์จากรัฐ มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำนโยบายจากรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดนตรีเป็นผลิตผลของมนุษย์ในสังคม มีโครงสร้างของตนเอง สามารถทำความเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อได้ศึกษาทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้ผลิตดนตรี อาทิ ในดนตรีไทยนั้นสะท้อนถึงโครงสร้างของสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ ฮินดู และศาสนาผี (ดั้งเดิม) ซึ่งทัศนคติต่อชีวิตอันเป็นสังสารวัฏ และสะท้อนสภาพบริบทของสังคม (สังต์ ภูเขาทอง, 2539, น. 18) เพลงเพื่อชีวิตหรือเพลงประท้วงได้สะท้อนกลิ่นไอจากวัฒนธรรมในท้องถิ่น มีเนื้อหาสะท้อนวัฒนธรรมทางชนชั้นมากกว่าดนตรีที่มีเนื้อหารัก ๆ ใคร่ ๆ และความฝันที่งดงามของชนชั้นกลาง ดังนั้นในการศึกษาเพลงเพื่อชีวิต จึงนำแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมชิ มาใช้ศึกษา ซึ่งการหาความรู้แบบกรัมชิมีลักษณะเป็นแบบวิวิธวิทยาที่มุ่งศึกษา ตีความ เพื่อให้เกิดการจัดวางความคิดทางการเมืองใหม่ และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อมวลชนคนส่วนใหญ่ของประเทศ หรือเพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพ เพื่อสังคมในอุดมคติ

กรัมชิไม่เชื่อว่าสรรพสิ่งจะมีอยู่จริงอย่างสมบูรณ์ เขามองว่าสรรพสิ่งรอบตัวนั้นเป็นผลผลิตจากการสร้างและให้ความหมายโดยสังคม (Socially constructed) กรัมชิยังมองว่ามนุษย์ไม่สามารถตีความสรรพสิ่งผ่านความรู้

ของตนได้โดยปราศจากประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และโครงสร้างทางสังคมในห้วงเวลาที่แตกต่างกันได้ นอกจากนั้นกริมซีได้ชี้แนวทางในการตีความและสร้างความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง จากแนวคิดทฤษฎีของเขาอย่างเช่น การครองอำนาจนำ (Hegemony) โครงสร้างส่วนบน (Superstructure) สามัญสำนึก (Common sense) การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of position) กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical bloc) คติชน (Folklore) การสร้างเจตจำนงร่วมประชาชาติ (National-popular collective will) เป็นต้น ซึ่งกริมซีใช้แนวคิดทฤษฎีเหล่านี้หาความรู้และตีความผ่านบริบทและสื่อกลางในการส่งผ่านความหมายทางการเมือง เช่น วรรณคดี บทความ ข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร การศึกษา ภาษา (วัชรพล พุทธรักษา, 2561, น. 75-80) แนวคิดทฤษฎีทั้งหลายของกริมซีมีขึ้นเพื่อพยายามทำความเข้าใจว่าชนชั้นผู้มีอำนาจได้จัดวางความคิดในเรื่องต่าง ๆ อาทิ ความชอบธรรม ความยุติธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพ เป็นต้น และเพื่อเผยให้เห็นความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนซึ่งซ่อนอยู่ภายใต้ฉากหน้าของสังคม เป้าหมายหลักของแนวคิดทฤษฎีของกริมซีคือ มุ่งทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกออกแบบและจัดวางโดยชนชั้นปกครองในบริบทประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา นอกจากนี้กริมซียังไม่ได้ทำเพียงเพื่อให้เข้าใจโลกเท่านั้น แต่ยังมุ่งไปสู่การสร้างศักยภาพสำหรับจัดวางความคิดใหม่แก่สังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม

กริมซีได้แบ่งชนชั้นในโครงสร้างทางสังคมออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ชนชั้นผู้ถือครองทรัพย์สินและปัจจัยการผลิต หรือชนชั้นปกครอง (Dominant class) และกลุ่มคนที่ถูกกดขี่ หรือมีสถานะรองโดยเปรียบเทียบกับคนอีกกลุ่มชนชั้นหนึ่ง (Subaltern/ Subordinate class) (วัชรพล พุทธรักษา, 2561, น. 167) โครงสร้างส่วนบนนี้เป็นกลุ่มชนชั้นปกครองที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อการดำเนินแนวทางของประเทศและสังคม ในการกำหนด

นโยบายนั้นมักมีกลไกทางอำนาจต่าง ๆ เพื่อสร้างเครื่องมือ พร้อมทำให้ประชาชนและสังคมดำเนินไปโดยสอดคล้องกับนโยบายที่โครงสร้างส่วนบนของสังคมกำหนดไว้ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างส่วนล่างที่มีสถานะรองลงมานั้นจะต้องดำเนินตามกรอบนโยบายที่ถูกกำหนดไว้ นักดนตรีถือเป็นผู้มีสถานะรอง ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล คุณภาพชีวิตของนักดนตรี พัฒนาทางดนตรีย่อมขึ้นอยู่กับกำหนดยุทธศาสตร์จากรัฐบาล ผลกระทบจากช่วงโควิด-19 เผยให้เห็นความรุนแรงของปัญหาเชิงโครงสร้างได้ชัดเจนขึ้น ซึ่งนักดนตรีต่างได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน

บทความฉบับนี้มีเป้าประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกัน ดนตรีไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากการเมืองหรือการกล่าวว่าคุณดนตรีไม่เกี่ยวกับการเมืองเป็นเรื่องที่ตื่นเขินทางวิชาการอย่างมาก และเพื่อนำเสนอแนวคิด “ศิลปินก็คือแรงงาน” เพื่อนำไปสู่การสร้างควมตระหนักถึงความสำคัญในการเรียกร้องรัฐสวัสดิการถ้วนหน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนในสังคมควรเรียกร้องให้เกิดขึ้นในสังคม โดยเมื่อรัฐสวัสดิการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับทุกคนในสังคม ก็ย่อมส่งผลให้ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้

ปัญหาจากผลกระทบของโควิด-19 ที่มีต่อคุณภาพชีวิตศิลปิน รัฐสวัสดิการที่ดีส่งผลต่อการสร้างสรรค์ของศิลปิน

จากผลกระทบของโควิด-19 ส่งผลให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ตลอดจนส่งผลกระทบต่ออาชีพนักดนตรี ปัญหาของมาตรการป้องกันโรคติดต่อ ปัญหาการได้รับวัคซีน ปัญหาเงินอุดหนุนจากรัฐ การเข้าถึงการประกันรายได้ ตลอดจนปัญหาด้านรัฐสวัสดิการและการเยียวยาจากรัฐ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกอาชีพในสังคมไม่เว้นแม้แต่ศิลปินที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ

แต่เดิมสังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพไม่ได้มีความหลากหลายเหมือนยุคปัจจุบัน พบอาชีพเพียงไม่กี่อาชีพที่สำคัญ เช่น อาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย รับราชการ คนที่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนถูกเรียกว่า “ผู้รู้หนังสือ” ก็มักรับราชการตามกระทรวงต่าง ๆ ส่วนที่เหลือก็ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายตามความถนัด ส่วนกลุ่มนักดนตรีนั้น หากใครเกิดในครอบครัวนักดนตรีก็มักศึกษาหาความรู้ด้านดนตรีและยึดการรับจ้าง บรรเลงดนตรีเป็นอาชีพหลัก ส่วนนักดนตรีที่ไม่ได้เกิดในครอบครัวนักดนตรีไทยมาแต่เดิม บิดามารดามีอาชีพเดิมเป็นเกษตรกร ก็มักประกอบอาชีพเดิมของบิดาไปด้วย แต่หากนักดนตรีคนใดมีฝีมือเป็นเลิศ ก็จะถูกเรียกตัวไปเป็นนักดนตรีประจำวังของเจ้านายซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ เช่น วังบางขุนพรหม วังบูรพา วังบางคอแหลม เป็นต้น ครั้นเวลาผ่านไปบทบาทการอุปถัมภ์ดนตรีไทยของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ได้ลดลง พร้อม ๆ กับการจัดตั้งส่วนงานดนตรีไทยในองค์กรของรัฐบาล นักดนตรีที่มีความเป็นเลิศด้านฝีมือดนตรีและขับร้อง จึงมีอีกช่องทางในการประกอบอาชีพหลักที่ปฏิบัติหน้าที่ด้านดนตรี อาทิ กรมประชาสัมพันธ์ เทศบาลกรุงเทพมหานคร กองดุริยางค์สี่เหล่าทัพ ทหารบก ทหารอากาศ ทหารเรือ กรมตำรวจ และกองการสังคีต กรมศิลปากร เมื่อว่างจากภาระของส่วนราชการ นักดนตรีในกลุ่มนี้ก็มาร่วมกับวงดนตรีของครอบครัวในฐานะอาชีพเสริม (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี, 2561, น. 108-109) มนุษย์มักเลือกประกอบอาชีพโดยมีหลักวิธีคิดที่คล้ายคลึงกันคือ โอกาส ความรัก ความชอบ ความถนัดในอาชีพและผลตอบแทน นักดนตรีก็เช่นเดียวกันเพื่อความมั่นคงในชีวิตอาจจำเป็นต้องเลือกอาชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงได้ อาชีพนักดนตรีเป็นอาชีพที่ใช้ทักษะเฉพาะจึงพบว่าแม้แต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันมักได้รายได้ค่อนข้างสูงกว่าเงินเดือนขั้นต่ำ จะเห็นได้ว่าในอดีตอาชีพนักดนตรีนั้นพบว่าจะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจมากกว่าอาชีพเกษตรกรรม เพราะนักดนตรีในอดีตได้รับการอุปถัมภ์

จากราชสำนัก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาชีพดนตรีก็ได้เข้ามาอยู่ในรูปแบบของข้าราชการ อาทิ ครูสอนดนตรี ศิลปินในกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ซึ่งมีเงินเดือนประจำ และได้รับสวัสดิการที่มั่นคง นอกจากอาชีพราชการแล้ว นักดนตรียังเป็นอาชีพอิสระที่มีรายได้สูงกว่าเงินเดือนขั้นต่ำ แต่อย่างไรก็ตามก็เสี่ยงที่จะถูกเลิกจ้างได้ตลอดเวลา

การว่างงานและการหารายได้ของนักดนตรีพบว่าไม่ค่อยส่งผลกระทบต่ออาชีพนักดนตรีมากเท่าไร จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19 ซึ่งสร้างผลกระทบต่อทุกคนในสังคม โดยเฉพาะรายได้ที่ลดลง และยังส่งผลกระทบต่ออาชีพอิสระ เช่น นักดนตรีกลางคืน นักดนตรีอาชีพที่ไม่ได้รับเงินเดือนประจำ คณะลิเก หมอลำ เป็นต้น พืชจากการระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้คณะลิเกถูกยกเลิกงาน ทีมงานในคณะลิเกนั้บร้อยละรายได้ ทำให้ต้องดิ้นรนหาอาชีพเสริมเพื่อดำรงชีวิตต่อไป ผู้สื่อข่าวมติชนออนไลน์ (2564) ได้สัมภาษณ์หัวหน้าคณะลิเกแห่งหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา หัวหน้าคณะได้นำสมุดจดบันทึกตัวจ้างงานมาให้ดู พบว่าช่วงเดือนธันวาคม 2563 ถึงเดือนมีนาคม 2564 เจ้าภาพได้แจ้งยกเลิกงาน บางงานก็ถูกเลื่อนออกไปไม่มีกำหนด ทำให้สูญเสียรายได้เป็นจำนวนมากส่งผลให้ทีมงานในคณะลิเกกว่า 100 ชีวิตต้องว่างงานแล้วกลับไปอยู่กับครอบครัวโดยที่ไม่มีรายได้เลย นอกจากนั้นบางคนในจังหวัดเดียวกันได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน แต่ได้หันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น เปิดร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านอาหาร และขายของออนไลน์ เป็นต้น สำนักข่าวไทย (2564) รายงานว่ากลุ่มนักร้อง นักดนตรีอิสระได้ร้องเรียนรัฐบาลว่าได้รับผลกระทบไม่สามารถทำงานได้เพราะการแพร่ระบาดของโควิด-19 พร้อมระบุว่า สถานที่ทำงานถูกปิดเนื่องจากเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรค จึงทำให้ไม่สามารถทำงานได้ กลายเป็นคนตกงาน ไม่ได้รับรายได้ตั้งแต่เมื่อรัฐได้ประกาศปิดสถานบันเทิงแบบเหมารวม ดังนั้นจึงได้เรียกร้อง 4 ข้อเสนอ ขอให้รัฐบาลเยียวยา 5,000 บาท

เป็นเวลา 2 เดือน อีกทั้งยังขอพักชำระหนี้ เป็นต้น โดยมีตัวแทนจากรัฐบาลรับหนังสือ

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้สะท้อนให้เห็นว่าอาชีพนักดนตรีหรือศิลปินอิสระนั้นไม่ได้มีความมั่นคงในชีวิต พวกเขาต่างไม่ได้รับสวัสดิการคุ้มครองต่างจากอาชีพราชการที่ได้รับเงินเดือนประจำ ทั้งยังมีสวัสดิการทางสังคมคอยดูแล อีกทั้งอาชีพอิสระอย่างนักดนตรียังไม่ได้รับการดูแลสวัสดิการทางสังคมอย่างอาชีพพนักงานโรงงาน แรงงานประจำ ที่ได้รับสวัสดิการผ่านสหกรณ์หรือระบบประกันสังคม เมื่อได้รับผลกระทบก็ทำให้ต้องหยุดอาชีพนักดนตรีทำงานสร้างสรรค์ไปหาประกอบอาชีพที่จะทำให้เลี้ยงชีวิตได้ โดยมีกลุ่มไปหาอาชีพที่แต่เดิมมีต้นทุนทางครอบครัวอยู่ เช่น ร้านอาหาร ชายของออนไลน์ หรือในปัจจุบันเกิดอาชีพรับจ้างขนส่งสินค้า ขับรถรับจ้าง ในบริษัทต่าง ๆ เช่น แกร็บ หรือฟู้ดแพนด้า เป็นต้น ซึ่งเป็นอาชีพที่ไม่ต้องลงทุนมากนัก อีกทั้งยังเป็นการรอเพื่อกลับไปทำอาชีพนักดนตรี ศิลปินอีกครั้ง

จากข้อเรียกร้องถึงเงินให้เปล่าจากรัฐบาล โดยเงินเหล่านี้ได้มาจากการจัดเก็บภาษีทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยแนวคิดการเรียกร้องเงินเดือนให้เปล่าจะไปเทียบเคียงกับแนวคิดรัฐสวัสดิการที่ประสบความสำเร็จในกลุ่มประเทศนอร์ดิก และแนวคิดรายได้พื้นฐานถ้วนหน้า (Universal Basic Income: UBI) เพื่อดูแลประชาชนหรือผู้ใช้แรงงานในประเทศ ไม่ใช่แค่เพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่เป็นทั้งประเทศ โดยมีการเก็บภาษีในอัตราก้าวหน้าที่แตกต่างกันไปตามอัตรารายได้ ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงชวนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเมือง ซึ่งไม่ใช่เพียงใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางอุดมการณ์เพียงอย่างเดียว ดนตรียังสัมพันธ์กับการเมืองในแง่ของการกำหนดนโยบายจากผู้มีอำนาจหรือจากฝ่ายรัฐ ทั้งนี้และทั้งนั้นนโยบายที่ก้าวหน้า และเห็นประชาชนเป็นสำคัญย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของศิลปิน เมื่อคุณภาพชีวิตของศิลปินดี

ก็ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปิน ทั้งนี้และทั้งนั้นศิลปินก็ควรตระหนักว่าตนเองก็เป็นแรงงานรูปแบบหนึ่งในระบบทุนนิยมปัจจุบัน

อาชีพนักดนตรีเป็นอาชีพที่ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากทั่วโลกของรัฐ นักดนตรีคือแรงงานรูปแบบหนึ่ง แต่ก็พบว่าอาชีพนักดนตรีไม่มีกลุ่มสหกรณ์หรือสมาคมนักดนตรีที่ทำหน้าที่ดูแลนักดนตรีอย่างจริงจัง หรือแม้กระทั่งการร่วมกลุ่มของนักดนตรีที่ช่วยกันมาประคับประคองคนร่วมอาชีพในยามลำบาก ไม่มีแม้กระทั่งการออกมาเรียกร้องประเด็นทางสังคมเพื่อสวัสดิการ การชดเชย การกลับไปประกอบอาชีพตามเดิม รวมถึงเรียกร้องคุณภาพชีวิตแก่นักดนตรีอย่างจริงจังเลย กล่าวได้ว่ารัฐไม่ได้เข้ามาสนับสนุนอาชีพนักดนตรีในด้านต่าง ๆ เลย กลายเป็นบริษัทจำหน่ายเครื่องตีมีนมาได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนธุรกิจดนตรีและอาชีพดนตรี อาชีพดนตรีมีพื้นที่ในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจตอนกลางคืน จึงเป็นนัยสำคัญที่อาจทำให้ภาพลักษณ์ของอาชีพดนตรีเป็นเรื่องของการผิดศีลธรรมหรือเป็นภาพลักษณ์ด้านลบ จากการระบาดของโควิด-19 พบว่าแม้จะมีการมุ่งความสนใจไปที่การปิดสถานที่กลางคืน งานต่าง ๆ ที่กระทบกับการแพร่ระบาด อาชีพนักดนตรีจึงได้รับผลกระทบไปด้วย อีกทั้งนักดนตรีมักถูกมองว่าเป็นอาชีพที่เกี่ยวกับการสังสรรค์ ซึ่งไม่ใช่สิ่งจำเป็นในช่วงเกิดโรคระบาด ดังนั้นนักดนตรีจึงถูกละเลยในการเยียวยา ชดเชย และตกลง ไม่มีการชดเชยอาชีพนี้เหมาะสม ดังนั้นผลกระทบจากโควิด-19 คือปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ถูกสะสม ปัญหาที่ถูกชุกไว้ใต้พรม จนกลายเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ไม่ใช่เพียงการไม่ได้รับเงินชดเชย แต่รวมถึงยังไม่ได้มีการจัดสรรสวัสดิการทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นยังพบปัญหาการฆ่าตัวตายของนักดนตรีที่ได้รับผลกระทบจากการตกงานในช่วงโควิด-19 ซึ่งเป็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างต่อคุณภาพชีวิตของนักดนตรี

ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับสังคม

ศิลปะต่าง ๆ ที่เราได้เห็นอยู่ในทุกวันนี้มีผลเนื่องมาจากปัจจัยทางสังคม เช่น ศาสนา ระบบความเชื่อ รวมทั้งพฤติกรรมอื่น ๆ ที่สืบทอดมาจากประวัติศาสตร์ โดยลักษณะดนตรีของสังคมตะวันตกมีลักษณะที่มีกฎเกณฑ์และเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะมีอิทธิพลมาจากสังคมที่ทำให้คุณค่าต่อการคิดและการตัดสินใจในปัญหาชีวิตประจำวันโดยใช้เหตุผล เป็นผลมาจากสังคมที่เชื่อถึงวิทยาศาสตร์มากกว่าอำนาจลึกลับทางไสยศาสตร์ และโครงสร้างของดนตรีย่อมสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างของสังคมที่เป็นเจ้าของดนตรี เมื่อนำเอาดนตรีไทยเดิมมาเปรียบเทียบกับดนตรีตะวันตกพบว่า ดนตรีตะวันตกมีโครงสร้างที่แสดงออกถึงโครงสร้างที่มีการออกแบบ มีการจัดระเบียบ มีกฎเกณฑ์ นักดนตรีตะวันตกมีระเบียบแบบแผนในการเล่นดนตรีเหมือนกลุ่มทหารที่ฝึกภาคสนาม ดนตรีตะวันตกจึงสามารถสร้างความเป็นหนึ่งเดียวได้ มีกฎเกณฑ์ ทฤษฎี ระบบโน้ตแน่นนอน ผิดกับดนตรีไทยที่เล่นโดยอาศัยความจำเป็นหลัก ดนตรีตะวันตกจึงแสดงให้เห็นถึงสถาบันหลักในสังคมตะวันตกที่มีประสิทธิภาพ เช่น สถาบันด้านศาสนาคริสต์ สหกรณ์ สมาคม สถาบันทางการศึกษา เป็นต้น ในส่วนของดนตรีไทยนั้น แสดงให้เห็นถึงลักษณะของดนตรีที่ไม่ได้มีกฎเกณฑ์ตายตัว สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ และฮินดู ซึ่งทัศนคติต่อชีวิตอันเป็นสังสารวัฏ กล่าวคือ ดนตรีตะวันตกเปรียบเหมือนสถาปัตยกรรม ตึกอาคารที่มีความมั่นคง แต่สำหรับดนตรีไทยสะท้อนสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในสังคมไทยที่เต็มไปด้วยแม่น้ำ ลำคลอง และการบรรเลงของดนตรีไทยก็เหมือนกระแสน้ำที่ถูกปล่อยออกไปตามแรงคลื่น และไหลคดเคี้ยว (สังต์ ภูเขาทอง, 2534, น. 18-19)

ในบริบทของสังคมที่ยังไม่เป็นประเทศพัฒนาและในแถบภูมิภาคที่ไม่ใช่เมืองหลักหรือมีลักษณะของเมืองที่ห่างจากส่วนกลางจะพบดนตรีที่ไม่ค่อยพิสดาร เรียบง่ายแต่อาจจะแตกต่างกันไปตามสภาพอากาศ อาหาร และอาชีพของคนในสังคม เมื่อฟังและพิจารณาแล้วพบว่ามีลักษณะที่คล้ายกับสำเนียงพูดของคนในสังคมนั้น ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ สภาพเศรษฐกิจของสังคม ความยากจน ความแห้งแล้งที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ประกอบกับการจัดการระเบียบของสังคมก็ส่งผลต่อศิลปะและดนตรี ดนตรีที่แต่ละคนแสดงออกมามีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของบุคคลนั้น

ธรรมชาติที่แปรปรวน อากาศหนาวจัด ร้อนจัด หรือเมื่อถึงระยะเวลาที่ธรรมชาติสดใสสวยงามในฤดูใบไม้ผลิ การสู้รบในช่วงสงคราม วิถีชีวิตที่มีเพื่อความอยู่รอดในสังคมของมนุษย์ล้วนมีส่วนผลักดันทำให้การจัดระเบียบเรียบเรียงดนตรีอย่างเป็นระบบระเบียบให้มีท่วงทำนองที่สอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เช่น ความเร้าอารมณ์ ดุดัน สดใส หมองหม่น ช้า เร็ว ดัง เบา อ่อนหวาน ดุดัน ขึ้นอยู่กับศิลปินผู้เรียบเรียงจัดวางเสียงออกมา นอกจากนั้นในบางสังคมที่มีความซับซ้อนทางอำนาจ ดังที่สังต์ ภูเขาทอง (2539, น. 17) อธิบายถึงดนตรีของชาวตะวันออกว่า สังเกตว่าสำเนียงดนตรีของญี่ปุ่น จีน และอินเดียมีท่วงทำนองค่อนข้างเศร้าและชวนฝัน สืบเนื่องมาจากสภาพของเพศสตรีภายในชาติเหล่านั้นในอดีตไม่ค่อยมีความเท่าเทียมกับผู้ชาย จนเกือบกลายเป็นเครื่องเล่นของผู้ชายไป เสียงดนตรีที่เปล่งออกก็คล้ายกับเสียงสะท้อนของผู้ที่ตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์และทรมานใจ สำหรับในด้านดนตรีไทยพบว่ามีท่วงทำนองที่อ่อนหวาน นุ่มนวล ไม่ค่อยปรากฏเสียงที่ดุดัน รุนแรง หากจะมีก็มักเกิดจากการปรุงแต่งขึ้นเป็นพิเศษเพื่อใช้สำหรับบางโอกาส เช่น การแสดงละคร เป็นต้น เพราะสภาพชีวิตของคนไทยมักจะพบกับธรรมชาติที่สวยงาม ไม่ค่อยพบกับ

อุปสรรคของธรรมชาติที่รุนแรง หรือสภาพสงครามที่รุนแรงจนทำให้เกิดความสะเทือนใจติดฝังเป็นรากลึกถึงจิตใจ (สังต์ ภูเขาทอง, 2539, น. 17) นอกจากนี้ สงครามและการสูญเสียหลังเหตุการณ์ทางการเมืองก็จะพบดนตรีที่สะท้อนแนวคิด อุดมการณ์ทางการเมืองที่บันทึกประวัติศาสตร์ของสังคม ซึ่งในระยะหลังได้เกิดพัฒนาการทางรูปแบบและเนื้อหา รวมถึงการแสดงออกผ่านดนตรีที่สร้างสรรค์เพิ่มมากขึ้น ทั้งจากฝ่ายผู้มีอำนาจและฝ่ายประชาชนผู้ถูกกดขี่

ดนตรีกับมนุษย์เป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกันมาตั้งแต่อดีต ดนตรีเกิดจากการสร้างสรรค์และแรงบันดาลใจของมนุษย์ที่พยายามสะท้อนจินตภาพของตนเอง รวมถึงสภาพสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาออกมา พร้อมกับสะท้อนแนวคิด อุดมการณ์ออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยในคำร้องของเพลงเต็มไปด้วยวาทกรรม (ซิซญูพงค์ อินทร์แก้ว, 2561, น. 263) ดนตรีจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมตลอดมา และเพื่อทำความเข้าใจความคิดของคนในสังคมนั้น ๆ จึงต้องไปดูการจัดวางความคิดทางสังคม ซึ่งยึดโยงกับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม โดยทั้งนี้คือการเมือง ดังนั้นดนตรีจึงไม่สามารถแยกออกจากการเมืองได้ ดนตรีจึงสัมพันธ์กับสังคมและการเมือง

ในช่วงคริสต์ศักราช 1920 สหรัฐอเมริกาต้องพบกับปัญหาทางเศรษฐกิจที่ต้องดิ้นรนกับภัยพิบัติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จึงส่งผลให้แนวคิดของลัทธิมาร์กซิสต์กลับมาได้รับความนิยมและดึงดูดปัญญาชน ศิลปิน จำนวนมากที่เชื่อในแนวคิดสังคมนิยมและต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สังคมในอุดมคติ ศิลปินหลายคนได้นำงานศิลปะของตนไปใช้เผยแพร่อุดมการณ์ ไม่ว่าจะเป็นนักดนตรี นักเขียน ศิลปิน หรือแม้กระทั่งนักเต้นรำ (Jonathan C. Friedman, 2013, p. 34) เกิดการรวมตัวกันของคนกลุ่มหนึ่งที่ประกอบไปด้วยพิต ซีเกอร์ (Pete Seeger), ลี เฮย์ส (Lee Hays), มิลลาร์ด แลมเพลล์ (Millard Lampell) และจอห์น ปีเตอร์ ดอว์ส (John Peter Dawes) เป็นกลุ่มคนเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่เขียน

และแสดงดนตรีโฟล์ก (folk music) เพื่อสนับสนุนสหภาพแรงงาน และพรรคคอมมิวนิสต์ในสหรัฐฯ ซึ่งต่อมาได้มีวู้ดดี กูธรี (Woody Guthrie), จอช ไวต์ (Josh White), ซันนี่ เทอร์รี่ (Sonny Terry) บราวน์นี่ แมคกี (Brownie McGhee), ซิสโก ฮูสตัน (Cisco Houston) และเอิร์ล โรบินสัน (Earl Robinson) ซึ่งต่างมีภูมิหลังที่แตกต่างกันออกไปเข้ามารวมกลุ่มด้วย โดยต่อมาทำให้เกิดการผสมผสานแนวดนตรีรูปแบบต่าง ๆ และพัฒนาเรื่อยมา หลังจากเผชิญวิกฤตการณ์และผ่านเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ มากมายพวกเขาก็ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของดนตรีและพัฒนาดนตรีเพื่อการประท้วงเรื่อยมา จนกระทั่งพัฒนาไปสู่รูปแบบของการนำเอาเครื่องดนตรีพื้นเมืองอย่าง “แบนโจ” ที่บรรเลงโดยพิต ซีเกอร์ ร่วมกับกีตาร์โดยเฟรด เฮลเลอร์แมน (Fred Hellerman) จนได้กลายเป็นรากฐานของเพลงประท้วงและยังส่งอิทธิพลไปยังคนรุ่นหลังอย่างเช่นบ็อบ ดีแลน (Bob Dylan)

ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของแรงงานในสหรัฐฯ ได้เกิดขึ้นอย่างคึกคักอย่างมากในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 (Jonathan C. Friedman, 2013, p. 32) ทำให้เกิดดนตรีที่คอยสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มแรงงาน ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การต่อสู้เพื่อสิทธิแรงงาน การร่วมกันร้องเพลงของแรงงานจะช่วยยกระดับจิตวิญญาณและสร้างความรู้สึกร่วมกัน สถานที่ทำงานตลอดจนการประชุมจะกลายเป็นสังคมที่แบ่งปันกันมากกว่า ประสบการณ์ที่เลวร้ายหรือเบื่อหน่าย แต่จะช่วยบรรเทาความเหนื่อยล้าสิ้นหวังลงไปได้ ปัญหาของแรงงานมักเต็มไปด้วยอารมณ์ที่รุนแรงและความยากลำบากในการดำรงชีวิตในแต่ละวัน กิจกรรมการประท้วงที่สนุกสนานแต่ได้แสดงออกถึงอุดมการณ์ ความหวังที่อยากให้คุณภาพชีวิตของตัวเองดีขึ้นจะช่วยให้แรงงานผ่านช่วงเวลาที่น่าเบื่อหน่ายไปได้ อีกทั้งกิจกรรมที่สนุกสนานอย่างเช่นดนตรี จะช่วยสร้างชุมชน สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ตลอดจนช่วยบรรเทาความ

สิ้นหวัง ความหวาดกลัว โจนาธาน ซี. ฟรีดแมน (Jonathan C. Friedman, 2013, p. 32) ขบวนการแรงงานได้เดินไปตามท้องถนนและร้องเพลงด้วยท่าทางที่แน่วแน่ ร่าเริง แต่แสดงถึงอารมณ์แห่งความโกรธ ความคับข้องใจ โดยได้สะท้อนเป้าหมายของพวกเขาผ่านบทเพลงที่ทรงพลัง ประวัติศาสตร์ได้จารึกบทเพลงของแรงงานและบันทึกการต่อสู้ของพวกเขาเพื่อส่งต่อไปยังการประท้วงทั่วโลก

ดังนั้นดนตรีจึงเป็นทรัพยากรสำคัญในการครอบงำและการต่อต้าน รวมถึงดนตรียังเป็นเงื่อนไขในการถักทอเชื่อมผู้คนต่าง ๆ เข้าหากันเพื่อสร้างเครือข่ายของการสื่อสารหรือสร้างสังคมขึ้นมา สำหรับผู้มีสถานะรองที่ถูกกดขี่ดนตรีจึงเป็นอีกพื้นที่ของการต่อสู้ทางการเมือง เพื่อเรียกร้องสังคมในอุดมคติ ต่อสู้กับความอยุติธรรม ภาษาในบทเพลงสามารถสร้างความยกย่องเย้ยหยันต่ออำนาจ ในขณะที่เดียวกันดนตรีก็ถูกใช้สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ไร้อำนาจ แม้กระทั่งในปัจจุบันก็พบว่าเพลง “อยากจะมีชีวิตที่ดีกว่านี้” ของวงสามัญชนได้เกิดขึ้นพร้อมช่วงที่มีการเรียกร้องรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจร

เมืองดนตรี สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับการเมือง

อันโตนิโอ กริมซียังได้อธิบายถึงวิธีการตีความหรือค้นหาความหมายทางสังคมกับการเมือง ได้อธิบายไว้ผ่านแนวคิดทฤษฎี อย่างเช่น การครอบงำอำนาจ นำ โครงสร้างส่วนบน สามัญสำนึก การทำสงครามยึดพื้นที่ความคิด กลุ่มประวัติศาสตร์ คติชน การสร้างเจตจำนงร่วมประชาชาติ เป็นต้น เหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยการตีความเฉพาะผ่านบริบทและสื่อกลางในการส่งผ่านความหมายทางการเมือง เช่น วรรณคดี บทความ ข้อเขียนในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร การศึกษา ภาษา เป็นต้น (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561, น. 82) แนวคิด ทฤษฎีของกริมซีสามารถนำมาปรับใช้เพื่อทำความเข้าใจความทับซ้อนอำนาจทางความรู้

และเพื่อทำความเข้าใจการจัดวางอำนาจทางความรู้จากชนชั้นปกครอง เช่น การผลิตซ้ำและการสร้างมายาคติผ่านบทเพลงหรือดนตรี ศึกษาความทับซ้อนของอำนาจความรู้ที่ถูกผลิตผ่านสถาบันหลักของรัฐบาล การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านเพลงชาตินิยม เป็นต้น

ผลกระทบจากโควิด-19 ทำให้อาชีพนักดนตรีเข้าสู่ภาวะตกงาน ไม่มีงานทำ ไม่มีเงินรายได้ ไม่มีแม้กระทั่งพื้นที่แสดง ไม่มีเงินเลี้ยงชีพและครอบครัว ที่สำคัญคือไม่มีองค์กรใดเข้ามาให้ความช่วยเหลือ สำหรับโครงการที่รัฐแจกเงินนักดนตรีก็เข้าไม่ถึง ตกหล่นจากการเยียวยาจากรัฐด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน (สุกรี เจริญสุข, 2564) จนกระทั่งเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2563 สมาคมนักดนตรีแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ และกลุ่มมิวสิค-19 ได้ร่วมกันแถลงข่าวเรื่องการแก้ไขปัญหาแสดงดนตรีสด ภายใต้การระบาดของโรคโควิด-19 โดยได้เคลื่อนไหวให้รัฐบาลปลดล็อกการทำงาน เพื่อให้กลับมาประกอบอาชีพได้บ้าง ซึ่งกลุ่มดังกล่าวได้ไปรวบรวมข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดมาตรการรับมือร่วมกับรัฐ อีกทั้งยังมีข้อเสนอที่ต้องการผลักดันให้การเล่นดนตรีกลายเป็นวิชาชีพ สำนักข่าวไทยพีบีเอส (2564) วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2564 รายงานว่าสำนักงานประกันสังคมแถลงภายหลังจากการหารือร่วมกับสมาคมดนตรีแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ และเครือข่ายคนบันเทิงที่จดทะเบียนกับกระทรวงมหาดไทย หรือที่ได้จดทะเบียนกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้าว่า ที่ประชุมได้ผ่านการเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีแล้ว ที่จะเริ่มเยียวยาเงินก้อนแรกวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2564 อัตราคนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 1 เดือน ผ่านบัญชีธนาคารที่มีการรับรอง อย่างไรก็ตามคาดว่าจะมีศิลปินที่ตกหล่นจากการเยียวยาดังกล่าว

จะเห็นได้ว่ากลไกที่นักดนตรีจะได้รับการเอื้อยวานั้นต้องผ่านการรวมกลุ่มเรียกร้องเพื่อสิทธิของอาชีพนักดนตรี ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ได้มีหน่วยงานหรือองค์กรใดเลยที่เข้ามาดูแลช่วยเหลืออาชีพนักดนตรี แต่เริ่มจากการรวมกลุ่มรวมตัวจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อตกลงแล้วยื่นเรื่องไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเสนอไปยังรัฐบาล จากเหตุการณ์ดังกล่าวหากประเทศที่มีรัฐสวัสดิการก้าวหน้า มีการจัดสรรงบประมาณอย่างก้าวหน้าเป็นธรรมจะทำให้เกิดการเอื้อยวอย่างตรงจุด รวดเร็วและไม่มีคนตกหล่นจากการเอื้อยว อย่างไรก็ตามแนวคิดรัฐสวัสดิการเป็นแนวคิดที่สร้างความตระหนักรู้ถึงสิทธิของประชาชนทุกคนในสังคมที่เสียภาษีทางตรงและทางอ้อม ซึ่งควรได้รับการจัดสรรงบประมาณจากรัฐเพื่อเอื้อยवादูแลสวัสดิการทุกคนในสังคม รัฐสวัสดิการต้องเป็นสิทธิที่ทุกคนต้องได้รับไม่ใช่เป็นเหมือนกับการสงเคราะห์จากผู้มีอำนาจ

เมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลสำเร็จแล้ว รัฐบาลจะกำหนดนโยบาย รัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับดนตรี เช่น การจัดเทศกาลดนตรีที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ตลอดจนกำหนดการศึกษาดนตรีในระบบการศึกษา และเมื่อรัฐบาลมีประสิทธิภาพก็ย่อมกำหนดนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อวงการดนตรีและนักดนตรี ในประเทศที่พัฒนาแล้วพบว่า อาทิจา อังกฤษ สหรัฐฯ เกาหลีใต้ กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย เป็นต้น ต่างกำหนดนโยบายที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับรัฐสวัสดิการ และให้รายได้พื้นฐานก้าวหน้า เพื่อดูแลประชาชนตลอดจนแรงงานทั้งหมดในประเทศ ไม่ใช่แค่เพียงคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งแต่เป็นทั้งประเทศ โดยมีอัตราก้าวหน้าทางภาษีที่แตกต่างกันไปตามอัตรารายได้ สำหรับในประเทศไทยมักมีแนวคิดทางลบบกับอาชีพนักดนตรี โดยมักถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับธุรกิจกลางคืน และได้รับการสนับสนุนจากสินค้ามีเนมา ซึ่งจากแนวคิดของคนในสังคมไทยที่ส่วนใหญ่มีลักษณะของอนุรักษ์นิยมที่ผูกติดกับความเชื่อทางศาสนา อาชีพที่เกี่ยวข้องกับ

ดนตรีถูกมองว่าไม่ใช่ศีลธรรมอันดี เราจะไม่พบว่าดนตรีได้รับการสนับสนุนจากรัฐแต่กลับได้รับการสนับสนุนจากธุรกิจสินค้ามีเนมา รัฐบาลมักส่งเสริมดนตรีแค่บางส่วน บางกลุ่มที่สามารถสร้างความชอบธรรมให้กับผู้มีอำนาจได้ นอกจากได้รับการสนับสนุนจากรัฐในส่วนต่าง ๆ แล้ว แม้กระทั่งภาษีเครื่องดนตรี อุปกรณ์ดนตรีก็พบว่าถูกจัดเก็บภาษีในอัตราที่สูงมาก รัฐไม่ได้มองดนตรีเป็นอุปกรณ์ทางการศึกษาที่จะทำให้เข้าถึงได้ง่าย จึงพบว่าเครื่องดนตรีมีราคาสูงเนื่องจากมองว่าอาชีพดนตรีเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผิดศีลธรรม หรือไม่ถูกต้องตามศีลธรรมอันดี อาชีพดนตรีที่เกี่ยวข้องกับการสังสรรค์ จึงไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นในช่วงที่มีโรคระบาดและยังมองว่าอาชีพดนตรีไม่เกี่ยวกับการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ต่างกับประเทศที่พัฒนาแล้วที่มองดนตรีเป็นกลไกสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งในประเทศที่พัฒนาแล้วพบว่ามีการกำหนดนโยบายที่พัฒนาเศรษฐกิจโดยมีดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคงของสังคม นอกจากนั้นก็พบว่ารัฐสวัสดิการก็สามารถดูแลและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับศิลปินนักดนตรีด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้นการจัดการด้านผังเมืองและนโยบายเมืองดนตรี (Music City) ในบางประเทศที่ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของผู้มีอำนาจในการปกครอง อาทิจา แจ๊สของนิวยอร์ก ลินส์ คันทรีจากแนชวิลล์ ในสหรัฐฯ เมืองลิเวอร์พูลที่เป็นต้นกำเนิดวงเดอะบีเทิลส์ในอังกฤษ สตริทมิวสิกในญี่ปุ่น เป็นต้น ซึ่งเมืองดังกล่าวได้จัดสรรงบประมาณ และกำหนดนโยบายจากฝ่ายรัฐเพื่อจัดการทั้งด้านผังเมืองและงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการจัดการตามนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์

เมืองดนตรีเป็นเมืองที่มีดนตรีเป็นส่วนประกอบสำคัญของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ และผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมดนตรีท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสร้างผลประโยชน์ในเชิง

เศรษฐกิจ การจ้างงาน วัฒนธรรม และสังคมได้เป็นอย่างดี โดยจะได้รับการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเชิงดนตรีเพื่อให้เกิดการจัดการแสดงขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากรายได้จากขายบัตรการแสดงดนตรีแล้วยังสามารถก่อให้เกิดรายได้แก่ผู้ประกอบการท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านอุตสาหกรรมโรงแรม ร้านอาหาร ขนส่ง ตลอดจนการบริโภคและการบริการอื่น ๆ

งานศึกษาของโรเบิร์ต ซี. คลุสเตอร์แมน (Robert C. Kloosterman) เรื่อง “Come Together: An Introduction to Cities and Music” ทำการศึกษาปัญหาของเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ร่วมสมัย ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้มองเพลงสมัยนิยม ทำให้เห็นว่าดนตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสถานที่และบริบทต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม และได้ศึกษาถึงการเจริญเติบโตของเมืองดนตรีที่เข้าไปมีอิทธิพลเกี่ยวกับแฟชั่นและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่าได้มีการสร้างวัฒนธรรมร่วมสมัยโดยได้นำเอากระบวนการของโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมเดิมในท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานเพื่อส่งเสริมให้เกิดการปรับเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมดนตรีสมัยนิยมเพื่อสร้างแรงจูงใจด้านเศรษฐกิจ (Robert C. Kloosterman, 2005)

ในปัจจุบันคำว่าเมืองดนตรีใช้กันทั่วไปและพบได้เกือบทั่วโลก เพื่ออธิบายถึงเขตเศรษฐกิจดนตรีที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากสถาบันการเมือง ทั้งระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ โดยกลยุทธ์ของเมืองดนตรีได้รับการดำเนินนโยบายจากสถาบันทางการเมืองและเครือข่ายธุรกิจ เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การจัดการจากสถาบันทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะสร้างความสำเร็จให้กับเมืองดนตรี

การสนับสนุนทางการเมืองมีส่วนสำคัญ สมาชิกสภาเมืองมีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยน พัฒนานโยบายเกี่ยวกับการแสดงดนตรีสด อีกทั้งสมาชิกสภาที่มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมดนตรี

จะช่วยให้คำปรึกษาต่าง ๆ ได้อย่างดี เพื่อเป็นแรงผลักดันเบื้องหลังความสำเร็จของเมืองดนตรี นอกจากนั้นถ้ามีสมาชิกสภาหรือนักการเมืองในท้องถิ่นสามารถประสานจัดการสร้างเครือข่ายกับเอกชนให้เข้ามาลงทุนก็จะทำให้เมืองดนตรีประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น (Amy Terrill, 2019, p. 25) งานของเอมี เทอร์ริลล์ ได้สัมภาษณ์และศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เมืองดนตรีประสบความสำเร็จ โดยทำการศึกษาเมืองโตรอนโต (Toronto) ประเทศแคนาดา ซึ่งพบว่าปัจจัยสำคัญอีกอย่างที่ขาดไม่ได้คือปัจจัยทางการเมือง โดยสมาชิกสภาโตรอนโตนั้นได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการวางกลยุทธ์ กำหนดนโยบาย ให้คำปรึกษาอีกทั้งยังได้สร้างเครือข่ายกับภาคเอกชน เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายที่มุ่งไปยังอนาคต นอกจากนั้นในงานศึกษายังกล่าวถึงความโปร่งใส ตรวจสอบได้ของสภาโตรอนโตที่เป็นปัจจัยสำคัญเชิงนโยบายด้วยเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าสถาบันทางการเมืองมีบทบาทสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของเมืองดนตรี เพื่อให้เกิดอุตสาหกรรมภายในเมือง โดยได้ประยุกต์เอาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่น มาพัฒนาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัย และสร้างแรงจูงใจให้ผู้บริโภค ผู้ที่เดินทางมาใช้บริการ ปัจจัยสำคัญที่จะสร้างเมืองดนตรีขึ้นได้นั้นมีเงื่อนไขสำคัญบางประการ องค์กร Music Canada (2014, p. 13) สรุปว่าเมืองดนตรีต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 5 อย่างด้วยกัน คือ 1) ต้องเป็นเมืองที่มีศิลปินและนักดนตรีจำนวนมาก 2) มีดนตรีท้องถิ่นที่คึกคัก 3) สถานที่จัดงานสามารถเข้าถึงได้สะดวก 4) มีกลุ่มธุรกิจและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมดนตรี 5) มีกลุ่มผู้ชมผู้ฟังที่คอยเปิดใจพร้อมสนับสนุนผลงานสร้างสรรค์ใหม่ นอกจากนั้นถ้าหากเมืองมีการท่องเที่ยวเพื่อมาชมดนตรีและมีการใช้จ่ายเงินจำนวนมาก ทั้งด้านโรงแรม ร้านอาหาร ผู้ประกอบการต่าง ๆ ในเมือง การขนส่ง ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงดนตรี ก็ถือว่าเป็นเมืองดนตรีด้วยเช่นกัน

ปัจจัยสำคัญที่จะสร้างเมืองดนตรี ซึ่งเป็น 1 ใน 7 สาขาของเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ตามแนวคิดของยูเนสโก จะเห็นได้ว่าต้องมีการร่วมมือกันของหลายฝ่ายทั้งจากชุมชนและนักดนตรี นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญคือต้องได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายจากฝ่ายการเมือง เห็นได้ชัดว่าเป็นการทำงานเชิงโครงสร้างทางสังคม ต้องได้รับการสนับสนุนจากทั้งนักการเมืองระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ อีกทั้งต้องผ่านการตรวจสอบ ทำงานเชิงนโยบาย หรืออาจจะต้องเกิดการเยียวยาผลกระทบต่าง ๆ ดังนั้นปฏิเสธไม่ได้เลยว่าดนตรีไม่เกี่ยวกับการเมือง และนักดนตรีก็ควรตระหนักถึงหน้าที่พลเมืองในฐานะประชาชนผู้เสียภาษีให้กับประเทศ เพื่อให้ นักการเมืองฝ่ายบริหารเข้ามาจัดสรรงบประมาณที่ก้าวหน้า เป็นธรรม รวมถึงฝ่ายค้านที่คอยทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาล กล่าวสรุปได้ว่าการยกกรณีเมืองดนตรีขึ้นมาจะช่วยเผยให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างดนตรีกับการเมือง และสุดท้ายการสร้างสรรค์ต่าง ๆ จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากศิลปินนักดนตรีไม่ตระหนักถึงความสำคัญของอำนาจทางการเมืองของภาคส่วนต่าง ๆ

เศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) คือธุรกิจด้านความคิด เป็นการเปลี่ยนความคิดให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ โดยได้รับอิทธิพลมาจากจอห์น ฮาวกินส์ ผู้เขียนผลงานที่มีชื่อเสียงเรื่อง *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2001 เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์กับเศรษฐศาสตร์เพื่อนำไปสู่การสร้างมูลค่าสินค้า (Marta-Christina Suci, 2008) สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้นิยามเศรษฐกิจสร้างสรรค์ว่าเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการสร้างและใช้ข้อดีความ

รู้ ความคิดสร้างสรรค์ และทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในการผลิตสินค้าและบริการใหม่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2562) เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นชุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนไปบนฐานของทุนทางปัญญาโดยมีสินทรัพย์ที่สร้างสรรค์เป็นองค์ประกอบร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทักษะ ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ที่เชื่อมโยงกับทุนพื้นฐานทางสังคม อาทิ ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ภายใต้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2561, น. 231) ซึ่งต้องนำความคิดสร้างสรรค์ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และต่อยอดทั้งด้านบริการหรือสร้างนวัตกรรม จึงจะสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง สำหรับการนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เข้ามาปรับใช้กับการพัฒนาด้านดนตรี อาจกล่าวสรุปได้ว่าเป็นการสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิด โดยแนวคิดสำคัญคือการสร้างแบรนด์ (Branding) เพื่อให้ผู้บริโภคหรือผู้ฟังมีความรู้สึกมีส่วนร่วม มีความผูกพัน และผู้บริโภครู้สึกดี อิ่มอกอิ่มใจ ที่ได้บริโภคหรือเป็นเจ้าของสินค้าไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง ทำให้เกิดแรงจูงใจที่ผู้บริโภคอยากเป็นเจ้าของผลงาน อาทิ การนำเอาทักษะ วิธีคิด ของความเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมประเพณี นำมาปรับประยุกต์ให้ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมโลก ซึ่งอาจยกระดับจากธุรกิจขนาดเล็กให้กลายเป็นอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในระดับนานาชาติ เช่น วัฒนธรรมร่วมสมัยของประเทศเกาหลี (K-POP) มีการสร้างแบรนด์จนเกิดอุตสาหกรรมทั้งด้านดนตรี แฟชั่น ภาพยนตร์ อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยได้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของประเทศเกาหลีทั้งด้านเสื้อผ้า แฟชั่น ทรงผม และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในประเทศ

เศรษฐกิจสร้างสรรค์จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและกำหนดนโยบายจากภาครัฐเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการส่งเสริมสิ่งที่สำคัญ

ที่สุดคือทรัพยากรมนุษย์ เช่น การวางผังเมือง การสนับสนุนเงินทุนเริ่มต้นจากรัฐ อัตรากาลดหย่อนภาษี ภาษีนำเข้าวัตถุดิบต่าง ๆ และกำหนดแนวทางเผยแพร่ วัฒนธรรม โดยอย่างเช่นในประเทศอินโดนีเซียที่มีการเผยแพร่กามาแลนโดยมี สถานทูตเป็นหน่วยงานสำคัญในการสนับสนุน หรือในบางประเทศที่สร้างเมือง ดนตรี โดยการตั้งชื่อถนน สร้างพิพิธภัณฑ์ หอแสดงดนตรี เป็นต้น การจะพัฒนา เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในลักษณะของเมืองดนตรีให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนและพัฒนาทุนมนุษย์ อีกทั้งต้อง สร้างจุดดึงดูดในลักษณะที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม รวมถึงพัฒนา ชุมชนควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาส่งเสริมทุนมนุษย์ มีการวิเคราะห์จุดด้อย จุดเด่น ออกแบบการพัฒนาที่เหมาะสม พร้อมส่งเสริมแรงจูงใจให้นักดนตรีใน สังคมทั้งด้านสวัสดิการทางสังคมที่ควรได้รับหรือแรงจูงใจต่าง ๆ ที่กระตุ้นใน การสร้างสรรค์ผลงาน ส่งเสริมทักษะแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับความ สามารถในการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งนี้ต้องสร้างความเชื่อมั่น ยุติธรรมให้เกิดแก่นักดนตรี ต้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และต้องได้รับการสนับสนุนจาก ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เกิดการ แบ่งปัน แลกเปลี่ยน ต่อยอดความรู้ ไม่มีการจำกัดความคิด ศิลปินนักดนตรีต้อง สามารถสร้างสรรค์ได้เต็มที่ในพื้นที่ของศิลปะ

ท้ายที่สุดความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ เมื่อมนุษย์ไร้กังวล และความ สำเร็จที่ยิ่งใหญ่มาจากการมีเสรีภาพที่จะล้มเหลว ซึ่งรัฐสวัสดิการเป็นเหมือน เบาะที่จะรองรับความล้มเหลว ทำให้คนในสังคมกล้าเสี่ยงที่จะทำงานสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและกำหนดนโยบาย จากภาครัฐเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืนในการส่งเสริมสิ่งสำคัญ ที่สุดคือทรัพยากรมนุษย์ เช่น การวางผังเมือง การสนับสนุนเงินทุนเริ่มต้น จากรัฐ อัตรากาลดหย่อนภาษี ภาษีนำเข้าวัตถุดิบต่าง ๆ และกำหนดแนวทาง

เผยแพร่วัฒนธรรม โดยอย่างเช่นในประเทศอินโดนีเซียที่มีการเผยแพร่กามาแลน โดยมิสถานทูตเป็นหน่วยงานสำคัญในการสนับสนุน หรือในบางประเทศที่สร้าง เมืองดนตรี โดยการตั้งชื่อถนน สร้างพิพิธภัณฑ์ หอแสดงดนตรี เป็นต้น การจะ พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในลักษณะของเมืองดนตรีให้ประสบความสำเร็จได้ นั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนและพัฒนาทุนมนุษย์ อีกทั้ง ต้องสร้างจุดดึงดูดในลักษณะที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม รวมถึง พัฒนาชุมชนควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้มีประสิทธิภาพ ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาส่งเสริมทุนมนุษย์ มีการวิเคราะห์จุดด้อย จุดเด่น ออกแบบการพัฒนาที่เหมาะสม พร้อมส่งเสริมแรงจูงใจให้นักดนตรี ในสังคมทั้งด้านสวัสดิการทางสังคมที่ควรได้รับหรือแรงจูงใจต่าง ๆ ที่กระตุ้นใน การสร้างสรรค์ผลงาน ส่งเสริมทักษะแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับความ สามารถในการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งนี้ต้องสร้างความเชื่อมั่น ยุติธรรมให้เกิดแก่นักดนตรี ต้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และต้องได้รับการสนับสนุนจากทุก ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เกิดการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน ต่อยอดความรู้ ไม่มีการจำกัดความคิด ศิลปินนักดนตรีต้องสามารถ สร้างสรรค์ได้เต็มที่ในพื้นที่ของศิลปะ

ท้ายที่สุดความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ เมื่อมนุษย์ไร้กังวล และความ สำเร็จที่ยิ่งใหญ่มาจากการมีเสรีภาพที่จะล้มเหลว ซึ่งรัฐสวัสดิการเป็นเหมือน เบาะที่จะรองรับความล้มเหลว ทำให้คนในสังคมกล้าเสี่ยงที่จะทำงานสร้างสรรค์

ศิลปินคือแรงงาน: เมื่อรู้สึกปลอดภัยกับคุณภาพชีวิต ก็ทำให้เกิดการคิดสร้างสรรค์

ประชาชนในกลุ่มประเทศนอร์ดิกมีชีวิตอยู่ในประเทศที่มีระบบรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจร ระบบดังกล่าวยังช่วยทำให้มนุษย์ในสังคมสามารถวิ่งตามหาความฝันของตนเองได้ พวกเขาเชื่อว่าการเติบโตของสังคมต้องมาจากชีวิตที่ดีของประชาชนที่มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต กลุ่มประเทศนอร์ดิกจึงเป็นตัวอย่างของสังคมที่มีการพัฒนาและปรับใช้ระบบรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจรเรื่อยมาจนในที่สุดก็ได้รับการยอมรับว่าประสบความสำเร็จ และสามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนในสังคม อีกทั้งยังพบว่ากลุ่มประเทศนอร์ดิกเป็นประเทศที่ประชาชนมีความสุข พร้อมทั้งมีเศรษฐกิจที่ดีอยู่ในระดับต้น ๆ ของโลกอีกด้วย

การพัฒนาของสังคมทุนนิยมจำเป็นต้องการผลิตภาพและความคิดใหม่ ๆ ทั้งจากการผลิตและจากแรงงาน โดยเฉพาะในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในสังคมประเทศกลุ่มนอร์ดิกได้เข้าใจเงื่อนไขนี้เป็นอย่างดี จึงพัฒนาระบบ “รัฐสวัสดิการ” ขึ้นมา เพื่อลดความเสียหายเปรียบของแรงงาน ด้วยการสร้างความมั่นคงพื้นฐานให้กับทุกชีวิต ซึ่งในทางกลับกันรัฐสวัสดิการมีส่วนช่วยให้แรงงานเข้าร่วมกับระบบทุนนิยมได้อย่างมีขวัญกำลังใจ ไม่รู้สึกแปลกแยกกับกระบวนการผลิตทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์มากพอ ที่จะนำพาหน่วยธุรกิจและเศรษฐกิจของตนให้สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ ยิ่งไปกว่านั้นสังคมนอร์ดิกยังเข้าใจด้วยว่าแรงงานไม่อาจต่อรองกับทุนในกลไกเศรษฐกิจได้โดยตรง สังคมนอร์ดิกจึงได้ตระหนักถึงกลไกทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยเพื่อค้ำยันและสอบสวนตรวจสอบกันและกัน (ชัยธรรมย์ ธรรมบุษดี, 2561, น. 10) เพื่อให้แรงงานในระบบเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี และเกิดคุณภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งระบบรัฐ

สวัสดิการไม่ใช่การสังคมสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ด้อยกว่า แต่เป็นระบบที่เป็นหลักประกันว่าทุก ๆ คน ทุก ๆ ฝ่ายในสังคมจะเข้มแข็งไปพร้อมกัน และเข้มแข็งร่วมกัน เพื่อสร้างสรรค์การผลิตในด้านต่าง ๆ เพื่อดำรงอยู่ในเวทีโลก

รัฐคือผู้วางเงื่อนไขให้กับอำนาจทุนและกลไกตลาด โดยรัฐมีส่วนสำคัญในการกำหนด และควบคุมกลไกตลาดที่ผลักดันให้คนที่มีความรู้ หรือมีคุณสมบัติต่าง ๆ ได้รับค่าจ้างตามระดับของคุณวุฒิและคุณสมบัติในตลาดแรงงาน ซึ่งมนุษย์ทุกคนในระบบทุนนิยมจำเป็นต้องทำงานหนักเพื่อเงื่อนไขต่าง ๆ อีกทั้งยังต้องถูกบีบให้เข้าไปสู่ระบบการกักขังเพื่อให้ได้คุณภาพชีวิตที่ดีกว่า (ชัยธรรมย์ ธรรมบุษดี, 2561, น. 52) เช่น การกักขังเพื่อใช้ในการศึกษาของบุตรหรือของตนเองเพื่อนำไปสู่อัตราการจ้างงานในระบบเนื่องจากเชื่อว่าจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าหากได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป หรือได้รับการศึกษาที่ตรงกับโอกาสในการจ้างงาน และการกักขังเงินในระบบบัตรเครดิตระบบกักขังสหกรณ์ ธนาคาร สินเชื่อ เพื่อเป็นเจ้าของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งมีคุณค่าทางจิตใจหรือทางสังคม อาทิ ซ็อสันหาริมทรัพย์ รถยนต์ เครื่องอำนวยความสะดวก การท่องเที่ยว และสินค้าแฟชั่น เป็นต้น การกักขังดังกล่าวทำให้ชีวิตของมนุษย์ต้องตกอยู่ในระบบของการสะสมทุน การทำงานเพื่อให้ชดใช้ทุนต่าง ๆ ทำให้แรงงานตกอยู่ในเงื่อนไขของเวลาจากระบบทุนนิยม โดยเวลาที่หดสั้นส่งผลต่อรสนิยมและวิถีชีวิตทางศิลปะและวัฒนธรรม ทั้งยังถูกแปรเปลี่ยนไปตามความต้องการของระบบทุนนิยม

ดังนั้นศิลปินหรือนักดนตรีก็ต้องสร้างสรรค์ผลงานเพื่อตอบสนองรสนิยมและวิถีชีวิตของคนโดยปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของระบบทุนนิยม ซึ่งศิลปินและนักดนตรีถือเป็นแรงงานรูปแบบหนึ่งในระบบทุนนิยม เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (2557, น. 131) ได้กล่าวถึงข้อเสนอและการอภิปรายของนักทฤษฎีมาร์กซิสต์สำนักออโตโนมิสต์ (Autonomist Marxism) ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจ

เข้าใจลักษณะของการใช้แรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้ระบบทุนนิยมความ
รับรู้ พวกเขาได้เสนอว่า ศิลปินคือแรงงานอวดถูกรุ่นแรก ๆ และแรงงานส่วนใหญ่
ในระบบทุนนิยมก็ทำการผลิตคล้ายกับศิลปินกล่าวคือ พวกเขาล้วนแล้วแต่
ทำงานสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นอวดถู ขณะเดียวกันศิลปินก็ล้วนแล้วแต่ถูกขูดรีด
เช่นเดียวกับแรงงานส่วนใหญ่ของสังคม การที่ศิลปินหรือคนทำงานสร้างสรรค์
จะสามารถต่อรองได้ พวกเขาต้องตระหนักว่าพวกเขาเป็นแรงงานแบบหนึ่ง
ที่ไม่ต่างจากแรงงานอื่น ๆ ในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน

ศิลปินก็ล้วนแล้วแต่ถูกขูดรีดเช่นเดียวกันกับแรงงานส่วนใหญ่ของสังคม
ดังนั้น จึงหมดเวลาที่ศิลปินจะอ้างว่าตัวเองเป็นผู้สร้างสรรค์แต่เพียงกลุ่มเดียว
หมดเวลาที่ศิลปินจะแยกตัวเองออกจากการเรียกร้องความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจและการเมือง และถึงเวลาแล้วที่ศิลปินจะยอมรับว่าตนเองคือแรงงาน
และเคลื่อนไหวเรียกร้องเรื่องพื้นฐานของชีวิตอย่างรายได้และสวัสดิการที่เป็น
ธรรมแบบมนุษย์ในอาชีพอื่น มิเคเล มาซุคซี (Michele Masucci) นักวิชาการ
ด้านศิลปะและนักกิจกรรมทางสังคมชาวสวีเดนเสนอว่า หากศิลปะจะมีผล
สะท้อนต่อสังคม ศิลปะต้องไม่แยกตัวเองออกจากเคลื่อนไหวในเรื่อง
เศรษฐกิจพื้นฐานของตัวศิลปินเอง และหากศิลปะจะทำเช่นนั้นได้ ศิลปินต้อง
ยอมรับว่าการทำงานศิลปะไม่ใช่เรื่องความพิเศษสูงส่งในเชิงสุนทรียะเหนือกว่า
การสร้างสรรคอื่น ๆ ศิลปินต้องยอมรับว่างานศิลปะของตนเองเป็นเรื่องการเมือง
หรือเป็นศิลปะการเมือง (political art) อยู่แล้วในตัวเอง ซึ่งการทำงานศิลปะ
กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของศิลปินไม่ใช่สิ่งที่แยกขาดออกจากกัน (แก๊งกิจ
กิติเรียงลาภ, 2557, น. 154) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าศิลปิน นักดนตรีก็ล้วนแล้วแต่
ตกอยู่ภายใต้กลไกทางการเมืองในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน และล้วนแล้วแต่ถูก
ขูดรีดไม่น้อยตามกลไกทางเศรษฐกิจ อาทิ การตัดราคาในแวดวงนักดนตรี
กลางคืน การไม่ได้รับความมั่นคงจากนายจ้างเจ้าของร้าน หรือแม้กระทั่งในธุรกิจ

ดนตรีของนักดนตรีอาชีพอย่างนักดนตรีแบ็กอัป ศิลปินอัดเพลงที่ได้รับอัตรา
ค่าจ้างในลักษณะของอาชีพอิสระ หรือแรงงานนอกระบบที่ไม่ได้รับสวัสดิการ
รักษาพยาบาล หรือสวัสดิการจากประกันสังคม เป็นต้น ล้วนแล้วแต่ทำให้ศิลปิน
นักดนตรีไม่ได้รับความมั่นคงจากอาชีพ

เห็นได้ชัดในวิกฤตการณ์ช่วงโควิด-19 โรคระบาดทำให้หลายคนต้อง
ตกงาน และหลายธุรกิจได้ผลกำไรที่ลดลง ทำให้เกิดการลดจำนวนพนักงาน
ไปจนถึงต้องปิดกิจการ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อศิลปินนักดนตรี
ด้วยเช่นเดียวกัน

สมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิส มาร์ก ซักเกอร์เบิร์ก ผู้ก่อตั้งเฟซบุ๊ก และ
ลูอิส กินโดส รองประธานธนาคารกลางยุโรป ล้วนมีความเห็นตรงกันว่าเป็นเวลา
ที่ควรมีการพิจารณาเรื่องรายได้พื้นฐานถ้วนหน้า ซึ่งเป็นการให้เงินแก่ประชาชน
ทุกเดือนโดยไม่มีเงื่อนไข ตามอัตราที่มีการประเมิน (Marta Rodríguez
Martinez, 2020) ซึ่งแนวคิดเงินเดือนให้เปล่า หรือ UBI มีมานานกว่าร้อยปี
แล้ว โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากนิยายเรื่อง *ยูโทเปีย (Utopia)*
เงินเดือนให้เปล่าได้พัฒนาและปรับใช้ในหลายประเทศทางแถบยุโรป อาทิ
รัฐบาลฟินแลนด์ได้ทดลองใช้และต่อมาได้หยุดการทดลองนี้ลงเมื่อปี ค.ศ. 2018
แม้การทดลองจะล้มเหลวในด้านการกระตุ้นให้ประชาชนที่ตกงานมีแรงกระตุ้น
เพื่อหางาน แต่กลับพบว่าประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสุข แต่เนื่อง
ด้วยการแพร่ระบาดของโควิด-19 จึงทำให้เกิดกระแสที่พูดถึงเงินเดือนให้เปล่า
อีกครั้ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับรัฐสวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจรที่ดูแลคุณภาพชีวิต
ในลักษณะของสิทธิที่ประชาชนในประเทศควรได้ ไม่ใช่การสงเคราะห์แบบ
ชิงโชค มีเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิแบบ
ในประเทศไทย

สรุป

ศิลปะที่มนุษย์ได้แสดงออกมานั้นเป็นพฤติกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพและภาวะของสังคม ในสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมมีสภาพแวดล้อมและระเบียบของสังคมคือจารีตประเพณีที่แตกต่างกันออกไปแล้วสะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของศิลปะต่าง ๆ (สังต์ ภูเขาทอง, 2534, น. 16) คนตรีก็เช่นเดียวกัน คนตรีในท่วงทำนองและลีลาของชาติต่าง ๆ ก็ย่อมแสดงออกผ่านมุมมองทั้งทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก ดังนั้นคนตรีจึงยึดโยงกับการเมืองตลอดมา

คนตรีไม่ได้เพียงเกิดขึ้นเพื่อรับใช้ความบันเทิงเท่านั้น หากยังสื่อสารถึงจิตวิญญาณและอุดมการณ์เพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในสังคม คนตรีเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง แสดงพลังต่อต้านผู้มีอำนาจ นอกจากการต่อต้านแล้วคนตรียังตกอยู่ในอำนาจครอบงำทางการเมือง คนตรีอยู่ใต้อำนาจของชนชั้นนำระบบทุนนิยม ระบอบกษัตริย์ เป็นต้น ทำหน้าที่รับใช้อำนาจ ในปัจจุบันทุนนิยมไม่ได้มอบความอิสระในอุตสาหกรรมเพลง ระบบทุนนิยมมีส่วนกำหนดรสนิยมทางดนตรี นอกจากนั้นคนตรียังเป็นอีกเครื่องมือที่ถูกหยิบมาใช้เพื่อต่อสู้ ต่อรองกับอำนาจ รวมทั้งยังสามารถสร้างอิทธิพลทางความคิดเพื่อส่งต่อจากรุ่นไปสู่รุ่น คนตรีจึงมีความสัมพันธ์กับการต่อสู้ทางการเมืองเรื่อยมา การเมืองกับคนตรีเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หากกล่าวว่าคุณคนตรีไม่เกี่ยวกับการเมืองก็เท่ากับกำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำทางการเมือง การยกตัวอย่างเมืองคนตรีข้างต้นมีจุดมุ่งหมายที่จะเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของนักดนตรีกับฝ่ายการเมือง สะท้อนให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้าง เมื่อจะมุ่งสู่การเป็นเมืองคนตรีจำเป็นต้องวางระบบโครงสร้างพื้นฐานในเมืองและในสังคมให้เกิดขึ้นก่อน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาผังเมือง ปัญหาการจราจร อย่างไรก็ตามจากปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้เผยให้เห็นถึงปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

ที่สะสมอยู่ในสังคม คุณภาพชีวิตของอาชีพนักดนตรีที่ไม่ได้รับสวัสดิการที่เหมาะสม การตกงาน ไม่ได้รับการเยียวยาและการเยียวยาที่ล่าช้าส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของนักดนตรี รัฐสวัสดิการถ้วนหน้าครบวงจรจึงถูกหยิบยกขึ้นมาพูดเพื่อเรียกร้องให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งแนวคิดของรัฐสวัสดิการเป็นแนวคิดที่มุ่งให้ประชาชนทุกคนในสังคมได้รับสวัสดิการ รัฐสวัสดิการเป็นสิทธิที่ประชาชนทุกคนต้องได้รับ ไม่ใช่ได้รับการสงเคราะห์จากผู้มีอำนาจผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่เข้าถึงได้ยากคล้ายการชิงโชค เมื่อศิลปินนักดนตรีได้รับรัฐสวัสดิการที่ก้าวหน้าจะทำให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ รู้สึกปลอดภัยในการดำเนินชีวิต คลายกังวล เมื่อมนุษย์รู้สึกปลอดภัยแล้วจึงสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้เต็มที่ อย่างไรก็ตามรัฐสวัสดิการที่ถ้วนหน้าครบวงจรกล่าวรวมถึงการจัดการภาษี เครื่องดนตรีที่เหมาะสม การสร้างระบบขนส่งขั้นพื้นฐาน การสร้างพื้นที่แสดงดนตรี เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาด้านดนตรี

การเมืองไม่ใช่เรื่องไกลตัว เมื่อประชาชนในสังคมรู้สึกไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้นเท่ากับว่า ประชาชนกำลังถูกครอบงำจากอำนาจทางการเมือง ผู้มีอำนาจต้องการสร้างสำนึกให้สามัญชนห่างไกลจากการเมืองเพื่อที่จะครอบงำและจัดการอย่างเบ็ดเสร็จ หากสามัญชนไม่พูด ไม่ส่งเสียงดังพอ ผู้มีอำนาจก็จะคิดแทนสามัญชน ไม่มีนโยบายใดหรือกฎหมายที่เอื้อประโยชน์ต่อแรงงาน ไม่ได้ผ่านการต่อสู้เรียกร้องจากการรวมกลุ่มเสนอข้อเรียกร้อง ปัญหาของทุกคนในสังคมต้องได้รับการแก้ไขด้วยการเมือง ทุกคนในสังคมต้องทำความเข้าใจปัญหาในระดับโครงสร้างทางสังคม การกำหนดนโยบายที่ก้าวหน้าเหมาะสมจะสามารถทำให้ประชาชนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี เมื่อมนุษย์ไร้กังวลก็จะส่งผลต่อการสร้างสรรค์ และความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่มักมาจากการมีเสรีภาพที่กล้าจะล้มเหลว ซึ่งรัฐสวัสดิการเป็นเหมือนเบาะรองรับความล้มเหลวซึ่งทำให้ประชาชนในสังคมกล้าที่จะเสี่ยงเพื่อทำงานสร้างสรรค์ แนวคิดรัฐสวัสดิการ

ถ้าวหน้าครบวงจรจึงเป็นแนวความคิดสำคัญที่จะช่วยทำให้ศิลปินหรือนักดนตรีสามารถมีเวลาสร้างสรรค์ผลงาน นอกจากนี้ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วม ออกแบบรัฐสวัสดิการ รวมถึงระบบจัดเก็บภาษีให้เป็นอย่างดีและ เป็นธรรมเพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมพัฒนาขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งก่อนอื่นประเทศต้องมีประชาธิปไตยเป็นเบื้องต้น ที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่าคุณภาพชีวิตของคนในสังคม รวมถึงศิลปิน นักดนตรีล้วนยึดโยงกับการเมืองและเบื้องต้นนักดนตรีและศิลปินต้องคิดก่อนว่า “ศิลปินคือแรงงาน และทุกคนคือแรงงานในระบบทุนนิยมปัจจุบัน”

นักดนตรีเป็นแรงงานประเภทหนึ่งในระบบทุนนิยม ดังนั้นปัญหาคุณภาพชีวิตของศิลปินจะคลี่คลายลงได้หากสังคมมีรัฐสวัสดิการ และฝ่ายการเมืองต้องเข้ามาสนับสนุนเพื่อให้รัฐสวัสดิการเกิดขึ้น ซึ่งหากสังคมมีรัฐสวัสดิการจะส่งผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปิน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้อีกทางหนึ่งด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ พวงประยงค์. (2561). บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาระดับวิสาหกิจชุมชนไทย. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 1(1), 220-252.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2562). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์: จากความคิดสร้างสรรค์ สู่มูลค่าเศรษฐกิจ*. สืบค้น 21 ธันวาคม 2564, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/123808>
- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2557). เราทุกคนคือศิลปิน: อดิศักดิ์ศึกษาว่าด้วยแรงงาน. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 33(2), 129-158.
- ข่าวไทยพีบีเอส. (2564). *เยี่ยมวานักดนตรี 5,000 บาท รอบแรก 29 ธ.ค.นี้*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2564, จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/310738>
- ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว และ เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2563) การจัดวางความคิดทางการเมืองในเพลงชาตินิยมหลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 14(1), 261-271.
- มติชนออนไลน์. (2564). *พิษโควิด คณะลิเกเคร้า โดนยกเลิก เลื่อนงานเกลี้ยง ที่มงานับร้อยขาดรายได้ ดิ้นรนหาอาชีพเสริม*. สืบค้น 28 มีนาคม 2564, จาก https://www.matichon.co.th/region news_2526866
- วัชรพล พุทธิรักษา. (2561). *บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอินโตนิโอ กรัมซี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.

- ชัยรัฐรัมย์ ธรรมบุษดี. (2561). *ความหมายที่ปลายสายรุ้ง: กระบวนการพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทยสวัสดิการใต้วิกฤติเสรีนิยมใหม่*. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.
- สังต์ ภูเขาทอง. (2539). *การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- สุกรี เจริญสุข. (2564). *อาศรมมิวสิก: ชีวิตนักดนตรีในสังคมที่ขาดพื้นฐานลำบากเมื่อมีโควิดระบาด*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2564, จาก https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_2945060
- สำนักข่าวไทย. (2564). *กลุ่มนักดนตรีอิสระ ร้องนายกฯ เยียวยา ช่วงโควิด-19*. สืบค้น 28 มีนาคม 2564, จาก <https://tna.mcot.net/politics-613854>
- Amy Terrill. (2019). *Keys to a Music City: Examining the Merits of Music Offices, Boards, and Night Mayors*. Toronto: Music Canada.
- Marta-Christina Suci (2008). *The creative economy*. Retrieved December 22, 2021. from https://www.researchgate.net/publication/42437_328_THE_CREATIVE_ECONOMY
- Marta Rodríguez Martínez (2020). *Euronews. Universal basic income: Will it become a reality after lockdown is lifted*. Retrieved March 24, 2021. from <https://www.euronews.com/2020/04/17/universal-basic-income-will-it-become-a-reality-after-lockdown-is-lifted>

- Music Canada (2014). *The Mastering of a Music city key elements effective strategies and why it's worth pursuing*. Canada: Music Canada.
- Jonathan C. Friedman (2013). *The Routledge History of Social Protest in Popular Music*. London: Routledge.
- Robert C.Kloosterman (2005). *Come Together An Introduction to Cities and Music*. *BUILT ENVIRONMENT VOL, 31(3)*: 247-257.

บทที่
3

**การวิเคราะห์การขายต่อตั๋วชมการแข่งขัน
กีฬาฟุตบอลและการคุ้มครองผู้บริโภค:
ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง
สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร
และประเทศไทย**

A Critical Appraisal of the Resale of Football Tickets and
Consumer Protection: A Comparative Study of the USA,
the UK and Thailand

ปีติเทพ อวยุ้ยยง¹

Pedithep Youyuenyong

รับบทความ 17 มิถุนายน 2564

แก้ไขบทความ 19 กุมภาพันธ์ 2565

ตอบรับบทความ 22 มีนาคม 2565

---

1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณະนิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Corresponding author e-mail: pedithep@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ได้ทำการวิเคราะห์นโยบายและกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในบริบทของการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในประเทศไทย ประการแรก การขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในประเทศไทยได้ถูกวิเคราะห์ในมุมมองของนโยบายและกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคของประเทศไทย ประการที่สอง บทความฉบับนี้ได้เพิ่มสาระสำคัญเกี่ยวกับการตระหนักรู้และความเข้าใจว่ากฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคภายใต้ระบบกฎหมายไทยจะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในประเทศไทยอย่างไร ผ่านการทำความเข้าใจสิทธิผู้บริโภคยุคใหม่และความรับผิดชอบต่อสินค้า บริการและการโฆษณาในการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล บทความนี้ยังมองถึงหนทางที่เป็นไปได้ในการคุ้มครองผู้บริโภคในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาในประเทศไทย

คำสำคัญ:

การขายต่อตั๋วชมกีฬาฟุตบอล การคุ้มครองผู้บริโภค กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ประเทศไทย

Abstract

This paper provides a comprehensive appraisal of the consumer protection law and policy surrounding the act of reselling tickets in Thailand. Football ticket resale in Thailand will be assessed, firstly, through the lens of legal analysis of Thai consumer protection law and policy. Secondly, there will be increased appreciation and awareness of how consumer protection law in the Thai legal system applies to football ticket resale in Thailand. We attempt to develop a comprehensive understanding of modern consumer rights and responsibilities in relation to goods, services and advertisements in the act of reselling tickets. We also look at the possible ways of increasing consumer protection in Thailand's sports businesses and industries.

KeyWords:

Resale of Football Tickets, Consumer Protection, Consumer Law, Thailand

บทนำ

การละเล่นกีฬาไม่เพียงเป็นกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพอนามัยที่อยู่คู่กับมนุษยชาติมาช้านานเท่านั้น ในขณะเดียวกันการละเล่นกีฬาที่มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอนภายใต้กฎกติกาอันเป็นมาตรฐานสากลย่อมทำให้การละเล่นกีฬากลายมาเป็นกิจกรรมการแข่งขันกีฬาที่มีระบบแบบแผนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งนักกีฬาที่ร่วมกิจกรรมการแข่งขันกีฬาจะต้องเรียนรู้วิธีการละเล่นหรือได้รับการถ่ายทอดวิธีการละเล่นกีฬา อีกทั้งนักกีฬาอาจนำความรู้ที่สั่งสมหรือได้รับมาถ่ายทอดให้นักกีฬาคนอื่น ๆ หรือนักกีฬากลุ่มอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งนักกีฬาที่ร่วมกิจกรรมการแข่งขันกีฬาอาจรวมกลุ่มกันฝึกซ้อมกีฬา ควบคู่ไปกับการพยายามสร้างคุณค่าของนักกีฬาในระดับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มนักกีฬาเพื่อให้สาธารณชนยอมรับนับถือในตัวตนหรือกลุ่มของตน ในทำนองที่นักกีฬาเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มนักกีฬาสามารถละเล่นกีฬาด้วยความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี โดยยึดมั่นในกฎกติกาของการแข่งขันกีฬาอย่างมีระเบียบแบบแผนที่เป็นสากล เมื่อสาธารณชนยอมรับนับถือในความสามารถของตัวนักกีฬาหรือกลุ่มนักกีฬาแล้ว (Crouch, 2015) สาธารณชนบางส่วนก็อาจกลายเป็นผู้ติดตามรับชมการแข่งขันกีฬา (spectator) หรือผู้สนับสนุนการแข่งขันกีฬา (supporter) (Stander & Zyl, 2016) อีกทั้งผู้ติดตามรับชมการแข่งขันกีฬาหรือผู้สนับสนุนการแข่งขันกีฬาเหล่านี้อาจตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์หรือเลือกรับบริการจากธุรกิจอุตสาหกรรมที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับนักกีฬาหรือกลุ่มนักกีฬา โดยมุ่งหวังว่าจะได้รับผลิตภัณฑ์หรือได้รับบริการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับนักกีฬา สโมสรกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาในฐานะผู้ดำเนินธุรกิจกีฬาที่คาดหวังว่าจะได้ผลิตสินค้าหรือให้บริการแก่ผู้ติดตามรับชมการแข่งขันหรือผู้สนับสนุนการแข่งขันกีฬา เพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทำกำไรได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Van Der Burg, 2014)

การแข่งขันกีฬาในยุคปัจจุบันประกอบด้วยกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการผลิต จัดจำหน่าย คำส่ง คำปลุก รวมทั้งดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่เป็นตัวตนหรือสินค้าที่จับต้องสัมผัสไม่ได้ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า สร้างความประทับใจและความพึงพอใจให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการ โดยภายในหน่วยงานหรือธุรกิจนั้น ๆ มีการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาผสมผสานกันอย่างมีระบบ มีระเบียบเป็นไปตามกฎเกณฑ์ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือผู้บริโภค ในขณะเดียวกันธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา (sports businesses and industries) ก็แยกเช่นเดียวกันกับธุรกิจอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่มีการผลิตสินค้ากีฬา (sports product) หรือจัดให้มีบริการ (sports service) เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในท้องตลาด (Zhang, Kim, Mastromartino, Qian & Nauright, 2018) ซึ่งธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาบางส่วนก็เลือกผลิตสินค้าและจัดให้มีบริการเฉพาะอย่างที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มที่เป็นผู้ชื่นชอบกีฬาหรือผู้ติดตามรับชมการแข่งขันกีฬา (Coutinho da Silva & Luzzi Las Casas, 2017) ในขณะเดียวกันผู้บริโภคกลุ่มดังกล่าวก็อาจได้รับผลตอบแทนจากการใช้สินค้าหรือรับบริการจากธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา ซึ่งโดยทั่วไปธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬามักผลิตสินค้าหรือจัดให้มีบริการโดยมีต้นทุนต่ำที่สุดเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าหรือให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อีกทั้งธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาก็มักกระจายสินค้าหรือบริการของตนให้เข้าถึงผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (target customer) ท่ามกลางการแข่งขันทางการค้าระหว่างธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา (sports marketing competition) ที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาพยายามสร้างกลยุทธ์ทางการตลาด (sports marketing strategy) ให้กับสินค้าและบริการของตนเอง เพื่อให้ผู้บริโภคหันมาเลือกใช้สินค้าหรือบริการใน

ธุรกิจอุตสาหกรรมของตน (Woratschek & Strobel, 2009) อีกทั้งสโมสรกีฬา หรือผู้จัดการแข่งขันกีฬายังพยายามสร้างทีมกีฬาของตนเองหรือทำให้การแข่งขันกีฬาที่ตนเองเป็นผู้จัด สามารถตอบสนองต่ออารมณ์ ความคิด ความรู้สึก และความชื่นชอบ ทำให้ผู้บริโภคในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬามีพฤติกรรมติดตาม รับชมข่าวสารเกี่ยวกับนักกีฬาอาชีพของสโมสรกีฬา (professional sports player) หรือติดตามความเคลื่อนไหวการแข่งขันกีฬาอาชีพ (professional sport league) ที่ตนเองชื่นชอบ ทั้งยังอาจส่งอิทธิพลต่อการรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับนักกีฬา การแข่งขันกีฬาหรือกิจกรรมกีฬาอื่น ๆ อีกด้วย (Conn, 1999) ทั้งนี้กลไกราคา (price mechanism) หรือกลไกตลาด (market mechanism) ในท้องตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาอาจทำให้ราคาสินค้าหรือบริการในตลาด ธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาเกิดการเปลี่ยนแปลงปรับตัวตามอุปสงค์และอุปทาน ในทางตรงกันข้ามหากธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาใช้อำนาจผูกขาดเหนือตลาด (monopoly power) (Ross, 1989) ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของตนเอง ในทำนองที่เป็นการเอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค รวมไปถึงปกปิดข้อมูลที่จำเป็นที่ผู้บริโภคพึงรับทราบเกี่ยวกับคุณภาพและปริมาณของสินค้าหรือลักษณะของการให้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลด้านความปลอดภัยเกี่ยวกับสินค้าและการให้บริการที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงที่จะเกิดผลกระทบในด้านลบหรือก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย อนามัยและทรัพย์สินของผู้บริโภคแล้ว เช่นนี้ถือได้ว่าผู้บริโภคถูกเอารัดเอาเปรียบหรือสิทธิผู้บริโภคถูกล่วงละเมิดจากผู้ผลิต รวมทั้งอำนาจผูกขาดเหนือตลาดดังกล่าวอาจถูกใช้ควบคุมตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาของสโมสรกีฬาอาชีพที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาอาชีพที่ทรงอิทธิพลสามารถกำหนดราคาสินค้าหรือบริการในตลาด ธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาได้

การดำเนินกิจกรรมในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาในประเทศไทยย่อมมี

การนำสินค้าหรือบริการจากสโมสรกีฬาอาชีพ ผู้จัดการแข่งขันกีฬาอาชีพ ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์กีฬาและผู้ให้บริการด้านกีฬาอื่น ๆ ไปสู่ผู้บริโภคหรือผู้ใช้บริการธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬานั้น ๆ เพื่อให้ธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาในประเทศไทยบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรมเพื่อกิจกรรมด้านการแข่งขันกีฬา ควบคู่ไปกับการแสวงหากำไรกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ย่อมทำให้ธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาในประเทศไทยใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้บริโภคหรือผู้ใช้บริการธุรกิจอุตสาหกรรมของตนเองได้รับความพึงพอใจ อย่างไรก็ตามความล้มเหลวของตลาด (market failure) จากปัจจัยที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเกิดจากการผูกขาดในตลาด ข้อจำกัดของผู้บริโภคในการเข้าถึงข้อมูลของสินค้าและบริการ (access of consumers to adequate information) และความปลอดภัยผู้บริโภค (consumer safety) (Ross, 1989) อาจนำไปสู่การสร้างการค้าที่ไม่เป็นธรรมกับผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ผลิต โดยผู้ผลิตมักอาศัยความได้เปรียบที่เหนือกว่าผู้บริโภคมาเป็นช่องเอารัดเอาเปรียบผู้บริโภคสินค้าและบริการในตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา เหตุนี้เองรัฐจึงต้องใช้อำนาจที่มีอยู่เข้ามาแทรกแซงเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา ในขณะที่รัฐพึงต้องรับรองหรือคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคในท้องตลาดทั่วไป พร้อมกับออกบทบัญญัติกฎหมายเรียกร้องให้ผู้ผลิตกระทำการหรืองดเว้นกระทำการบางอย่างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้บริโภคทั่วไป ในทางเดียวกันรัฐพึงต้องรับรองหรือคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคในท้องตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา พร้อมกับออกบทบัญญัติกฎหมายเรียกร้องให้ผู้ผลิตกระทำการหรืองดเว้นกระทำการบางอย่างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้บริโภคในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาด้วย นั่นหมายความว่าผู้บริโภคในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาก็สามารถบริโภคสินค้าที่ปลอดภัยและบริการที่เป็นธรรม รวมทั้งได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer Law) (Rich, 2016)

ธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในทางเศรษฐกิจ (economic significance) ทั้งในแง่ของการผลิตสินค้าและให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการเล่นกีฬาและการแข่งขันกีฬา (Mihai, 2015) อาทิ ธุรกิจจำหน่ายตั๋วเข้าชมการแข่งขันกีฬา (match ticket) ธุรกิจสื่อสารมวลชนทางกีฬา (sports media) ธุรกิจจำหน่ายเสื้อผ้าและของที่ระลึกของทีมกีฬา (sports jersey and merchandise) อันนำไปสู่ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (economic benefit) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อธุรกิจเกี่ยวกับกีฬาหรือการแข่งขันกีฬา ในลักษณะที่จัดให้มีบริการหรือการอำนวยความสะดวกอย่างหนึ่งอย่างใดต่อผู้บริโภคในตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา อย่างไรก็ตามธุรกิจเกี่ยวกับกีฬาหรือการแข่งขันกีฬาบางอย่าง เป็นกิจกรรมที่เป็นการขายสินค้าหรือจัดให้มีบริการด้านต่าง ๆ โดยมีผลตอบแทนในการจำหน่ายสินค้าหรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งทางผู้ผลิตสินค้าหรือผู้ให้บริการในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาอาจเป็นผู้ดำเนินการจัดให้มีสินค้าหรือบริการด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับกีฬาหรือการแข่งขันกีฬาด้วยตนเอง หรืออาจแต่งตั้งตัวแทนจำหน่ายหรือตัวแทนให้บริการอย่างเป็นทางการ (officially appointed) ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือให้บริการบางอย่างได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ธุรกิจเกี่ยวกับกีฬาหรือการแข่งขันกีฬาอาจรวมถึงตัวแทนขนาดเล็กที่ทำหน้าที่จำหน่ายสินค้าหรือให้บริการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

การจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬา (ticket sale) เป็นการดำเนินธุรกิจกีฬาอย่างหนึ่งที่ผู้ขาย (ticket seller) จำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาให้แก่ผู้ซื้อ (ticket buyer) และผู้ซื้อชำระราคาตั๋วชมการแข่งขันกีฬานั้นแก่ผู้ขาย (Késenne & Pauwels, 2006) ในปัจจุบันสโมสรกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬา อาจแต่งตั้งให้ผู้ประกอบการรายหนึ่งรายใดเป็นตัวแทนจำหน่ายหรือตัวแทนผู้ให้บริการโดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อดำเนินธุรกิจจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬา

ให้แก่ผู้ซื้อ (authorised ticket agent) ในขณะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติทางการค้า ซึ่งผู้ประกอบการที่เป็นตัวแทนจำหน่ายหรือตัวแทนผู้ให้บริการโดยชอบด้วยกฎหมายอาจดำเนินธุรกิจจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาให้แก่ผู้ซื้อในลักษณะที่เป็นการจำหน่ายต่อ (resale of ticket) กล่าวคือสโมสรกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาอาจทำข้อตกลงร่วมกับผู้ประกอบการรายหนึ่งรายใดในลักษณะอนุญาตให้ผู้ประกอบการรายนั้นเป็นผู้นำตั๋วชมการแข่งขันกีฬาไปจำหน่ายต่อได้ (reseller) โดยที่ข้อตกลงร่วมกันเช่นว่านี้มีการกำหนดข้อจำกัดสำหรับผู้จำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดเกี่ยวกับการกำหนดราคาจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาหรือบริการของสโมสรกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬา รวมไปถึงบริการต่อไปยังผู้ซื้อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาจากการจำหน่ายต่อสำหรับสโมสรกีฬาบางแห่งหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาบางรายอาจกำหนดเงื่อนไขให้ผู้นำตั๋วชมการแข่งขันกีฬาไปจำหน่ายต่อต้องจำหน่ายตัวดังกล่าวต่อในราคาหรือในช่วงราคาที่สโมสรกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาได้กำหนดเอาไว้ (Resale Price Maintenance: อำนาจเหนือกลไกตลาด RPM) (McDonald, Karg & Vocino, 2013)

การดำเนินธุรกิจจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาให้แก่ผู้ซื้อในลักษณะที่เป็นการขายต่อ [จำหน่ายต่อ (reselling) หรือในบางตำราเรียก secondary selling] เป็นช่องทางการขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาให้กับผู้ชมการแข่งขันกีฬาในฐานะที่เป็นผู้บริโภค ในทำนองเดียวกันการขายต่อเป็นช่องทางการจัดจำหน่ายที่ผลิตขายสินค้าโดยอ้อม (indirect channel) ให้กับผู้ชมการแข่งขันกีฬาในฐานะที่เป็นผู้บริโภค โดยผ่านคนกลางที่เป็นผู้นำตั๋วชมการแข่งขันกีฬาจำหน่ายต่อ (Department for Business Innovation & Skills & Department for Culture, Media & Sport, 2016) อย่างไรก็ตามในหลายประเทศ มีการเปิดเสรีให้มีการดำเนินธุรกิจจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาให้แก่ผู้ซื้อ

ในลักษณะที่เป็นการขายต่อในบางประเทศ โดยปราศจากการกำกับดูแล การดำเนินธุรกิจนี้โดยรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ในทางกลับกันในบางประเทศกลับมีการกำกับดูแลการดำเนินธุรกิจนี้ พร้อมกับสร้างมาตรการทางกฎหมายมาคุ้มครองผู้บริโภค (consumer protection) ที่เป็นผู้ซื้อต่อหรือได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจจำหน่ายตัวชมการแข่งขันกีฬาในลักษณะที่เป็นการขายต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองผู้บริโภคในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจจำหน่ายตัวชมการแข่งขันกีฬาในลักษณะที่เป็นการขายต่อกระทำสัญญาหรือธุรกรรมกับคู่สัญญาของตนโดยมีรายได้ตอบแทนหรือมีรายได้ตอบแทนสูงไปกว่าราคาตลาดโดยไม่มีเหตุอันสมควร รวมทั้งกรณีสโมสรกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาได้กระทำธุรกรรมหรือกระทำข้อตกลงบางอย่างกับผู้ประกอบธุรกิจที่ดำเนินธุรกิจจำหน่ายตัวชมการแข่งขันกีฬาในลักษณะที่เป็นการขายต่อในฐานะคู่สัญญาของตน มุ่งหมายเอาเปรียบผู้บริโภคในท้องตลาดอย่างไม่เป็นธรรม ทำให้ผู้บริโภคในท้องตลาดต้องยอมจ่ายหรือชำระราคาค่าตัวชมการแข่งขันกีฬาจากการขายต่อในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดโดยไม่มีเหตุอันสมควร

บทความนี้มุ่งทำการวิเคราะห์นโยบายและกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในบริบทของการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองผู้ซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลจากผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาด ซึ่งผู้ซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลจากผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล มักได้รับข้อเสนอหรือชักจูงจากผู้ขายต่อเพื่อให้ซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล หากเกิดสถานการณ์ที่ผู้ขายก็ักตุนตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเอาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อนำมาขายต่อแบบเก็งกำไร (หรือเรียกตามภาษาอังกฤษแบบบริติชว่า ticket touting) รวมทั้งสถานการณ์อื่น ๆ ที่ผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลมักใช้ช่องว่างของ

กฎหมายกระทำการเพื่อแสวงหากำไรและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในลักษณะที่ละเมิดสิทธิของผู้ซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภค (consumer protection authority) องค์กรกำกับกีฬาฟุตบอล (football governing body) ผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (football event organizer) และสโมสรกีฬาฟุตบอล (football club) จะเข้ามามีส่วนควบคุมหรือกำกับดูแลการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นเช่นว่านี้ได้อย่างไรบ้าง

การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล

ในปัจจุบันผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (football spectator) สามารถเลือกติดตามรับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในหลากหลายช่องทางด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในสนามกีฬาที่จัดการแข่งขันก็ดี หรือติดตามรับชมการแข่งขันฟุตบอลนอกสนามที่จัดการแข่งขันผ่านการถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือการถ่ายทอดเทปบันทึกการแข่งขันฟุตบอลผ่านสื่อหลักประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อโทรทัศน์หรือสื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งสื่อสังคมออนไลน์ หากผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลตัดสินใจจะเลือกรับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในสนามกีฬาฟุตบอล ผู้ชมดังกล่าวอาจตัดสินใจเลือกซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (football ticket) จากผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (football competition organizer) หรือสโมสรกีฬาฟุตบอลที่เข้าร่วมการแข่งขัน เพื่อให้ได้สิทธิเข้าไปติดตามรับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในที่นั่งหรือที่ฝั่งอัฒจันทร์ตามราคาชำระไปแลกกับสิทธิในการเข้าชมที่ได้รับดังกล่าว สำหรับการซื้อตัวชมการแข่งขันฟุตบอลในสนามนั้น ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลสามารถซื้อได้ที่จุดจัดจำหน่ายตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล

(ticket box office) บริเวณหน้าสนามกีฬาฟุตบอลที่จัดการแข่งขันในวันแข่งขัน หรือซื้อระบบออนไลน์ตามช่องทางการจำหน่าย (ticket online sale)

ทั้งนี้เราอาจจำแนกตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นการจำหน่ายตั๋วชมกีฬาฟุตบอลตามความเป็นสมาชิกของผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลประกอบด้วย 2 ประเภทหลัก ได้แก่ ตั๋วในราคาสมาชิก (member price ticket) (ตั๋วที่จำหน่ายในราคาพิเศษหรือถูกกว่าราคาท้องตลาดทั่วไปให้แก่สมาชิกสโมสรกีฬาฟุตบอล) และตั๋วในราคาผู้ไม่ใช่สมาชิก (non-member price ticket) (ตั๋วที่จำหน่ายในราคาทั่วไปหรือเท่ากับราคาท้องตลาดทั่วไปให้แก่ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสโมสรกีฬาฟุตบอล) ในขณะเดียวกันตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่วางจำหน่ายในท้องตลาดอาจแบ่งประเภทได้โดยอาศัยการจำแนกจากสโมสรที่ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลติดตามรับชมหรือเป็นสมาชิกนั้น เป็นทีมที่เป็นเจ้าบ้านในการแข่งขันหรือไม่ อันประกอบด้วย 2 ประเภทหลัก ได้แก่ ตั๋วเหย้า (home ticket) (ตั๋วที่สโมสรกีฬาฟุตบอลที่ตนติดตามเป็นเจ้าของสนามในการแข่งขัน) และตั๋วเยือน (away ticket) (ตั๋วที่สโมสรกีฬาฟุตบอลฝั่งตรงข้ามเป็นเจ้าของสนามในการแข่งขัน) รวมทั้งในบางสโมสรกีฬาฟุตบอลอาจเปิดโอกาสให้ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลซื้อตั๋วในรูปแบบของตั๋วฤดูกาล (season ticket) (ตั๋วที่ให้สิทธิผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลตลอดฤดูกาล) (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2019)

การซื้อขายตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (selling of football ticket) เป็นการทำสัญญาระหว่างผู้ขายตั๋วที่เป็นผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือผู้ขายที่เป็นสโมสรกีฬาฟุตบอล โดยผู้ขายโอนกรรมสิทธิ์ในตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลดังกล่าวให้แก่ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่เป็นผู้ซื้อ แล้วผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลก็ชำระราคาตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลให้แก่ผู้ขาย ซึ่ง

ผู้ถือตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลจะได้รับสิทธิผ่านประตูเข้าไปชมกิจกรรมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลภายในสนามกีฬาฟุตบอลในบริเวณพื้นที่หรือที่นั่งที่ผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลจัดเตรียมเอาไว้

อนึ่งมีการสร้างช่องทางจำหน่ายตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในวงการธุรกิจกีฬาฟุตบอลในประเทศไทยและต่างประเทศ มีลักษณะเป็นการค้าขายของผู้ประกอบการบางรายที่ไปซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลมา แล้วนำไปขายต่อหรือจำหน่ายให้กับผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาดอีกทีหนึ่ง ซึ่งถือเป็นการขายในรูปแบบของการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (Halberg, 2010) ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทตามลักษณะของอำนาจที่ได้รับจากผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลเพื่อนำตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไปขายต่อหรือจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง ได้แก่ (ก) การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลผ่านตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ (authorised reselling of football ticket) อันความเป็นตัวแทนจำหน่ายนั้นจะเป็นโดยแต่งตั้งภายใต้ข้อตกลงระหว่างผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลกับตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ และ (ข) การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยบุคคลทั่วไปซึ่งไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ (unauthorised reselling of football ticket) โดยบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลซึ่งไปซื้อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลจากผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล สโมสรกีฬาฟุตบอลหรือตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ แล้วนำตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลดังกล่าวอาจทำกิจกรรมเช่นว่านี้เป็นปกติธุระเพื่อแสวงหากำไรและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นประจำสม่ำเสมอ ในทางตรงกันข้ามบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลบางรายอาจทำกิจกรรมเช่นว่านี้เป็นครั้งคราวเท่านั้น (House of Commons Culture, Media and Sport Committee, 2007)

สำหรับการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลซึ่งไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการอาจเป็นช่องทางหนึ่งที่บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลบางรายอาศัยการกระทำดังกล่าวในการแสวงหากำไรโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างไม่เป็นธรรม ด้วยการค้ำกำไรตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเกินควรและการกักตุนตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาดเอาไว้ รวมทั้งฉวยโอกาสจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและคิดค่าบริการอันเนื่องมาจากการแข่งขันกีฬาฟุตบอลสูงเกินสมควร หากปราศจากกฎหมายมากำกับควบคุมการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะที่เป็นผู้บริโภคและตั้งราคาขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยไม่เป็นธรรมแล้ว ผู้ขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลก็อาจอาศัยช่องว่างของกฎหมายกระทำหรือให้ตนเว้นจากการอย่างใดอย่างหนึ่งอันสร้างความเสียหายให้กับผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล

มาตรการกำกับดูแลการเอารัดเอาเปรียบจากการขายต่อ ตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลของต่างประเทศ

บางประเทศได้ใช้อำนาจรัฐที่มีอยู่เข้ามาแทรกแซงเพื่อคุ้มครองผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ต้องการซื้อตั๋วชมการแข่งขันเพื่อเข้ามารับชมการแข่งขันในสนาม ในขณะที่เดียวกันบางประเทศได้ร่วมมือกับผู้จัดการแข่งขันกีฬาหรือสโมสรกีฬาที่กำหนดกลไกของรัฐเพื่อกำกับควบคุมการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะที่เป็นผู้บริโภคและตั้งราคาขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยไม่เป็นธรรม (Sugden, 2007) ด้วยการออกบทบัญญัติกฎหมายเรียกร้องให้ผู้ขายต่อตั๋วชม

การแข่งขันกีฬาฟุตบอลกระทำการหรืองดเว้นการบางอย่างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ซื้อต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาดทั่วไป เหตุผลที่สำคัญอีกอย่างในการออกกฎหมายมากำกับควบคุมการกระทำของผู้ขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในลักษณะนี้ก็คือรัฐหรือหน่วยงานของรัฐต้องการให้ผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลเข้ามามีส่วนร่วมกำกับควบคุมการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล ในฐานะที่ตนเองอาจเป็นผู้เสียเปรียบและเสียประโยชน์ทางการค้าหากเปิดโอกาสให้มีการเอารัดเอาเปรียบจากการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล โดยที่รัฐอาจกำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้ที่ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมาย เช่น โทษจำคุก (jail sentence) โทษปรับ (penalty of a fine) เป็นต้น

นอกจากนี้บางประเทศกำหนดโทษบางอย่างสำหรับผู้กระทำความผิดเอาไว้เป็นพิเศษ โดยหากผู้ขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลตั้งราคาสูงเกินจริง (inflated price) เพื่อหลอกล่อให้ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลซื้อในราคาแพงกว่าราคาขายในท้องตลาดทั่วไปหรือผู้ขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่เอาตัวที่ได้รับแจกหรือตัวที่ถูกทิ้งแล้ว (free ticket) มานำหน้าต่ออีกทอดหนึ่ง กฎหมายบางประเทศอาจลงโทษด้วยการห้ามไม่ให้ผู้กระทำเข้าไปรับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในสนามกีฬาฟุตบอล (banned from entering any football grounds) ภายในประเทศ (Depken II, 2007) ตัวอย่างของประเทศที่มีกฎหมายควบคุมการจำหน่ายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเพื่อป้องกันการค้ำกำไรเกินควรและปกป้องผู้บริโภคจากการเอารัดเอาเปรียบ อาทิ

1. สหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักร (United Kingdom หรือ UK) เป็นประเทศหนึ่งที่กีฬาฟุตบอล (หรือเรียกตามภาษาอังกฤษแบบบริติชว่า football) ได้รับความนิยามอย่างแพร่หลาย ประกอบกับองค์กรกำกับกีฬา ผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและ

สโมสรกีฬาฟุตบอลได้ร่วมกันจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเล่นกีฬาฟุตบอลในทุกระดับและแสวงหารายได้จากการจัดกิจกรรมไปในคราวเดียวกัน เหตุนี้เองจึงมีกิจกรรมจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในระบบอุตสาหกรรมกีฬาฟุตบอลเพื่อแสวงหารายได้จากการจัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล ผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลมักจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในลักษณะที่เป็นการทำธุรกรรมการซื้อขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อผ่านทางออนไลน์หรือการซื้อขายเฉพาะหน้ากันในปัจจุบันจัดจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ประตูทางเข้า รวมไปถึงการจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการในทำนองที่นำตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไปจำหน่ายต่อให้กับผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลตามช่องทางการจำหน่ายที่ธุรกิจของตนกำหนดเอาไว้ (Collins, 2021)

อย่างไรก็ตามหากการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ แต่การขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลดังกล่าวกลับเป็นการซื้อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลมากักตุนเอาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อนำมาขายต่อแบบเก็งกำไร พร้อมกับฉวยโอกาสตั้งราคาอันเป็นการเอาเปรียบผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะที่เป็นผู้บริโภค บุคคลผู้กระทำการเช่นนี้เรียกว่าผู้ขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลแบบเก็งกำไร (ticket tout) โดยผู้กระทำการดังกล่าวต้องมีการกระทำที่เป็นการจงใจขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล โดยผู้กระทำไม่ใช่บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ (sale of tickets by unauthorised persons) ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจเป็นการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในบริเวณสนามกีฬาฟุตบอลหรือในบริเวณใกล้เคียงสนามกีฬาฟุตบอลที่จัดการแข่งขัน (reselling tickets at or near the venues)

หรือการกระทำดังกล่าวอาจเป็นการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (reselling tickets online) ทั้งนี้ หากพบว่าบุคคลที่ไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการมีการกักตุนตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเอาไว้เป็นจำนวนมาก พร้อมกับจงใจฉวยโอกาสปรับขึ้นราคาจำหน่ายอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อเก็งกำไรหรือเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนสำหรับการจำหน่ายที่มีส่วนต่างกำไรในทำนองที่เป็นการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผู้บริโภคในท้องตลาด (Griffiths, 2018) เหตุนี้จึงทำให้การขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการควบคุมเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคที่อาจตกเป็นเหยื่อจากการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาฟุตบอลสหราชอาณาจักร ดังนั้นสหราชอาณาจักรจึงได้กำหนดมาตรการป้องกันไม่ให้เกิดการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบจากการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ ด้วยการกำหนดราคาขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่เป็นธรรม โดยสหราชอาณาจักรได้บัญญัติกฎหมายป้องกันไม่ให้เกิดการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบจากการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้ขายผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการดังต่อไปนี้ (Laver, 2011)

1.1 พระราชบัญญัติความยุติธรรมทางอาญาและความสงบเรียบร้อย ค.ศ. 1994 (Criminal Justice and Public Order Act 1994) เป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์กำหนดความรับผิดทางอาญา (criminal offence) อันเกิดจากการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ โดยตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลดังกล่าวจะต้องเป็นตั๋วที่ถูกจำหน่ายเพื่อให้สิทธิแก่ผู้ซื้อในการเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ได้รับอนุญาตให้จัดการแข่งขันอย่างเป็นทางการ (sell a ticket for

a designated football match) หรือการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการมอบตัวให้แก่บุคคลอื่นโดยไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ (otherwise to dispose of such a ticket to another person) เช่น (1) การเสนอขายสินค้าของที่ระลึกในราคาสูงกว่าราคาตลาดเกินสมควร โดยผู้ขายสินค้าดังกล่าวได้เสนอตัวเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเป็นของแถม (inclusion of a free match ticket) จากการซื้อของที่ระลึกดังกล่าว (2) การมอบตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลให้แก่บุคคลอื่นเพื่อแลกกับสินค้าหรือบริการประเภทอื่น ๆ และ (3) การที่ผู้ให้บริการได้ออกแพ็คเกจการให้บริการที่รวมค่าตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไปในแพ็คเกจดังกล่าว เป็นต้น

1.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยการลดอาชญากรรมรุนแรง ค.ศ. 2006 (Violent Crime Reduction Act 2006) เป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์กำหนดการกระทำที่ถือเป็นการผิดทางอาญาเพิ่มเติม อันเนื่องมาจากการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ (นอกเหนือไปจากที่พระราชบัญญัติความยุติธรรมทางอาญาและความสงบเรียบร้อยได้กำหนดไว้) ตัวอย่างของความรับผิดชอบตามพระราชบัญญัตินี้ เช่น (1) ความรับผิดชอบอันเนื่องมาจากการโฆษณาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการในหนังสือพิมพ์ (carrying advertising for ticket touts) (2) การจำหน่ายสินค้าอื่นโดยใช้วิธีการให้ตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเป็นของแถมแบบให้เปล่า (giving a ticket away free with another product) และ (3) การที่ผู้ให้บริการธุรกิจนำเที่ยวหรือธุรกิจโรงแรมมอบโปรแกรมแจกหรือแถมตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลให้แก่ผู้มาใช้บริการเพื่อจูงใจให้ผู้ซื้อ

บริการได้เลือกซื้อแพ็คเกจทัวร์นำเที่ยวหรือแพ็คเกจที่พัก (offering tickets with a wider hospitality/travel package) เป็นต้น

1.3 ระเบียบการผู้ค้าตัวชมกีฬา (ฟุตบอล) ราคาเกินควร ค.ศ.2007 [Ticket Touting (Designation of Football Matches) Order 2007] (กฎหมายลำดับรองฉบับที่ SI 2007/790) เป็นกฎหมายที่ฝ่ายบริหารบัญญัติขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ ได้แก่ พระราชบัญญัติความยุติธรรมทางอาญาและความสงบเรียบร้อยเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ โดยระเบียบฉบับนี้ได้กำหนดให้ผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลในฐานะผู้ขายตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่เป็นตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ จะต้องระบุรายละเอียดบนตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ขายหรือขายต่อ เช่น ตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลต้องระบุที่นั่งชม (specific seats) และตำแหน่งของที่นั่งชม (area where the ticket was located) ไว้อย่างชัดเจน พร้อมกับกำหนดราคาจำหน่ายไว้บนตัวอย่างชัดเจน ซึ่งระเบียบฉบับนี้บังคับใช้กับการขายหรือขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (match) ในการแข่งขันพรีเมียร์ลีก (Premier League) ฟุตบอลลีก (Football League) ยูฟ่ายูโรเปียนแชมเปียนชิป (UEFA European Championships) ฟุตบอลคอนเฟอเรนซ์ (Football Conference) ยูฟ่าคัพ (UEFA Cup) ยูฟ่าแชมเปียนส์ลีก (UEFA Champions League) ฟุตบอลโลก (FIFA World Cup Tournaments) และฟีฟ่าเวิลด์คัพแชมเปียนชิป (FIFA World Club Championship) รวมทั้งการแข่งขันกีฬาฟุตบอลอื่นใดที่จัดขึ้นในประเทศอังกฤษและเวลส์ที่มีสโมสรกีฬาฟุตบอลต่างชาติมาเข้าร่วมการแข่งขัน

นอกจากนี้กฎหมายฉบับนี้ใช้บังคับกับการขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลทางอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเสนอขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ ของผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตหรือสื่อสังคมออนไลน์ (service provider) เพื่อจูงใจกระตุ้นให้ผู้บริโภคเกิดความสนใจหรือตัดสินใจซื้อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล

2. สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกา (United States หรือ U.S.) เป็นประเทศที่ประกอบด้วยหลายมลรัฐ แล้วแต่ละมลรัฐก็มีสโมสรกีฬาฟุตบอลระดับมลรัฐและท้องถิ่นของแต่ละมลรัฐ อีกทั้งในปัจจุบันกีฬาฟุตบอล (หรือเรียกตามภาษาอังกฤษแบบอเมริกันว่า soccer) ในสหรัฐอเมริกาได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ประกอบกับการขยายตัวของตลาดธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาฟุตบอลในสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก เหตุนี้องค์กรกำกับกีฬาฟุตบอลและผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาระบบการแข่งขันกีฬาฟุตบอลแบบลีก (soccer league system) ขึ้นมาเพื่อให้สโมสรกีฬาฟุตบอลระดับต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกขององค์กรกำกับกีฬาหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬามาเข้าร่วมการแข่งขันระหว่างสโมสรในระดับต่าง ๆ ในขณะเดียวกันการจัดการแข่งขันในทำนองนี้ย่อมสร้างโอกาสให้ผู้จัดการแข่งขันกีฬาโฆษณาประชาสัมพันธ์กิจกรรมจูงใจให้ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลมาติดตามรับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในระบบดังกล่าวพร้อมกับเปิดช่องทางจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในหลากหลายช่องทางอันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเข้ามารับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในระบบดังกล่าวอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามการขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ (หรือเรียกตามภาษาอังกฤษแบบอเมริกันว่า ticket scalping) ถือเป็นกรกระทำที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภคเนื่องจากผู้บริโภคมักถูกเอาเปรียบจากการเก็งกำไรหรืออยู่ในฐานะเสียเปรียบจากการโก่งราคาจากผู้ขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลซึ่งไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ เพราะว่าผู้ซื้ออาจอยู่ในสถานะที่ต้องจ่ายซื้อตั๋วชมหรืออาจไม่อยู่ในสถานะที่จะต่อรองกับผู้ขายต่อเช่นนี้ได้ หากในท้องตลาดมีผู้ขายต่อเช่นนี้จำนวนน้อยรายผู้ซื้ออาจต้องรับข้อเสนอของผู้ขายต่อเช่นนี้ โดยไม่สามารถเจรจาต่อรองให้ลดราคาขายต่อ เพื่อยอมแลกมาซึ่งสิทธิในการเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (Porcello, 2018) เหตุนี้เองบางมลรัฐจึงได้ออกกฎหมายระดับมลรัฐ (U.S. State Laws) เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากการเอาเปรียบจากผู้ขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลซึ่งไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ พร้อมกับกำหนดมาตรการบางอย่างเพื่อควบคุมการขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ ดังนั้นบทความนี้ขอหยิบยกตัวอย่างกฎหมายระดับมลรัฐที่วางหลักเกณฑ์และกำหนดมาตรการคุ้มครองผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะผู้บริโภคเพื่อให้ผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้รับความเป็นธรรมและไม่ถูกเอาเปรียบจากผู้ขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลซึ่งไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ เพราะผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะผู้บริโภคอาจไม่อยู่ในสถานะที่มีอำนาจต่อรองกับผู้ขายต่อเช่นนี้ได้หรือมีอำนาจต่อรองที่น้อยกว่า จนนำไปสู่การถูกเอาเปรียบจากการประกอบธุรกรรมลักษณะนี้ในที่สุด โดยรัฐอาจใช้อำนาจห้ามการกระทำอันเป็นการเอาเปรียบผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล พร้อมกับใช้อำนาจกำหนดราคาขายต่อเพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอได้สัดส่วนที่เหมาะสมแก่กรณี อาทิ

2.1 กฎหมายมลรัฐคอนเนตทิคัต

มลรัฐคอนเนตทิคัต (Connecticut) ได้บัญญัติกฎหมาย Connecticut General Statutes § 53-289 (2018) (Watson, 2003) ที่กำหนดมาตรการห้ามจำหน่ายหรือพยายามเสนอขายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในราคาที่สูงเกินไปกว่าที่สโมสรกีฬาฟุตบอลหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลระบุเอาไว้บนตั๋ว (at a price greater than that printed on the ticket) ซึ่งมลรัฐคอนเนตทิคัตอนุญาตให้มีการขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ และอนุญาตการขายในทำนองที่ไม่ได้รับความยินยอมจากผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือสโมสรกีฬาฟุตบอลที่เป็นเจ้าของสถานที่จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (without the permission of the owner or operator of the property) แต่ผู้ขายต่อสามารถกำหนดค่าบริการที่ไม่แยกออกไปจากราคาตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้เพียงไม่เกินไปกว่า 3 ดอลลาร์สหรัฐ (\$3 allowed as a service charge) เท่านั้น หากผู้ใดฝ่าฝืนกฎหมายจะต้องรับโทษทางอาญาที่กำหนดไว้ ทั้งนี้การกำหนดมาตรการดังกล่าวย่อมถือเป็นการที่รัฐบาลมลรัฐคอนเนตทิคัตใช้อำนาจที่มีอยู่เข้าแทรกแซงราคาขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาดมลรัฐคอนเนตทิคัตไม่ให้สูงจนเกินไป โดยการกำหนดราคาขั้นสูง (price ceiling) ที่พึงคิดราคากันได้ในท้องตลาดมลรัฐไว้เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในท้องตลาดมลรัฐคอนเนตทิคัต

2.2 กฎหมายมลรัฐเคนทักกี

มลรัฐเคนทักกี (Kentucky) ได้ตรากฎหมาย Ky. Rev. Stat. Ann. § 518.070 (2001) ขึ้นมาเพื่อกำหนดมาตรการห้ามจำหน่ายต่อหรือพยายามเสนอขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในราคาที่สูงเกินไปกว่าที่สโมสรกีฬา

ฟุตบอลหรือผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลระบุไว้บนตั๋วหรือระบุไว้หน้าสถานที่จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล (at the place of admission or printed on the ticket) เว้นแต่ผู้ขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้กฎหมายของมลรัฐเคนทักกีไม่ได้กำหนดราคาขั้นสูงของตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่สามารถจำหน่ายได้ในท้องตลาดมลรัฐเคนทักกีไว้ (Schroeder, Fisher, Orbe & Bush, 2012) นั่นหมายความว่ามลรัฐเคนทักกีไม่ได้ควบคุมราคาขายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ให้สูงจนเกินไปเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในท้องตลาดมลรัฐเคนทักกี

2.3 มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

มลรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) ได้บัญญัติกฎหมาย Cal. Penal Code § 346 (Added by Stats. 1972, Ch. 529.) (Diamond, 1982) ที่วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าห้ามจำหน่ายตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยปราศจากความยินยอมจากผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือเจ้าของสถานที่จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่เป็นลายลักษณ์อักษร (without the written permission of the owner or operator of the property) อีกทั้งกฎหมายฉบับนี้ยังห้ามไม่ให้จำหน่ายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในราคาที่สูงไปกว่าที่ระบุหรือพิมพ์เอาไว้บนตั๋ว พร้อมกับห้ามจำหน่ายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในบริเวณด้านหน้า โดยรอบหรือภายในสนามกีฬาฟุตบอล (no resale allowed if on grounds of event) หากผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษทางอาญารัฐนหุโทษ (guilty of a misdemeanor)

อย่างไรก็ตามสหรัฐอเมริกาไม่ได้บัญญัติ (U.S. Federal Law) กฎหมายเกี่ยวกับการจำหน่ายต่อตั๋วชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเอาไว้เป็นพิเศษ นั่นหมายความว่าแต่ละมลรัฐสามารถออกกฎหมายควบคุมการจำหน่ายต่อตั๋วชม

การแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจากการซื้อขายตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่เป็นธรรมหรือทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบอย่างยิ่งยวดแล้วบางมลรัฐก็จะมีกฎหมายดังกล่าวเป็นของตนเอง โดยอาจมีเนื้อหาคล้ายคลึงกันหรือเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งหมายความว่าสหรัฐฯ ไม่ได้กำหนดนโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อให้ทุกมลรัฐกำหนดเกณฑ์มาตรฐานควบคุมราคาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่เหมือนกันหรือใช้มาตรการคุ้มครองผู้บริโภคจากการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่เป็นการเอาเปรียบผู้บริโภคที่เป็นรูปแบบเดียวกัน

การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในกฎหมายไทย

การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในประเทศไทยถือเป็นสัญญาที่เกิดขึ้นจากการตกลงระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลทั้งสองฝ่าย หากผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้เป็นตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการแสดงเจตนาที่จะขอทำสัญญาหรือคำเสนอที่ชัดเจนแน่นอนว่าประสงค์ที่จะขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในราคาที่ชัดเจน เช่น ประกาศขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในราคา 1,500 บาท แล้วผู้ซื้อได้แสดงเจตนาต่อผู้เสนอขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลว่าตกลงรับข้อเสนอตามคำเสนอของผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลอย่างชัดเจนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ เช่นว่านี้สัญญาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลย่อมเกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าราคาจากผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้ตั้งเอาไว้จะเป็นราคาที่ปรับขึ้นให้สูงขึ้นจากเดิมอย่างมากหรือขายราคาสูงเกินจริงไปอย่างมาก แต่เมื่อสัญญาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้เกิดขึ้นแล้วจากคำเสนอและคำสนองที่ต้องตรงกัน โดยที่ผู้ซื้อต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลก็สมัครใจยอมรับที่จะชำระราคาที่มีการปรับให้สูงขึ้นจากเดิมอย่างมากอันทำให้

ตนต้องยอมเสียเปรียบ ทั้งการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการก็ไม่ได้เป็นการต้องห้ามชัดเจนโดยกฎหมาย กล่าวคือไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไม่ให้มีขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาดอย่างชัดเจน เช่นว่านี้การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะที่ผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการย่อมมีผลสมบูรณ์มีผลบังคับตามกฎหมาย แม้ว่าการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในลักษณะดังกล่าวจะเปิดช่องให้ผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลสามารถเอาเปรียบผู้ซื้อต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาด โดยผู้ขายต่อดังกล่าวอาจปรับราคาขายให้สูงขึ้นจากราคาปกติที่ขายกันอยู่ทั่วไปในท้องตลาด

อนึ่งประเทศไทยมีพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ที่วางหลักเกณฑ์กำหนดกลไกทางกฎหมายเพื่อป้องกันการกำหนดราคาซื้อ ราคาจำหน่ายหรือการกำหนดเงื่อนไขและวิธีปฏิบัติทางการค้าอันไม่เป็นธรรม โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ให้อำนาจคณะกรรมการว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี มีอำนาจประกาศกำหนดให้สินค้าหรือบริการใดเป็นสินค้าหรือบริการควบคุมได้ แต่ตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ได้ถูกจัดให้เป็นสินค้าจำเป็นต่อการอุปโภคบริโภคที่จะเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจในช่วงเวลาที่รับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือก่อให้เกิดความทรงจำประสบการณ์ที่ได้รับชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลก็หาใช่สิ่งจำเป็นที่ผู้คนขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันแต่อย่างใด อีกทั้งความชอบกีฬาที่ยังถือเป็นรสนิยมของปัจเจกบุคคล ที่บางคนชื่นชอบติดตามชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลหรือบางคนไม่ได้ชื่นชอบติดตามชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล เช่นนี้แล้วรัฐจึงไม่ได้กำหนดกลไกทางกฎหมายเข้าแทรกแซงเพื่อช่วยป้องกันการฉวย

โอกาสเอาต์เอาเปรียบผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะที่เป็นผู้บริโภคและควบคุมการตั้งราคาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยไม่เป็นธรรม

เนื่องจากพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 เป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจรัฐกำกับดูแลสินค้าควบคุมอย่างเหมาะสม ในทำนองที่ห้ามไม่ให้บุคคลใดกักตุนสินค้าควบคุม โดยมีสินค้าควบคุมไว้ในครอบครองเกินปริมาณที่กำหนดเอาไว้ในกฎหมาย (กฎหมายลำดับรองในรูปแบบของประกาศคณะกรรมการกลางว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ) หรือเก็บสินค้าควบคุมไว้ ณ สถานที่อื่นนอกจากสถานที่เก็บตามที่ได้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือไม่นำสินค้าควบคุมที่มีไว้เพื่อจำหน่าย ออกจำหน่ายหรือเสนอขายตามปกติหรือปฏิเสธการจำหน่ายหรือประวิงการจำหน่ายหรือการส่งมอบสินค้าควบคุมโดยไม่มีเหตุอันสมควร นั้นหมายความว่าหากตัวเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลไม่ใช่สินค้าควบคุมตามหลักเกณฑ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้แล้ว อีกทั้งหากคณะกรรมการกลางว่าด้วยราคาสินค้าและบริการไม่ได้ประกาศให้ตัวเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเป็นสินค้าควบคุมแต่อย่างใดแล้ว ย่อมถือเป็นการเปิดช่องทางให้มีการฉวยโอกาสขึ้นราคาตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยไม่มีเหตุผลสมควรหรือเปิดโอกาสให้มีการกักตุนตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาด เช่นนี้แล้วผู้ซึ่งมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจเหนือกว่า (เช่น ผู้ที่กักตุนตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเพื่อการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจเกินสมควร) อาจถือโอกาสเอาเปรียบผู้บริโภคในท้องตลาดที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจด้อยกว่าอย่างมาก อันเป็นเหตุทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในทางการค้า

อย่างไรก็ดีหากกีฬาฟุตบอลได้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายอย่างมาก ในอนาคตและมีการเอาต์เอาเปรียบจากการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลที่ไม่ได้เป็นการขายในลักษณะผ่านตัวแทนจัดจำหน่ายอย่างเป็นทางการ

มากขึ้น การเข้าแทรกแซงของรัฐเพื่อจำกัดเสรีภาพในการตกลงทำสัญญาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและกำกับกิจกรรมการให้บริการอันเนื่องมาจากการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและการให้บริการในธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬาฟุตบอลที่เกี่ยวข้องกับตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลก็อาจกลายมาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อควบคุมจำกัดเสรีภาพในการผลิตสินค้าและเพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นได้ต่อผู้ซื้อต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล ในฐานะผู้บริโภคในท้องตลาด อันก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้ซื้อต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้ในอนาคต

อีกประการหนึ่งตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเป็นสินค้าที่มีมูลค่าหรือมีราคาตามที่ปรากฏในตัว ส่วนมากมักมีการระบุชื่อผู้ที่มีสิทธิที่จะใช้ในตัวเพื่อเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล ตัวเช่นนี้นับเป็นเอกสารสิทธิและเป็นหลักฐานแห่งการก่อตั้งสิทธิตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (9) หากมีบุคคลหนึ่งบุคคลใดปลอมตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล แล้วได้มอบตัวดังกล่าวให้แก่ผู้มีชื่อในตัวหรือมอบให้แก่ผู้อื่นซึ่งจะนำไปมอบให้แก่ผู้มีชื่อในตัว เช่นนี้ย่อมสังเกตเห็นผลได้ว่าผู้มีชื่อในตัวต้องนำตัวไปใช้ในการเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลและเมื่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้ถูกนำไปใช้ในการเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในสนามแล้ว ผู้กระทำการปลอมตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลจึงมีความผิดฐานเป็นตัวการใช้ตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลปลอม อีกทั้งการที่ผู้กระทำการปลอมตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลด้วยมีเจตนาที่จะให้ผู้มีชื่อในตัวได้เข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอล โดยผู้มีชื่อในตัวไม่ต้องจ่ายเงินค่าตัวให้กับผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล ย่อมแสดงว่าผู้กระทำการดังกล่าวมีเจตนาโดยทุจริต หลอกลวงผู้จัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอลว่าผู้มีชื่อในตัวได้ชำระค่าผู้กระทำการแล้ว อันเป็นความเท็จทำให้ผู้มีชื่อในตัวมีสิทธิเข้าชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้โดยไม่ต้องชำระเงิน ถือว่าผู้กระทำการดังกล่าวมีความผิดฐานฉ้อโกงผู้จัดการ

แข่งขันกีฬาฟุตบอล (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1508/2538) นั้น หมายความว่าผู้กระทำการปลอมตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลย่อมมีความผิดเกี่ยวกับการปลอมแปลงเอกสาร (Offences relating to certificate and alteration) ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 268 และความผิดฐานฉ้อโกง (Offenses of fraud) ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341

สรุป

การขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลของบุคคลซึ่งไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการอาจกลายเป็นช่องทางแสวงหากำไรโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างไม่เป็นธรรมจากการค้ำกำไรตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเกินควร รวมทั้งการกักตุนตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในท้องตลาดเอาไว้เพื่อเก็งกำไร แล้วนำตัวชมการแข่งขันดังกล่าวมาขายในราคาสูงเกินสมควร หากปราศจากกฎหมายมากำกับควบคุมการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดอันเป็นการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะที่เป็นผู้บริโภคและตั้งราคาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลโดยไม่เป็นธรรมแล้ว ผู้ขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลก็อาจอาศัยช่องว่างของกฎหมายกระทำหรือให้งดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันนำไปสู่การสร้างความเสี่ยงให้กับผู้ชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะที่เป็นผู้บริโภคในท้องตลาด การศึกษามาตรการและกลไกทางกฎหมายของสหราชอาณาจักรและบางมลรัฐในสหรัฐฯ ย่อมทำให้เห็นความสำคัญของการใช้อำนาจรัฐเข้าแทรกแซงเพื่อสร้างมาตรการหรือกลไกกำกับควบคุมการขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลสำหรับบุคคลซึ่งไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนจำหน่ายอย่างเป็นทางการ รวมทั้งมาตรการและกลไก

ทางกฎหมายอาจส่งผลให้เกิดการกำกับดูแลราคาขายต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลเพื่อป้องกันการฉวยโอกาสเอารัดเอาเปรียบผู้ซื้อต่อตัวชมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลในฐานะผู้บริโภคในท้องตลาด

เอกสารอ้างอิง

- Collins, J.J. (2021). *The ins and the outs of the ticket touts*. Retrieved June 12, 2021, from <https://www.allaboutlaw.co.uk/commercial-awareness/news/the-ins-and-the-outs-of-the-ticket-touts>
- Conn, D. (1999). *The football business: Fair game in the '90s?* (Mainstream sport). Edinburgh: Mainstream.
- Coutinho da Silva, E. & Luzzi Las Casas, A. (2017). Sport Fans as Consumers: An Approach to Sport Market. *British Journal of Marketing Studies*, 5(4), 36-48.
- Crouch, T. (2015). *Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation*. London: Cabinet Office.
- Depken II, C. A. (2007). Another looks at anti-scalping laws: Theory and evidence. *Public Choice*, 130(1/2), 55-77.
- Diamond, T. (1982). Ticket Scalping: A New Look at an Old Problem. *University of Miami Law Review*, 37(1), 71-92.
- Griffiths, A. (2018). *Press release New rules will protect fans from ticket touting*. Retrieved June 23, 2021, from <https://www.gov.uk/government/news/new-rules-will-protect-fans-from-ticket-touting>
- Halberg, C. (2010). The Secondary Market for Tickets: A Look at Ticket Scalping Through an Economic, Property Law, and Constitutional Framework. *DePaul Journal of Sports Law*, 3(6), 173-194.

- House of Commons Culture, Media and Sport Committee. (2007). *Ticket touting Second Report of Session 2007-08*. London: The Stationery Office Limited.
- Késenne, S., & Pauwels, W. (2006). Club Objectives and Ticket Pricing in Professional Team Sports. *Eastern Economic Journal*, 32(3), 549-560.
- Laver, N. (2011). *Ticket touting and football Legislation dealing with football matches*. Retrieved June 12, 2021, from <https://www.inbrief.co.uk/football-law/ticket-touting-and-football/>
- McDonald, H., Karg, A. J., & Vocino, A. (2013). Measuring season ticket holder satisfaction: Rationale, scale development and longitudinal validation. *Sport Management Review*, 16(1), 41-53.
- Mihai, A. L. (2015). The sport marketing management model. *SEA-Practical Application of Science*, 3(2), 297-303.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Roundtable on Secondary Ticket Markets Summary of discussion (DSTI/CP (2019) 11/FINAL)*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Porcello, C. D (2018). A Fixed Game: The Frustrations of Ticket Scalping and the Realities of Its Solutions. *Brooklyn Law Review*, 1(84), 259-298.
- Rich, J. (2016). *Consumer Protection for the Sports and Fitness Industry*. Washington, DC: U.S. Federal Trade Commission.

- Ross, S. F. (1989). Monopoly Sports Leagues. *Minnesota law review*, 3(73), 643–761.
- Schroeder, E., Fisher, J. Orbe, J. & Bush, J. (2012). New marketing strategy for DFB cup (German National Football Cup). *Entertainment and Sports Layer*, 2(30), 26-32.
- Stander, F.W., & Zyl, L.V. (2016). See you at the match: Motivation for sport consumption and intrinsic psychological reward of premier football league spectators in South Africa. *Sa Journal of Industrial Psychology*, 42, 1-13.
- Sugden, J. (2007). Inside the grafters' game: An ethnographic examination of football's underground economy. *Journal of Sport and Social Issues*, 31(3), 242-258.
- Van Der Burg, T. (2014). *Football business: How markets are breaking the beautiful game*. Oxford: Infinite Ideas.
- Watson, J. (2003). *Ticket Scalping Laws in Other States*. Retrieved June 12 , 2021, from <https://www.cga.ct.gov/PS98/rpt%5Colr%5Chtm/98-R-0382.htm>
- Woratschek, H., & Strobel, T. (2009). New marketing strategy for DFB cup (German National Football Cup). *Sport Marketing Quarterly*, 18(2), 118.
- Zhang, J.J., Kim, E., Mastromartino, B., Qian, T.Y., & Nauright, J. (2018). The sport industry in growing economies: critical issues and challenges. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, 19, 110-126.

บทที่ 4

นัยทางกฎหมายของพินัยกรรมชีวิต ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550

Legal Implication of the Living
Will in the National Health Act 2007

อภิโชค เกิดผล¹
Apichoke Kerdpon

ส่งบทความ 6 กันยายน 2564

แก้ไขบทความ 31 ธันวาคม 2564

ตอบรับบทความ 16 กุมภาพันธ์ 2565

1 นพ., นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Corresponding author e-mail: mr.apichoke@gmail.com

บทคัดย่อ

สิทธิในการทำพินัยกรรมชีวิตที่ปรากฏในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 นั้นดูเหมือนจะเป็นสิทธิในการกำหนดชีวิตของปัจเจกบุคคล แต่แท้ที่จริงแล้วมีการตีความการใช้กฎหมายให้มีแง่มุมบังคับใช้ที่คับแคบลงกว่าที่ควรจะเป็น โดยการตีความโดยนัยนี้ดูจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการจัดการระบบสาธารณสุขของบุคลากรทางการแพทย์มากกว่า อย่างไรก็ตามการตีความลักษณะนี้ก็กลับพบว่ายังคงไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการระบบสาธารณสุขได้เช่นเดิม ความมุ่งหวังที่ให้พินัยกรรมชีวิตเป็นเครื่องมือส่งเสริมสิทธิของปัจเจกบุคคลและอัตโนมัติจึงดูจะไม่ใช่ว่าคำกล่าวที่ถูกต้องนัก

เนื่องจากการศึกษาพบว่าอัตตาณัติก็ยังคงถูกประเมินลำดับชั้นในเชิงคุณค่าเอาไว้ต่ำกว่าที่สถานการณ์ทางกฎหมายซึ่งอิงกับบรรทัดฐานทางสังคมอีกชั้นหนึ่งข้อเท็จจริงจำเพาะหนึ่ง ๆ ในสังคมนั้นจะถูกตัดสินว่าจริงหรือเท็จ ถูกหรือผิดก็ขึ้นกับเครือข่ายของความชอบธรรมที่อาศัยอำนาจและความรู้ซึ่งมีปฏิภนระหว่างกันจนเกิดผลลัพธ์คือการประกอบสร้างขึ้นของระบอบแห่งความจริง (regime of truth) และระบบกฎหมายก็เป็นหนึ่งในเครือข่ายของอำนาจและความรู้ที่สำคัญอันมีผลต่อประเด็นเรื่องสิทธิในการกำหนดตนเองของปัจเจกบุคคลในสังคม การศึกษาเกี่ยวกับพินัยกรรมชีวิตนี้จึงทำให้เห็นว่ายังมีช่องว่างในการใช้และการตีความกฎหมายซึ่งสามารถแก้ไขปรับปรุงเพื่อสนับสนุนสิทธิของปัจเจกบุคคลให้มากขึ้นได้

คำสำคัญ:

พินัยกรรมชีวิต อัตตาณัติ สิทธิในการกำหนดชีวิต สิทธิในการตาย

Abstract

The right to make a living will, which appears in the National Health Act 2007, seems more like the right to self-determination for an individual, but it is actually used and construed in a narrower way than it should. This structure is more useful for the purposes of public health management than for promoting the rights of individuals, but it still cannot solve the core problems of public health management. The perceived objective of the living will as a tool to promote the rights of individuals and their autonomy does not appear to be correct.

According to the study, autonomy is assessed as being inferior to the legal norm, which is also referred to as the social norm. Whether a specific fact in the social judgement is true or false, right or wrong, depends on the network of power and knowledge of authorities which interact with one another to produce a regime of truth as a result. The legal system is one such authority that significantly affects the rights of self-determination issues in society. This study about living will show that there are gaps in the usage and construction of law which can be improved in order to promote the rights of individuals more effectively.

Keywords:

Living Wills, Autonomy, Right to Self-Determination, Right to Die

บทนำ

คำว่าพินัยกรรมชีวิตเป็นคำที่ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า living will แต่อันที่จริงแล้วอาจมีความคลาดเคลื่อนในการใช้คำอยู่บ้างกล่าวคือ พินัยกรรมเป็นการแสดงเจตนาของบุคคลที่จะเริ่มเกิดผลทางกฎหมายก็ต่อเมื่อเสียชีวิตลงไปแล้ว แต่พินัยกรรมชีวิตมีความหมายถึงการแสดงเจตนาให้มีผลก่อนที่จะสิ้นชีวิต คาดว่าเกิดจากการแปลคำว่า will ในความหมายอย่างแคบที่แปลว่าพินัยกรรมทั้ง ๆ ที่คำนี้อาจแปลความอย่างกว้างได้ว่าเป็นการแสดงเจตนาในเรื่องใดก็ได้ อย่างไรก็ตามคำนี้ถูกใช้กันอย่างแพร่หลายในระดับหนึ่งและเป็นที่เข้าใจตรงกันว่าเป็นการแสดงเจตนาในระหว่างมีชีวิตก่อนตายและคำนี้เองเป็นคำที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อการปฏิรูประบบสุขภาพที่มีความครอบคลุมในเรื่องที่เกี่ยวกับสาธารณสุขและสุขภาพของประชาชนอย่างกว้างขวางทั้งผลประโยชน์แก่ประชาชนในระดับปัจเจกและที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการด้านสาธารณสุขขององค์กรรัฐ ในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ นั้นจึงประกอบไปด้วยบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเหล่านี้อย่างมากมาย แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของกระบวนการนิติบัญญัติแล้วจะพบว่าที่ประชุมรัฐสภาไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิของปัจเจกบุคคลในแง่ของสิทธิในการเลือกที่จะตายเท่าใดนัก² แต่ไม่ว่าอย่างไร

ในท้ายที่สุดแล้วพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ได้รับการตรารับใช้และมีผลบังคับใช้นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน และในบทบัญญัติในมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติที่ว่าด้วยพินัยกรรมชีวิตนี้เองที่เป็นตัวชูโรงสำหรับประเด็นเรื่องสิทธิเลือกที่จะตาย ซึ่งดูเหมือนไม่มีความสลบซับซ้อนใด ๆ แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่ามีนัยบางอย่างที่ถูกกลบเกล็นที่จะพูดถึงหรือถูกพูดถึงอย่างคลาดเคลื่อน ทั้งยังพบแง่มุมในมิติต่าง ๆ ที่มากกว่ามุมมองทางนิติศาสตร์ซึ่งควรค่าแก่การสืบค้นและวิเคราะห์เชิงลึกในรายละเอียด การศึกษานี้จึงมุ่งหวังให้เห็นช่องว่างในการใช้และตีความกฎหมายว่าด้วยการทำพินัยกรรมชีวิตว่ายังไม่สามารถที่จะส่งเสริมและสนับสนุนอัตตาคณิ³ และสิทธิของปัจเจกบุคคลได้อย่างที่ควรจะเป็นหรือไม่เพียงใดรวมทั้งมีข้อเสนอในการแก้ไขช่องว่างดังกล่าวนี้ได้อย่างไร

เงื่อนไขสำคัญของการทำพินัยกรรมชีวิต

หลังจากมีการผลักดันให้ร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ กลายเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้จริง สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติหรือ คสช. จึงมีอำนาจหน้าที่สำคัญตามกฎหมายฉบับนี้ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกฎหมาย⁴ เพื่อให้ทั้งประชาชนและผู้ประกอบวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอันได้แก่บุคลากรในระบบสาธารณสุขและบุคลากรในแวดวงกฎหมายได้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยในการประชาสัมพันธ์ของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติเกี่ยวกับประเด็นเรื่องมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาตินี้จะใช้ชื่อที่สื่อความใกล้เคียงกัน จากการสืบค้นเอกสารรวมทั้งงานเสวนาจากที่มีการบันทึกไว้ในเว็บไซต์หลักของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

2 สมาชิกสภาจำนวนมากได้อภิปรายเกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ แต่เกือบทั้งหมดเป็นการอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการบริหารจัดการของภาครัฐ โดยมีเพียงการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นเรื่องสิทธิในการเลือกตายตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัตินี้โดยสมาชิกเพียงสองรายเป็นเวลาดสั้น ๆ เท่านั้น นอกจากนี้ยังพบการไม่ให้ความสนใจต่อสิทธิของปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวมากเท่าที่ควร ทำให้บทบัญญัติอันเป็นการก่อตั้งสิทธิและคุ้มครองสิทธิของปัจเจกบุคคลถูกตัดออกไปและเหลือเนื้อหาเพียงน้อยนิดคือจำกัดเพียงเฉพาะในมาตรา 12 นี้เท่านั้น

3 คำว่า autonomy มีการบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทยในทางนิติศาสตร์โดยราชบัณฑิตยสภาว่า “อัตตาคณิภาวะอิสระ หรือการปกครองตนเอง” โดยคำนี้มีเนื้อหาอยู่ในขอบข่ายของปรัชญาซึ่งมีนัยถึงภาวะอิสระของมนุษย์ที่สามารถกระทำตามคำบัญชาของตนเองภายใต้ขอบข่ายที่ไม่กระทบต่อสิทธิผู้อื่น

4 มาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550

ซึ่งคาดว่าน่าจะรวบรวมงานสัมมนาที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานไว้ทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมด พบว่าในชื่อบทความ เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือ และเวทียุติธรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่แล้วจะใช้คำสำคัญจำนวนหนึ่งที่สื่อความหมายไปในทางเดียวกัน เช่นคำว่า *สิทธิในวาระสุดท้าย วาระสุดท้าย วาระสุดท้ายของชีวิต ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ระยะท้าย บั้นปลาย ปลายทาง ความต้องการครั้งสุดท้ายของชีวิต หรือ ยึดการตาย* เป็นต้น และแม้ในการประชาสัมพันธ์บางวาระอาจไม่ปรากฏคำสำคัญเช่นว่านี้ในหัวเรื่องก็ตาม แต่เมื่อตรวจสอบอย่างละเอียดในใจความแล้วก็พบคำสำคัญเช่นว่านี้อยู่ทั่วไปในงานทุกชิ้นทุกวาระอย่างไม่มีข้อยกเว้น รวมทั้งมีเนื้อหาที่จำเพาะเจาะจงเกี่ยวกับสภาวะของบุคคลที่ใกล้จะถึงแก่ความตายในไม่ช้าในวัยที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันหมด เมื่อพิจารณาประกอบกับงานทางวิชาการที่จัดโดยสถาบันอุดมศึกษาร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติที่สำคัญสองครั้งคือ งานวิชาการเรื่อง “สิทธิปฏิเสศการรักษาในระยะท้ายของชีวิตกับปัญหาในทางปฏิบัติ” และการสัมมนาวิชาการเรื่อง “ไม่ใช่เครื่อง ถอดเครื่องช่วยหายใจ ทำได้เพียงใด ในระยะท้ายของชีวิต”⁵ ก็ยิ่งทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่าสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติทำหน้าที่เสมือนเป็นเจ้าภาพในการประชาสัมพันธ์และผลักดันให้มาตรา 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ที่ชวนให้เกิดความเข้าใจว่าสิทธิดังกล่าวเป็นเรื่องของผู้ป่วยที่อยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิตหรือมีความตายอันเข้ามาใกล้โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังที่ปรากฏเป็นการยืนยันอย่างชัดเจนว่า “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ได้มีการบัญญัติเรื่องการแสดงเจตนาปฏิเสศการยึดการตาย...ให้การทำ living will สามารถทำได้เฉพาะวาระสุดท้ายของชีวิตซึ่งไม่เกี่ยวกับการรักษาทั่วไปในกรณีอื่น...ขอยืนยันอีกทีว่ามาตรา 2

วรรคหนึ่ง ใช้เฉพาะกรณีวาระสุดท้ายของชีวิต หากเรื่องรักษาปกติย่อมไม่เกี่ยวกับกรณีนี้...” (“สิทธิปฏิเสศการรักษา,” 2562, น. 28-29)

เมื่อพิจารณาตามหลักการระบอบที่ว่า สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้ผลักดันเรื่องพินัยกรรมชีวิตตามหลักการทางกฎหมายตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ แล้ว สิ่งที่อยู่ในการประชาสัมพันธ์ก็ย่อมจะต้องสะท้อนเนื้อหาของกฎหมายนี้ออกมานั่นเอง อย่างไรก็ดีเมื่อทำการตรวจสอบเนื้อหาที่ดำรงอยู่จริง ๆ ของบทบัญญัติมาตรา 12 จะพบข้อสังเกตที่สำคัญอย่างยิ่ง ในที่นี้จึงใคร่ขอยกเนื้อหาของบทบัญญัติมาตรา 12 มาพิจารณาโดยละเอียด ความว่า

“บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยึดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือ เพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้

การดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

เมื่อผู้ประกอบการวิชาชีพด้านสาธารณสุขได้ปฏิบัติตามเจตนาของบุคคลตามวรรคหนึ่งแล้วมิให้ถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดและให้พ้นจากความรับผิดชอบ

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าความมุ่งหมายของบทบัญญัตินี้มีเพื่อไม่ให้ผู้ป่วยมีสิทธิปฏิเสศการรักษาในกรณีที่เพียงแคื่อยึดการตายของผู้ป่วยซึ่งจะสร้างความทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็น หรือปฏิเสศการรักษาเพื่อยุติการทรมานจากความเจ็บป่วยของตน นอกจากที่ถ้อยคำในบทบัญญัตินี้จะแสดงถึงความมุ่งหมายของกฎหมายแล้วถ้อยคำเหล่านี้ยังมีสถานะเป็นองค์ประกอบของกฎหมายด้วยในเวลาเดียวกัน โดยในบทบัญญัติของมาตรานี้สามารถจำแนกแยกแยะองค์ประกอบได้ดังต่อไปนี้คือ *ประการที่หนึ่ง* องค์ประกอบในส่วนเหตุ

5 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2562 และ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2561 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามลำดับ

ซึ่งปรากฏในวรรคแรกและวรรคสอง อันประกอบด้วยส่วนการกระทำและส่วนเงื่อนไขในการกระทำ ได้แก่ การกระทำคือ การแสดงเจตนาไม่รับการรักษา โดยทำเป็นหนังสือ และเงื่อนไขในการกระทำคือ เพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตนหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย และ *ประการที่สอง* คือองค์ประกอบประการที่สองคือองค์ประกอบในส่วนผลซึ่งปรากฏในวรรคท้าย ได้แก่ ความพ้นจากความผิดทางอาญาและจากความรับผิดชอบแห่งทั้งปวง ในแง่นี้หมายความว่า หากการกระทำในองค์ประกอบส่วนเหตุครบถ้วนตามที่กฎหมายบัญญัติองค์ประกอบส่วนผลหรือก็คือผลของกฎหมายย่อมเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ

เมื่อพิจารณาร่วมกันกับกฎกระทรวงประกอบตามที่บัญญัติไว้ในวรรคสองซึ่งได้ให้นิยามที่สำคัญเกี่ยวกับการทำพินัยกรรมชีวิตตามมาตรา 12 ว่า

“วาระสุดท้ายของชีวิต” หมายความว่า ภาวะของผู้ทำหนังสือแสดงเจตนาอันเกิดจากการบาดเจ็บหรือโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้และ ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมผู้รับผิดชอบการรักษาได้วินิจฉัยจากการพยากรณ์โรคตามมาตรฐานทางการแพทย์ว่า ภาวะนั้นนำไปสู่การตายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระยะเวลาอันใกล้จะถึงและให้หมายความรวมถึงภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่อย่างถาวรของเปลือกสมองใหญ่ที่ทำให้ขาดความสามารถในการรับรู้และติดต่อสื่อสารอย่างถาวร โดยปราศจากพฤติกรรมตอบสนองใด ๆ ที่แสดงถึงการรับรู้ได้ จะมีเพียงปฏิกิริยาสนองตอบอัตโนมัติเท่านั้น

“การทรมานจากการเจ็บป่วย” หมายความว่า ความทุกข์ทรมานทางกายหรือทางจิตใจของผู้ทำหนังสือแสดงเจตนาอันเกิดจากการบาดเจ็บหรือจากโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้

จากบทบัญญัติของกฎหมายและกฎกระทรวงดังกล่าว ประกอบกับการตรวจสอบวิธีการในการผลักดันประชาสัมพันธ์โดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติทำให้มีประเด็นข้อสังเกตที่น่าสนใจอย่างยิ่งดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง คือประเด็นคำถามที่ว่าเงื่อนไขในการแสดงเจตนาในพินัยกรรมชีวิตตามกฎหมายนี้เป็นการกระทำโดยแพทย์รูปแบบใด ต่อข้อคำถามนี้สามารถวินิจฉัยได้โดยอาศัยถ้อยคำสำคัญทั้งในกฎหมายแม่บทและในกฎกระทรวงซึ่งใช้คำว่า “ไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุข” มีความหมายสองนัยควบคู่กันไปคือ นัยแรกเป็นการปฏิเสธที่จะรับบริการสาธารณสุขแต่ต้นหรือที่เรียกกันในภาษาทางการแพทย์สากลว่า withhold และอีกนัยหนึ่งเป็นการปฏิเสธที่จะรับบริการสาธารณสุขในขณะที่ตนกำลังได้รับอยู่ในปัจจุบันหรือที่เรียกกันในภาษาสากลทางการแพทย์ว่า withdraw สามารถยกตัวอย่างให้เข้าใจได้ง่ายโดยอาศัยกรณีตัวอย่างของการช่วยหายใจโดยท่อและเครื่องช่วยหายใจ นัยแรกคือการปฏิเสธที่จะไม่ใส่ท่อและเครื่องช่วยหายใจ นัยที่สองก็คือการขอให้แพทย์นำท่อและเครื่องช่วยหายใจที่ตนใส่อยู่นั้นออก

ประการที่สอง คือประเด็นคำถามที่ว่าเงื่อนไขในการแสดงเจตนาในพินัยกรรมชีวิตตามกฎหมายซึ่งปรากฏอยู่ทั้งสิ้นสองเงื่อนไขจำเป็นที่จะต้องเป็นเงื่อนไขที่เกิดร่วมกันเสมอหรือเป็นเงื่อนไขเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ในประเด็นนี้เมื่อพิจารณาจะพบว่าในกฎหมายแม่บทใช้ถ้อยคำที่มีความหมายชัดเจนว่า “เพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย” อีกทั้งในกฎกระทรวงซึ่งเป็นกฎหมายลูกหรือกฎหมายลำดับรองก็ยังคงใช้ถ้อยคำเดียวกันทุกประการ จึงสามารถตีความได้เพียงอย่างเดียวว่า ในระหว่างเงื่อนไขทั้งสองเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งถือเป็นทั้งเงื่อนไขจำเป็นและเงื่อนไขเพียงพอเป็นทางเลือกสำหรับผู้ป่วย

ประการที่สาม เป็นประเด็นที่ต่อเนื่องมาจากประเด็นก่อนหน้า เมื่อพิจารณาเงื่อนไขในการแสดงเจตนาในกรณีทีหนึ่ง คือกรณีอยู่ในวาระสุดท้ายคืออยู่ในภาวะที่จะนำไปสู่ความตายอย่างแน่นอนในระยะเวลาอันใกล้จะถึงตามพยากรณ์ของโรค ซึ่งรวมไปถึงภาวะสมองตายให้ถือว่าเข้าเงื่อนไขในกรณีทีหนึ่งนี้ และในกรณีที่สอง คือ กรณีที่ผู้ป่วยมีความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายหรือทางจิตใจอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง ซึ่งเป็นความทรมานจากโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หากพิจารณาอย่างระมัดระวังจะพบว่าในเงื่อนไขกรณีที่สองนั้นเป็นเงื่อนไขที่แตกต่างกับกรณีแรกอย่างมีนัยสำคัญ โดยในกรณีหลังไม่ได้ต้องการสภาวะทางสุขภาพร่างกายของผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงเวลาขณะกำลังจะเสียชีวิตในไม่ช้าเนื่องจากไม่ได้เป็นกรณีที่เป็นวาระสุดท้ายของผู้ป่วย แต่ในกรณีแรกแม้จะมีการรักษาหรือไม่มีการรักษาจากแพทย์ก็ตามผู้ป่วยก็ย่อมที่จะเสียชีวิตลงในเวลาอันใกล้ กรณีเช่นนี้มิได้ถือเป็นการยืดชีวิต (prolong life) เนื่องจากกระบวนการตาย (dying process) ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วและไม่สามารถที่จะหยุดยั้งได้

แต่เมื่อพิจารณาในกรณีที่สองซึ่งกฎหมายไม่ได้เรียกร้องสภาวะการเข้าสู่ความตายของผู้ป่วย แต่ถ้อยคำในกฎหมายระบุเพียงว่าเพื่อยุติความทรมานทางกายหรือใจที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ ในกรณีนี้กฎหมายจึงเรียกร้องเพียงสภาวะทางร่างกายของผู้ป่วยที่เป็นโรคเรื้อรังบางชนิดที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน การรักษาพยาบาลในกรณีอย่างนี้จึงอาจมีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อผู้ป่วยเป็นอย่างสูง กล่าวคือ ในสภาพร่างกายและความเจ็บปวดของผู้ป่วยลักษณะนี้หากได้รับการรักษาพยาบาลผู้ป่วยก็สามารถมีชีวิตรอดต่อไปได้ แต่หากไม่ได้รับการรักษาพยาบาลแล้วผู้ป่วยก็จะสิ้นชีวิตลง กรณีเช่นนี้จึงไม่เป็นการเข้าสู่วาระสุดท้ายของการตายทั้งในความหมายที่ระบุไว้เป็นถ้อยคำในกฎหมายและทั้งในเหตุผลตามสามัญสำนึก ยกตัวอย่างเช่น ผู้ป่วย

ที่อยู่ในสภาวะของโรคหรือการบาดเจ็บบางอย่างทางสมองที่ไม่ถึงกับทำให้สมองตายแต่ทำให้ผู้ป่วยไม่สามารถมีสติสัมปชัญญะหรือไม่สามารถเคลื่อนไหวและกินอาหารได้เอง แต่ผู้ป่วยยังคงหายใจได้รวมทั้งระบบการทำงานทุกอย่างที่เหลือยังอยู่ในสภาพที่เป็นปกติทั้งหมด การให้อาหารทางสายยางจึงเป็นการทำให้ผู้ป่วยรอดชีวิตได้จากการขาดอาหาร ในกรณีตัวอย่างข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าผู้ป่วยมิได้ถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างแท้จริงทั้งไม่ได้เป็นวาระสุดท้ายตามที่มาตรา 12 ได้นิยามไว้ แต่การปฏิเสธการรักษาเช่นนี้โดยให้เหตุผลว่าไม่ต้องการทนต่อสภาพความทุกข์ทรมานทางร่างกายและจิตใจในสภาพการเจ็บป่วยของตนหลังการรักษาได้จึงขอปฏิเสธการรับอาหารทางสายยาง กรณีเช่นนี้จึงถือเป็นกรณีตามเงื่อนไขที่สองของกฎหมายซึ่งระบุไว้อย่างชัดเจน

การผลักดันวาระเรื่องพินัยกรรมชีวิตตามมาตรา 12 โดยสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติไม่มีแม้แต่ครั้งเดียวเลยที่จะกล่าวถึงเงื่อนไขในกรณีที่สอง แต่ทุกครั้งที่มีการประชาสัมพันธ์รวมทั้งการสร้างการรับรู้และความเข้าใจทั้งของประชาชนและบุคลากรฝ่ายปฏิบัติที่เกี่ยวข้องในทางการแพทย์และทางกฎหมายจะเป็นการกล่าวถึงเพียงในเงื่อนไขตามที่หนึ่งคือการเข้าสู่วาระสุดท้ายของชีวิตเท่านั้น อีกทั้งความเห็นของนักกฎหมายรวมทั้งแพทย์ที่เข้าร่วมในวาระของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติก็คล้ายจะประสานเสียงอภิปรายไปในทางเดียวกันโดยไม่มีที่ใดเลยที่กล่าวถึงเงื่อนไขในกรณีที่สองแม้ในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขดำที่ พ 147/2554 ที่วินิจฉัยเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎกระทรวงก็มีได้กล่าวถึงเงื่อนไขในกรณีที่สองนี้เช่นเดียวกัน ทำให้หากผู้พบเห็นหรือมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ทั้งโดยสื่อต่าง ๆ และโดยการเสวนาทางวิชาการย่อมเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและไม่ครบถ้วนตามเนื้อหาและเจตนารมณ์ที่กฎหมายได้วางไว้ราวกับว่าการใช้สิทธิในพินัยกรรมชีวิตตามมาตรา 12 นี้สามารถทำได้เพียงด้วย

เหตุผลเงื่อนไขประการแรกประการเดียว การละเลยเงื่อนไขในกรณีที่สองจึงเข้าลักษณะของการทำให้บทบัญญัติทางกฎหมายไม่มีค่าบังคับในเชิงปฏิบัติทั้ง ๆ ที่ในทางข้อกฎหมายเป็นประเด็นสำคัญที่กระบวนการนิติบัญญัติได้วางหลักการและเจตนารมณ์ไว้อย่างชัดเจน

ในทางปฏิบัติของโลกแห่งความจริงแล้วกฎหมายคือปทัสฐานที่สำคัญในการกำหนดเส้นแบ่งสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบก็คือปทัสฐานทางกฎหมาย อีกทั้งในอุดมการณ์ในการปกครองของโลกปัจจุบันที่ดูเหมือนจะเป็นส่วนสำคัญของระเบียบโลก (world order) ในยุคนี้ก็คืออุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย ได้ให้คุณค่าสูงสุดแก่นมนุษย์ทุกคนไม่จำกัดอยู่เฉพาะเพียงในชนชั้นปกครองด้วยแนวคิดเชิงอุดมการณ์แบบนี้กฎหมายที่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติจึงมีคุณค่าสูงมากเนื่องจากถือได้ว่าได้กระทำโดยผ่านกระบวนการความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนทั้งหมดในรัฐ ด้วยเหตุนี้กฎหมายที่ถูกตราขึ้นโดยผ่านกระบวนการนิติบัญญัติจึงต้องตีความให้ไปในทางที่มีสามารถมีผลบังคับใช้มากกว่าตีความไปในทางที่สิ้นผลบังคับใช้หรือไม่ใช้ การกระทำที่เป็นการทำให้บทบัญญัติของกฎหมายไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างครบถ้วนจึงอาจเป็นการกระทำที่ไม่สอดคล้องเท่าใดนักกับอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยที่ทั้งโลกรวมทั้งประเทศไทยให้ความยึดมั่น เนื่องจากหากเกิดกรณีซึ่งกฎหมายที่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติแล้วมีข้อบกพร่องหรือมีปัญหาในแง่ของการใช้และการตีความก็เป็นอำนาจหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติอีกเช่นเดียวกันที่จะแก้ไขเพิ่มเติมหรือตัดทอนยกเลิกถ้อยคำในตัวบทกฎหมายหรือแม้กระทั่งในกฎหมายทั้งมาตราหรือทั้งฉบับด้วยเหตุผลเรื่องค่านิยมตามอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย ทั้งนี้เนื่องจากหลักนิติรัฐไม่สามารถสถาปนาขึ้นได้หากปราศจากหลักการแบ่งแยกอำนาจ โดยในการแบ่งแยกอำนาจทำให้ต่างฝ่ายต่างถ่วงดุล ควบคุม ตรวจสอบและยับยั้งซึ่งกันและกัน โดยไม่ให้อำนาจรวมศูนย์อยู่ที่องค์กรใด

องค์กรหนึ่งเพียงองค์กรเดียว โดยฝ่ายบริหารและฝ่ายปกครองจะต้องกระทำการที่สอดคล้องกับกฎหมายเนื่องด้วยเหตุผลในการรับรองสิทธิของปัจเจกบุคคลในรัฐ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2553, น. 326) ในแง่นี้เองสิ่งที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงอาจส่งผลให้กฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรับรองสิทธิของปัจเจกบุคคลมีผลบังคับในทางที่คับแคบลง และย่อมอาจเข้าข่ายเป็นสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยเท่าใดนัก

นิติสถานของการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาตามมาตรา 12

นอกจากประเด็นเรื่องเงื่อนไขของการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ หรือที่เรียกว่าพินัยกรรมชีวิตแล้ว ตัวการกระทำเองก็ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาและอภิปรายกันโดยละเอียดว่าแท้ที่จริงแล้วการกระทำเช่นนั้นเป็นการกระทำที่มีนิติสถานะอย่างไร ซึ่งสามารถพิจารณาแยกเป็นกรณีได้ดังต่อไปนี้

กรณีที่หนึ่ง เป็นกรณีกระทำการตามหนังสือแสดงเจตนาโดยอาศัยเงื่อนไขเรื่องวาระสุดท้ายของชีวิต กรณีเช่นนี้จะมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบเรื่องพยากรณ์โรคของผู้ป่วย กล่าวคือหากผู้ป่วยได้ทำหนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธรับการรักษาพยาบาลแล้ว เมื่อถึงจุดที่ร่างกายของผู้ป่วยต้องการการรักษาพยาบาลบางอย่างเพื่อยื้อหรือพยุงชีวิต ยกตัวอย่างเช่น ผู้ป่วยโรคปอดรุนแรงที่เริ่มหายใจด้วยตนเองไม่ได้และมีความจำเป็นต้องพยุงชีวิตไว้ด้วยท่อและเครื่องช่วยหายใจ หากพิจารณาประกอบกับพยากรณ์โรคโดยองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์แล้วพบว่าแม้จะได้รับการพยุงชีวิตด้วยเครื่องมือและวิธีการทางการแพทย์แต่ตัวโรคก็ยังคงดำเนินต่อไปและนำไปสู่ความตายในไม่ช้าอยู่เช่นเดิม กรณีเช่นนี้ทำให้การรักษาพยาบาลจึงไม่ได้มีส่วนเปลี่ยนแปลง

ความเป็นความตายของผู้ป่วย ดังนั้นในกรณีนี้หากแพทย์งดการให้การรักษาดำเนินการตามเจตนาของผู้ป่วยก็ย่อมเป็นการ “ปล่อยให้ผู้ป่วยตายตามธรรมชาติ” (letting die) ซึ่งระบบกฎหมายอาญาถือว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล (causation) เช่นนี้แล้วการกระทำที่แพทย์ปล่อยให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายตายลงจึงไม่ถือเป็นการทำกรณขมาต เนื่องจากในกรณีนี้นั้นไม่ว่าแพทย์จะมีเจตนาอย่างไรก็ตามก็ไม่มีเจตนาจำเป็นที่จะต้องพิจารณาประกอบเพราะความตายเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีได้เกิดจากเจตนาของแพทย์ (John Keown, 2004, pp. 9-17) นอกจากนี้ยังไม่ถือว่าเป็นความผิดในทางกฎหมายไม่ว่าจะมีบทบัญญัติตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ออกมาหรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ตามในทางระบบกฎหมายจะถือว่าแพทย์ไม่ได้มีความผิด แต่ถึงกระนั้นในทางปฏิบัติหากมีกรณีเช่นนี้ถูกนำฟ้องเป็นคดีขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาของศาลในประเด็นที่ว่าแพทย์จะมีความผิดในทางอาญาหรือไม่ แพทย์ในฐานะจำเลยก็ยังมีภาระการพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่ากรกระทำทงดเว้นไม่ให้การรักษของตนไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลคือความตายของผู้ป่วยอยู่เช่นเดิม ดังนั้นแล้วบทบัญญัติมาตรา 12 จึงไม่ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงนิติสถานะของการกระทำของแพทย์แต่อย่างใด จะเพียงแต่ทำให้นิติสถานะของการกระทำของแพทย์มีความชัดเจนและปลอดภัยมากขึ้น ทั้งยังลดภาระการพิสูจน์ของแพทย์ในกระบวนการพิจารณาของศาลกรณีที่เกิดการฟ้องร้องเป็นคดีอาญาขึ้นเท่านั้น

กรณีที่สอง เป็นกรณีที่ผู้ป่วยได้ทำหนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธการรักษาพยาบาลไว้แล้ว เมื่อถึงจุดที่ร่างกายของผู้ป่วยต้องการการรักษาพยาบาลบางอย่างเพื่อยื้อหรือพยุงชีวิต แพทย์จึงไม่ทำการรักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยและผู้ป่วยก็ได้ถึงแก่ความตายในที่สุด แต่กรณีเช่นนี้จะต่างจากกรณีแรกคือเป็นกรณีที่ผู้ป่วยยังมีความหวังจะรอดชีวิตได้ เนื่องจากเมื่อพิจารณาประกอบกับพยากรณ์

ของโรคพบแม้ในขณะนั้นผู้ป่วยจะอยู่ในสภาวะที่เป็นตายเท่ากันโดยหากให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยเพื่อพยุงชีวิตก็สามารถที่จะทำให้ผู้ป่วยรอดพ้นจากความตายได้ ในกรณีนี้จึงถือว่าผู้ป่วยยังไม่ได้อยู่ในสภาวะของ “วาระสุดท้าย” การกระทำเช่นนี้จึงถือว่าไม่ได้เป็นไปตามเงื่อนไขของวาระสุดท้ายของผู้ป่วยที่บัญญัติในกฎหมาย ดังนั้นจึงย่อมจะเป็นการกระทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครองให้เป็นเหตุยกเว้นความผิดตามมาตรา 12 การกระทำโดยการงดเว้นการรักษาพยาบาลของแพทย์เช่นนี้ย่อมถือเป็นการกระทำที่มีเจตนาโดยตรงต่อความตายของผู้ป่วยไม่ว่าเจตนาจะเป็นแบบประสงคต่อผลหรือยอมเล็งเห็นผล

กรณีที่สาม เป็นกรณีที่ผู้ป่วยทำหนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธการรักษาพยาบาลไว้ล่วงหน้า แต่เป็นการปฏิเสธด้วยเงื่อนไขของการยุติความทุกข์ทรมานกรณีเช่นนี้เป็นกรณีที่ผู้ป่วยยังไม่มีเจตนาจำเป็นที่จะต้องเข้าสู่วาระสุดท้ายตามนัยของนิยามตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ แต่เป็นกรณีที่ผู้ป่วยอาจยังคงต้องพึ่งพาการรักษาเพื่อพยุงชีวิตบางประการ เช่น การใช้ท่อและเครื่องช่วยหายใจ การให้อาหารผ่านทางสายยาง เป็นต้น และหากยังมีการให้การรักษานี้ผู้ป่วยก็สามารถที่จะมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้ เช่นนี้เมื่อแพทย์ยุติการรักษาตามเจตนาของผู้ป่วย ผู้ป่วยจึงถึงแก่ความตายโดยการงดเว้นการรักษาของแพทย์ กรณีนี้แม้การงดเว้นของแพทย์จะมีองค์ประกอบความผิดในเรื่องการกระทำและในเรื่องเจตนาเข้ากรณีของการกระทำผิดทางอาญาและทำให้มีความรับผิดชอบทางแพ่ง แต่ด้วยบทบัญญัติของมาตรา 12 จึงทำให้มีเหตุยกเว้นความผิดในการกระทำนี้ ซึ่งทำให้การกระทำนี้ในท้ายที่สุดกลับเป็นการกระทำที่ไม่มีความผิดทางกฎหมาย

อย่างไรก็ดีในทางปฏิบัติพบว่ามีการแสดงเหตุผลและความเห็นโดยฝ่ายนักกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาหรือพินัยกรรมชีวิตที่สำคัญอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นการเห็นที่มีน้ำหนักและมีนัยสำคัญในแวดวงนิติศาสตร์เป็นอย่างมากซึ่งมีข้อสังเกตที่ควรค่าแก่การกล่าวถึง โดยความเห็นและ

เหตุผลของฝ่ายกฎหมายในเอกสารการสัมมนาวิชาการที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติและคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (“สรุปการสัมมนาวิชาการ,” 2562, น. 105-106) ประกอบกับการแสดงความเห็นทางกฎหมายในบทความซึ่งปรากฏอยู่ในเว็บไซต์หลักของสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติที่ระบุตรงกันว่า (แอสวง บุญเฉลิมวิภาส, 2554) “การทำตามความประสงค์ของผู้ป่วยที่ได้สั่งไว้ว่า ขออย่าใส่เครื่องช่วยหายใจ ขอไม่ให้เจาะคอหรือปั๊มหัวใจ เหล่านี้เป็นต้น แพทย์ก็จะไม่ทำในสิ่งที่ผู้ป่วยไม่ต้องการในวาระสุดท้ายของชีวิตเขา แต่มิได้หมายความว่าแพทย์จะทอดทิ้งไปเลย การให้การรักษาแบบประคับประคอง (Palliative care) ยังคงกระทำอยู่ เพราะฉะนั้นไม่มีประเด็นเลยที่จะกล่าวหาว่าแพทย์งดเว้นการปฏิบัติหน้าที่ การโยงเรื่องดังกล่าวไปเป็นประเด็นทางกฎหมายว่าจะเข้ากรณีของประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 เป็นเรื่องที่เข้าใจกฎหมายคลาดเคลื่อน เพราะหลักกฎหมายในเรื่องงดเว้นตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 วรรคท้าย จะต้องปรากฏว่าผู้กระทำมีหน้าที่และต้องเป็นหน้าที่จักต้องกระทำเพื่อป้องกันผล กล่าวคือถ้ากระทำหน้าที่ผลร้ายนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นจะถือได้ว่าผลร้ายเกิดจากการงดเว้นปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ แต่กรณีของแพทย์แม้แพทย์จะมีหน้าที่ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วย แต่เมื่อถึงวาระสุดท้ายที่ผู้ป่วยจะต้องจากไป ไม่มีแพทย์คนไหนที่จะทำให้ผู้ป่วยที่ต้องตายตามธรรมชาติไม่ตายได้ การกระทำจึงมิใช่การงดเว้นในความหมายของหลักกฎหมายและการกระทำเช่นนี้ก็มีใช้การทอดทิ้งผู้ป่วยแต่อย่างใดเพราะเป็นความต้องการของผู้ป่วยเอง” นอกจากนี้ยังพบการแสดงเหตุผลประกอบคำพิพากษาของศาลปกครองซึ่งเป็นไปในทางเดียวกันทุกประการในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขดำที่ พ 147/2554

การแสดงเหตุผลและความเห็นต่อหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของแพทย์ตามพินัยกรรมชีวิตกล่าวได้ว่าไม่มีสิ่งใดที่ผิดจากความเป็นจริงตามปทัสถานทางกฎหมายที่วางไว้ แต่อาจเป็นความจริงที่ไม่ครอบคลุมไปในประการทั้งหมด เนื่องจากการกล่าวถึงเพียงนิติสถานะของการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาเพียงในเงื่อนไขเดียวคือเงื่อนไขเรื่องวาระสุดท้าย แต่อันที่จริงแล้วการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาอีกเงื่อนไขหนึ่งคือเรื่องการยุติความทุกข์ทรมานก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ราวกับถูกเพิกเฉยหลงลืมไป ซึ่งก็เป็นไปโดยสอดคล้องกับที่ได้อภิปรายไว้ก่อนหน้านี้ที่ว่าในแวดวงกฎหมายดูเหมือนจะทำให้เงื่อนไขอย่างหลังกลายเป็นสิ่งที่ “ไม่มีที่ใช้” ในทางกฎหมายไม่ว่าจะโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม อีกทั้งเหตุผลและความคิดเห็นข้างต้นก็ดูจะมีความขัดแย้งกับเนื้อหาในบทบัญญัติมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ กล่าวคือหากการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาเป็นสิ่งที่มิได้มีความผิดตามมาตรา 59 แห่งประมวลกฎหมายอาญาอยู่แต่เดิม เหตุอันใดจึงจะต้องมีการตรากฎหมายมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ขึ้นมาเพื่อยกเว้นความผิดให้สิ่งที่ไม่ได้มีสถานะเป็นความผิดอยู่แต่เดิม เหตุยกเว้นความผิดตามกฎหมายนี้ก็จะจะเป็นเพียงทำให้ภาระการพิสูจน์ของแพทย์หากจะมีขึ้นทั้งในกระบวนการพิจารณาชั้นสอบสวนและชั้นศาลสามารถทำได้อย่างสะดวกและชัดเจนขึ้นเท่านั้น

นอกจากนั้นแล้วการกล่าวถึงการกระทำหนังสือแสดงเจตนาเพียงเฉพาะด้วยเงื่อนไขเรื่องวาระสุดท้ายของผู้ป่วยก็ยิ่งทำให้เกิดการสื่อสารที่ไม่ครบถ้วนและเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่าการแสดงเจตนาตามมาตรา 12 นั้นสามารถทำได้เพียงเงื่อนไขเดียว ทั้ง ๆ ที่การกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาในเงื่อนไขที่สองคือเงื่อนไขเรื่องความทุกข์ทรมานซึ่งแต่เดิมถือว่ามีความผิด ก็ได้โอนสงฆ์ให้กลายเป็นเหตุยกเว้นความผิดตามพระราชบัญญัติ

ฉบับนี้อย่างชัดเจน เหล่านี้ทั้งหมดจึงดูเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลึกลับ ย้อนแย้งกันในตัวเองเป็นอย่างมาก ที่กฎหมายพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ มาตรา 12 มีขึ้นเพื่อและผลชัดเจนให้การกระทำของแพทย์ตามเงื่อนไขเรื่องความทุกข์ทรมานจากเดิมที่เป็นความผิดให้กลายเป็นไม่มีความผิด แต่ในทางปฏิบัติกลับมีการผลักดันให้การกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาที่มีใช้เพียงด้วยเงื่อนไขเดียวคือเรื่องวาระสุดท้ายของผู้ป่วยซึ่งแต่เดิมก็ไม่ถือเป็นความผิดอยู่แล้ว การผลักดันให้มาตรา 12 มีที่ใช้เพียงเงื่อนไขเดียวเช่นนี้จึงกลับกลายเป็นว่าแทบไม่ได้รับประโยชน์ในแง่ของการรับรองสิทธิมากเท่าใดจากบทบัญญัติของกฎหมายมาตรานี้ ดังนั้นมาตรา 12 ซึ่งถูกผลักดันในทิศทางนี้ที่จริงแล้วจึงแทบไม่มีผลอะไรในทางกฎหมายเพิ่มขึ้นจากอดีตเลย จะมีผลดีเพียงอย่างเดียวก็คือผลดีในทางปฏิบัติของแพทย์ที่เกิดความสะดวกราบรื่นมากขึ้นและลดความเสี่ยงจากข้อพิพาททางกฎหมายเท่านั้น

สิทธิผู้ป่วยที่ปรากฏอยู่ในหนังสือแสดงเจตนา

พันธกรรมชีวิตถือเป็นการแสดงเจตนาชนิดหนึ่งซึ่งการแสดงเจตนาของปัจเจกบุคคลจะสามารถทำได้มากน้อยเพียงใดและมีสภาพบังคับเป็นเช่นใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับว่าระบบกฎหมายจะคุ้มครองและรองรับสิทธิของพันธกรรมชีวิตมากน้อยเพียงใด หากพิจารณาในเนื้อหาของพันธกรรมชีวิตประกอบกับพิเคราะห์โดยหลักการพื้นฐานที่ว่าด้วยสิทธิของปัจเจกบุคคลแล้วสิทธิในการทำพันธกรรมชีวิตอยู่ที่จะต้องมีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิทธิในชีวิต (right to life) ซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่สุดที่ปรากฏในมาตรา 3 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Article 3 of Universal Declaration of Human Rights) แต่ก็ย่อมมีประเด็นปัญหาอยู่ว่าสิทธิในชีวิตนั้นจะรวมไปถึงสิทธิในความตาย (right to death) ด้วยหรือไม่ เนื่องจากโดยความหมายของคำแล้ว

ชีวิตกับความตายจะเป็นวัตถุคนละสิ่งที่อยู่ในขั้วตรงข้ามกัน (binary opposition) อย่างไรก็ตามทั้งสองกรณีอาจถือเป็นเรื่องเดียวกันได้กล่าวคือ เป็นกรณีที่ปัจเจกบุคคลมีสิทธิโดยอิสระที่จะแสดงเจตจำนงในการวินิจฉัยชีวิตของตนเองระหว่างการตัดสินใจว่าชีวิตของตนเองนั้นมีค่าควรแก่การดำรงต่อไปหรือชีวิตของตนเองเป็นชีวิตที่ไร้ค่าซึ่งต่างก็มีรากฐานเดียวกันในการใช้สิทธิ (James Griffin, 2008, 221) ซึ่งประเด็นดังกล่าวยังอยู่ในระหว่างการอภิปรายถกเถียงกันในสังคมโดยยังไม่มีแนวทางที่เป็นคำตอบที่น่าพึงพอใจร่วมกัน (David Robertson, 2004, pp. 201-202) โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นทางชีวจริยศาสตร์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การทำแท้งหรือการรณยุทธ เหล่านี้ยิ่งทำให้การตีความสิทธิในชีวิตมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แต่โดยหลักการแล้วต้องถือว่าการทำพันธกรรมชีวิตในฐานะที่เป็นการแสดงออกถึงการตัดสินใจกำหนดชีวิตของตนเองย่อมมีความใกล้เคียงที่สุดที่จะจัดให้เป็นสิทธิในชีวิตตามมาตรา 3 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

อนึ่ง ในมาตรา 5 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่บัญญัติว่า “No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.”⁶ จึงมีประเด็นว่าเกี่ยวข้องกับการแสดงเจตนาทำพันธกรรมชีวิตหรือไม่เนื่องจากมีคำว่า treatment ซึ่งมีความหมายถึงการรักษาพยาบาลอยู่ในบทบัญญัตินี้ อย่างไรก็ตามคำว่า treatment นั้นอาจยังมีนัยความหมายที่แปลว่า “การปฏิบัติต่อ” ก็ได้ และเมื่อดูบริบทของจึงควรแปลความทั้งโดยอรรถและโดยพยัญชนะได้ว่า “ไม่ควรมีใครต้องถูกทรมานรวมทั้งลงโทษหรือปฏิบัติต่อด้วยความโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ลง” มากกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาล

6 อ้างอิงถ้อยคำจากเว็บไซต์องค์การสหประชาชาติ

เนื่องจากเมื่อพิจารณาบริบทแวดล้อมของบทบัญญัติจะกล่าวถึงการทรมานและการลงโทษ ดังนั้นแล้วการรักษาพยาบาลจึงเป็นการกระทำที่ไม่ได้มีนัยทางความหมายเข้ากันได้กับคำแวดล้อมอื่น ๆ จึงสมควรแปลคำว่า treatment ว่าหมายถึง “การปฏิบัติต่อ” ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นซึ่งก็ตรงกับคำอธิบายโดยสำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: OHCHR) ที่มุ่งกล่าวถึงสิทธิในเสรีภาพจากการลงทัณฑ์ทรมาน (freedom to torture) โดยไม่มีนัยเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลแต่อย่างใด (OHCHR, 2021)

การทำหนังสือแสดงเจตนาของผู้ป่วยในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลนี้ ถูกบัญญัติขึ้นในมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ในฐานะ “สิทธิ” ของปัจเจกบุคคลชนิดหนึ่ง ซึ่งนิยามสถานะของสิทธิในระบบกฎหมายนั้น จะมีความหมายซึ่งมีนัยสำคัญเฉพาะตัวกล่าวคือ สิทธิ หมายถึง “ความชอบธรรมตามกฎหมายที่ปัจเจกบุคคลผู้ที่ทรงสิทธิพึงมีเพื่อใช้ยื่นต่อผู้อื่นและทำให้ผู้อื่นมีหน้าที่ต้องกระทำเพื่อให้เป็นไปตามความชอบธรรมเช่นว่านั้น” (สมยศ เชื้อไทย, 2551, น. 139-141) ในแง่นี้เองหากระบบกฎหมายได้ก่อตั้งสิทธิชนิดใด ๆ ขึ้นแล้ว สิ่งที่ย่อมจะต้องเกิดขึ้นหรือถูกระบบกฎหมายก่อตั้งขึ้นตามมาด้วยอย่างเป็นเงาตามตัวก็คือ “หน้าที่” ซึ่งหมายถึงหน้าที่ที่ปัจเจกบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากผู้ทรงสิทธิเองหรือแม้กระทั่งนิติบุคคลมหาชนอันได้แก่องค์กรต่าง ๆ ของรัฐจะต้องให้ความเคารพสิทธินั้น

อย่างไรก็ดีแนวคิดเรื่องสิทธิและหน้าที่ข้างต้นนี้ก็เป็นวัตถุซึ่งดำรงอยู่ในรูปของสิ่งนามธรรมในระบบกฎหมายโดยมิได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติแต่ถูกก่อตั้งขึ้นด้วยความเข้าใจร่วมกันของสังคมมนุษย์ สิทธิและหน้าที่ซึ่งระบบกฎหมายก่อตั้งขึ้นนี้จึงไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นในทางปฏิบัติให้เป็นผลในทางรูปธรรมจับต้องได้โดยอัตโนมัติ นั่นหมายความว่า แม้ระบบกฎหมายจะสถาปนาสิทธิ

และหน้าที่ของผู้ทรงสิทธิและปัจเจกบุคคลอื่น ๆ รวมทั้งหน่วยงานรัฐ แต่สิทธิเหล่านั้นก็ต้องถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์โดยการทำให้เกิดสภาพบังคับในโลกจริงและสิ่งที่จะทำให้อำนาจรัฐที่ผ่านการใช้และการตีความกฎหมายโดยนักกฎหมายนั่นเอง การสร้างสภาพบังคับของสิทธิและหน้าที่ที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัตินั้นไม่สามารถกระทำได้ทันทีในทุกสถานการณ์ กล่าวคือเมื่อปัจเจกบุคคลผู้ทรงสิทธิเห็นว่าสิทธิชนิดหนึ่งของตนถูกระทบกระเทือนแล้ว โดยปกติทั่วไประบบกฎหมายจะไม่ให้ปัจเจกบุคคลผู้ทรงสิทธินั้นกระทำการปกป้องสิทธิของตนด้วยการกระทำของตนเองยกเว้นในบางกรณีที่ถูกกฎหมายอนุญาตไว้อย่างชัดเจน⁷ ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม ในกรณีดังกล่าวระบบกฎหมายของรัฐจึงออกแบบให้การบังคับตามสิทธิของปัจเจกบุคคลโดยทั่วไปต้องกระทำโดยการใช้ใช้สิทธิในทางศาลอีกทอดหนึ่ง หรือกล่าวอีกนัยได้ว่าสิทธิต่าง ๆ ที่ปัจเจกบุคคลจะพึงมีได้นั้นแม้จะมีที่มาแห่งสิทธิจากบทบัญญัติของกฎหมายแต่ก็ยังไม่เพียงพอ ยังคงต้องอาศัยการตีความของนักกฎหมายเป็นสำคัญที่จะทำให้อำนาจรัฐนั้นเกิดผลบังคับขึ้นได้หรือไม่รวมทั้งเกิดผลมากน้อยเพียงใด

เมื่อพิจารณาถึงการแสดงเจตนาของผู้ป่วยในการปฏิเสธที่จะรับการรักษาพยาบาลตามมาตรา 12 จะพบว่าในกฎหมายใช้คำว่า “สิทธิ” แต่ในทางปฏิบัติแล้วการตีความการแสดงเจตนาเป็นหนังสือเพื่อปฏิเสธการรับการรักษาตามมาตรา 12 นี้ อาจมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาว่า แม้การแสดงเจตนาเช่นว่านี้กฎหมายจะถือว่าเป็นสิทธิแต่สิทธิที่ว่านี้กินความมากน้อยเพียงใด เช่นนี้แล้ว

7 ยกตัวอย่างเช่น การป้องกันตามประมวลกฎหมายมาตรา 68 ที่ระบบกฎหมายอนุญาตให้ผู้ทรงสิทธิสามารถตอบโต้ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจากผู้อื่นอันประทุษร้ายต่อสิทธิของตน ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาสิทธิของตนไว้ในเหตุการณ์เฉพาะหน้าซึ่งการใช้สิทธิเรียกร้องอาจไม่สามารถกระทำได้ทันการณ์

คำว่าสิทธิที่ปรากฏในตัวบทกฎหมายจึงอาจจะถูกตีความไปได้สองกรณี⁸ โดยในกรณีที่หนึ่งสิทธิดังกล่าวนั้นถือเป็นสิทธิในการกำหนดชีวิตตนเอง (right to self-determination) เป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งโดยเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในการตัดสินใจด้วยตนเองซึ่งรวมไปถึงการตัดสินใจที่จะตายดีตามหลักพุทธศาสนา และรัฐธรรมนูญของประเทศไทยทุกฉบับได้รับรองไว้แต่สังคมไทยยังไม่รู้จักดี (วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2559, น. 7-32) และการปฏิเสธการรักษาโดยพินัยกรรมชีวิตนั้นทางสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติระบุว่าเป็นส่วนหนึ่งของศักดิ์ศรีและความมีมนุษยธรรมของมนุษย์ซึ่งถือเป็น right to self-determination เช่นเดียวกัน (“คู่มือผู้ให้บริการสาธารณสุข”, 2562, น. 13) หรือในกรณีที่สองคำว่าสิทธิตามมาตรา 12 อาจจะเป็นได้เพียงแค่สิทธิในเสรีภาพในการแสดงออก (right to freedom of expression) โดยสิทธิดังกล่าวนี้แม้จะถูกใช้ในบริบทของการแสดงออกทางความคิดเห็นทางวิชาการ การเสนอข่าวโดยสื่อ หรือการแสดงออกทางการเมือง แต่แท้ที่จริงแล้วสิทธิประเภทนี้ยังเกินเลยไปจากขอบเขตในบริบทที่กล่าวมานี้ ออกไปอีก (James R. Lewis & Carl Skutsch, 2001, p. 718) โดยรวมไปถึงการแสดงออกซึ่งสิ่งที่อยู่ในความคิดทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นข้อมูล ความคิดเห็น หรือความเชื่อ และผ่านวิธีการที่หลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน สัญลักษณ์ และอื่น ๆ (H. Victor Conde, 2004, pp. 92-93) ดังนั้นหากตีความอย่างกว้างการทำพินัยกรรมชีวิตก็อาจมีผลบังคับเพียงในฐานะแค่สิทธิในเสรีภาพในการแสดงออกเท่านั้น เช่นนี้แล้วคำว่าสิทธิตามมาตรา 12 จะมีนัยความหมายเป็นแบบใดนั้นย่อมจะต้องพิจารณาที่สภาพบังคับให้เป็นไป

8 อ้างอิงการจำแนกประเภทของสิทธิตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองซึ่งใช้ปะปนและซ้อนทับกันไปกับสิทธิมนุษยชนซึ่งไทยเป็นภาคีสมาชิกของสนธิสัญญานี้ กำหนดให้รัฐภาคีสมาชิกต้องเคารพสิทธิเหล่านี้ของปัจเจกบุคคล รวมทั้งป้องกันการถูกล่วงละเมิดจากปัจเจกบุคคลที่สามด้วย โดยสิทธิในชีวิตอยู่มาตรา 6 และสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออกอยู่ในมาตรา 19 ของ ICCPR (วรเจตน์, 2555, pp. 198-199)

ตามสิทธินั้นเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถตีความได้สองนัยตามลักษณะของสิทธิที่พึงมีอยู่จริงในทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

นัยที่หนึ่ง หากตีความว่าสิทธิในการแสดงเจตนาเป็นหนังสือนั้นเป็นสิทธิที่จะทำให้เกิดผลผูกพันทางกฎหมายจนทำให้แพทย์ ญาติผู้ป่วย หรือผู้ใดก็ตามที่เกี่ยวข้องจะต้องเกิดหน้าที่ในการที่จะต้องเคารพและปฏิบัติตามเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือแสดงเจตนาอันอย่างเคร่งครัดและหากฝ่าฝืนเนื้อความที่ปรากฏในหนังสือก็ย่อมจะต้องก่อให้เกิดความผิดและความรับผิดชอบ หากตีความตามนัยแรกนี้คำว่าสิทธิที่ปรากฏในมาตรา 12 ย่อมหมายถึงสิทธิที่จะเลือกกำหนดชีวิตตนเอง ในที่นี้คือการกำหนดการตายของตนโดยขอปฏิเสธรับการรักษาพยาบาล

นัยที่สอง หากตีความว่าสิทธิในการแสดงเจตนาเป็นหนังสือนั้นเป็นเพียงสิทธิขั้นพื้นฐานในเสรีภาพ (right to freedom) ของปัจเจกบุคคลทั่วไปในการแสดงออกทางความคิดที่สามารถกระทำได้โดยพื้นฐาน การแสดงเจตนาในเสรีภาพของคนที่เลือกคิดหรือมีความเห็นต่อสิ่งใด ๆ ย่อมสามารถกระทำได้ ยกตัวอย่างเช่น เสรีภาพในการแสดงเจตนาเข้าทำสัญญา หรือเสรีภาพในการนับถือศาสนา ถือเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกบุคคล อย่างไรก็ตามสิทธิในเสรีภาพเช่นนี้อาจยังไม่ก่อให้เกิดหน้าที่ของบุคคลอื่น กล่าวตามตัวอย่างข้างต้นที่ยกมาได้ว่า เสรีภาพในการแสดงเจตนาของปัจเจกบุคคลย่อมทำให้บุคคลทุกคนสามารถเลือกที่จะเข้าทำสัญญาหรือไม่ก็ได้รวมทั้งเลือกที่จะตกลงกันกับคู่สัญญาให้เป็นอย่างไรก็ได้เท่าที่ไม่ขัดกับระบบกฎหมายโดยบุคคลอื่นและองค์กรของรัฐมีหน้าที่เคารพ “สิทธิในเสรีภาพ” นี้ โดยจะไม่สามารถบังคับให้บุคคลดังกล่าวนั้นแสดงเจตนาไปในทางที่บุคคลนั้นไม่ยินยอม แต่มีได้หมายความว่าบุคคลอื่นรวมทั้งอำนาจรัฐจะต้องเคารพและต้องปฏิบัติตามเนื้อหาในการแสดงเจตนาด้วย

เมื่อพิจารณาตีความด้วยนัยทั้งสองแบบนี้จึงสามารถบอกได้ว่า คำว่า “สิทธิ” ตามมาตรา 12 นี้เป็นถ้อยคำที่ยังเป็นปัญหาและยังมีความกว้างในด้านความหมายและการตีความอยู่มาก โดยการตีความตามนัยทั้งสองแบบสิทธิในการทำหนังสือแสดงเจตนานี้เป็นนัยซึ่งมีสภาพบังคับต่างกันเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ หากตีความว่าสิทธิในการแสดงเจตนาตามมาตรา 12 เป็นสิทธิตามนัยที่หนึ่ง สิทธิชนิดนี้ย่อมเป็นสิทธิในการกำหนดตนเอง ซึ่งถือเป็นการกำหนดชีวิตตนเองหรือก็คือสิทธิในชีวิตนั่นเอง สภาพบังคับของสิทธิชนิดนี้คือกลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องย่อมจะต้องมีหน้าที่ให้การเคารพต่อสิทธินี้อย่างเคร่งครัดหากไม่กระทำตามย่อมมีสภาพบังคับทางกฎหมายเกิดขึ้น แต่หากตีความไปในนัยที่สอง สิทธิผู้ป่วยในการแสดงเจตนาเป็นเพียงสิทธิในการแสดงออกถึงเจตนาของตน ซึ่งถือเป็นสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออกเท่านั้น และเมื่อตีความโดยนัยนี้จะทำให้สภาพบังคับทางกฎหมายแตกต่างกับสิทธิตามนัยที่หนึ่งอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือผู้ป่วยมีเพียงสิทธิในการแสดงออกซึ่งความประสงค์ของตน แต่ไม่ได้มีความผูกพันต่อรัฐหรือบุคคลที่สามแต่อย่างใดรวมทั้งบุคลากรทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด โดยหนังสือแสดงเจตนาอันมีสถานะเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของเหตุยกเว้นความผิดของผู้กระทำไม่ให้เกิดผลร้ายอันเป็นโทษต่อการกระทำเท่านั้น

เมื่อถ้อยคำของกฎหมายมีลักษณะที่คลุมเครือสามารถตีความได้หลายนัยจึงต้องอาศัยการตีความโดยนักกฎหมายเพื่อทำให้บทบัญญัติของกฎหมายมีความชัดเจนในเรื่องสภาพบังคับในทางกฎหมาย แต่ด้วยเหตุที่กรณีตามมาตรา 12 ยังไม่เคยมีกรณีขึ้นสู่ศาลให้เกิดการวินิจฉัยเป็นแนวทางของระบบกฎหมายไทย ดังนั้นจึงไม่สามารถทราบได้อย่างแน่ชัดว่าทำยที่สุดแล้วหากมีกรณีฟ้องร้องขึ้นว่าแพทย์ปฏิเสธการกระทำตามหนังสือแสดงเจตนาแล้วรูปคดีจะเป็นไปในทิศทางใดและแพทย์จะมีความผิดทางกฎหมายหรือไม่

อย่างไรก็ดีได้มีการแสดงความเห็นในการตีความทางกฎหมายที่มีน้ำหนัก รวมทั้งมีนัยสำคัญในการตีความโดยนักกฎหมายโดยทั่วไปอย่างมาก กล่าวคือ ในเวทีสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ได้มีการตีความทางกฎหมายให้ปรากฏอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมจากผู้เข้าร่วมเป็นองค์ปาฐกที่มีความสำคัญในแวดวงวิชาการทางนิติศาสตร์อย่างสูง โดยศาสตราจารย์พิเศษ ภัทรศักดิ์ วรณแสง ผู้พิพากษาศาลฎีกาและเลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ความว่า “...ประเด็นแรกคือ มาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาตินี้เป็นกฎหมายที่มีบทบังคับหรือไม่ เมื่อพิจารณาตามเนื้อหาของกฎหมายพบว่ามาตรานี้เป็นคำแนะนำ เพราะไม่มีบทกำหนดโทษไว้ มีเพียงวรรคสามที่กำหนดว่าเมื่อผู้ประกอบการวิชาชีพด้านสาธารณสุขได้ดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาแล้วไม่มีความผิด...” (“สรุปการสัมมนาวิชาการ,” 2562, น. 65 และ 89) ในขณะที่ศาสตราจารย์แสวง บุญเฉลิมวิภาส ผู้อำนวยการศูนย์ธรรมศาสตร์ ธรรมรักษ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ความเห็นว่า “...ไม่ดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนาตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติได้หรือไม่...ถ้าไม่มีการแจ้งอาการผู้ป่วยหรือญาติโดยตรงไปตรงมาแล้วไปยึดผู้ป่วยไว้วันนี้คือปัญหาจริยธรรมของแพทย์ แต่ถ้าไม่ดำเนินการเนื่องจากเหตุผลทางการแพทย์หรือเพราะเหตุผลในด้านครอบครัว เช่น รอให้ญาติคนสำคัญมาร่ำลากันให้ครบก่อน เช่นนี้เป็นสิ่งที่ยอมรับได้” (“สรุปการสัมมนาวิชาการ,” 2562, น. 90) ขณะเดียวกัน พันตำรวจเอก ดร. มานะ เพาะช่วย รองผู้บังคับการตำรวจนครบาล 8 ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและผู้มีหน้าที่โดยตรงในการบังคับใช้กฎหมายให้ความเห็นว่า “สำหรับมาตรา 12 ในความเห็นก็ยังไม่มียกเว้นที่บังคับแพทย์ให้ต้องดำเนินการตามสิทธิของบุคคลตามวรรคหนึ่ง คือการแสดงออกและกรรมวิธีเป็นไปตามหลักการและรายละเอียด ถ้ามองว่าเขาแสดงเจตนามาแล้วแพทย์

‘ไม่ได้ทำหรือไม่’ ความเข้าใจในส่วนของตัวเองที่บัญญัติเพียงบัญญัติว่าเมื่อได้ปฏิบัติตามหนังสือแสดงเจตนาแล้วไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่มีความผิด...ในทางส่วนตัว มาตรา 12 เห็นว่ายังไม่ถึงขนาดรัดกุมพอเพียงแต่เปิดโอกาสให้บุคคลแสดงเจตนาในชีวิตของตน และเมื่อบุคลากรทางการแพทย์ปฏิบัติแล้วก็ไม่มีความรับผิดชอบ...” (“สิทธิปฏิเสธการรักษา,” 2562, น. 72, 75 และ 93)

แม้จะเป็นเพียงความคิดเห็นบนเวทีสัมมนาทางวิชาการที่สำคัญของนักวิชาการบางคนจากสถาบันการศึกษา ตัวแทนจากองค์กรตุลาการ และตัวแทนจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติในฐานะผู้บังคับใช้กฎหมาย ก็ทำให้การตีความประเด็นนี้มีน้ำหนักเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทุกคนล้วนเป็นบุคลากรระดับสูงของแต่ละภาคส่วนอีกทั้งการแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งเหตุผลทางกฎหมายในเวทีทางวิชาการที่สำคัญก็มีแนวโน้มที่จะกลับไปถ่ายทอดวิธีการใช้และตีความกฎหมายในลักษณะนี้แก่องค์กรที่ตนสังกัดอยู่ ซึ่งความเห็นของทุกคนก็ดูจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด กล่าวคือเห็นว่าการแสดงเจตนาของผู้ป่วยเป็นหนังสือตามมาตรา 12 นั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีสภาพบังคับในทางกฎหมาย ไม่มีผลบังคับให้บุคลากรทางการแพทย์ต้องปฏิบัติตาม การแสดงเจตนาดังกล่าวนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดหน้าที่ทางกฎหมายของบุคลากรทางการแพทย์ในการที่จะต้องเคารพเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ หากไม่ปฏิบัติตามถ้อยคำเนื้อหาที่ระบุไว้ก็ไม่มีผลบังคับใดในทางกฎหมาย หากจะมีผลบ้างก็อาจเป็นเพียงประเด็นเรื่องจริยธรรมวิชาชีพซึ่งก็ไม่ใช่ผลในทางกฎหมาย แต่เมื่อในตัวบทกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนว่าการแสดงเจตนาเช่นนี้ถือเป็น “สิทธิ” ของผู้ป่วยชนิดหนึ่ง ดังนั้นจึงไม่สามารถที่จะตีความเป็นอย่างอื่นได้นอกจากว่า คำว่าสิทธิที่ปรากฏอยู่ในตัวบทกฎหมายนั้นย่อมไม่ใช่เรื่องของสิทธิในชีวิตหรือสิทธิในการกำหนดชีวิตตนเอง แต่เป็นเพียงสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออกเท่านั้น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเหตุผลทางกฎหมายของผู้ทรงคุณวุฒิด้านนิติศาสตร์ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องการยุติหรือการงดเว้นการให้การรักษาแก่ผู้ป่วยพบว่าแม้จะมีบางประการที่น่าสนใจ อาทิ ว่าที่ร้อยตรี ดร. ถวัลย์ รุยาพร นายกษัตริย์ นายความ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า “...กรณี (ในการงดการรักษาแก่ผู้ป่วย) มีสองแบบ แบบแรกผู้ป่วยแสดงเจตนาเองซึ่งจะไม่ยุ่งยาก กับแบบที่สองคือเรื่องผู้ป่วยไม่สามารถแสดงเจตนาได้แล้ว ซึ่งสิ่งนี้คือเรื่องที่ละเอียดอ่อนและต้องมีการทำความเข้าใจอย่างมาก การทำความเข้าใจต้องทำอย่างดี เพราะญาติจะต้องรับว่า ผู้ป่วยอยู่ในสถานะที่เรียกว่าระยะสุดท้าย เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนมาก และต้องจริงจังในการทำความเข้าใจกับญาติอันเป็นการป้องกันปัญหาอื่น ๆ ที่จะตามมาได้อย่างดี” (“สิทธิปฏิเสธการรักษา,” 2562, น. 73-74) หรือที่ร้อยตำรวจโท ดร. อุทัย อาทิวา อัยการพิเศษ ฝ่ายพัฒนากฎหมาย สำนักงานวิชาการ สำนักงานอัยการสูงสุด ได้ให้ความเห็นว่า “กรณีหมายถึงไม่มีหนังสือแสดงเจตนา คือพอไม่มีนั้นก็ไม่ได้เข้าบทบัญญัติของกฎหมายดังนั้นหมอดูต้องรับความเสี่ยงเต็ม ๆ...ฉะนั้นคิดว่าถ้าหมอทำงานโดยไม่มีหนังสือแสดงเจตนา หมอจะไม่ได้รับการคุ้มครองตามวรรคสาม (ของมาตรา 12) อย่างชัดเจนนัก” (“สิทธิปฏิเสธการรักษา,” 2562, น. 83) นอกจากนี้ในส่วนของอัยการจันทิมา ธนาสว่างกุล รองอธิบดีอัยการ สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ได้ให้ความเห็นว่า “...ในประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าผู้ป่วยจะไม่ได้ตัดสินใจอะไรไว้เลย ตอนนี้เป็นหน้าที่ของญาติพี่น้องว่าจะดำเนินการอย่างไร...ซึ่งหากพูดคุยตกลงกันได้แพทย์ผู้รักษาก็ไม่มีความกังวล...หนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขจะมีประโยชน์สำหรับผู้ป่วยเอง ครอบครัวของผู้ป่วย และบุคลากรด้านสาธารณสุข ช่วยลดความขัดแย้งในหมู่ญาติ และความขัดแย้งระหว่างญาติกับบุคลากรด้านสาธารณสุขในเรื่องแนวทางการรักษาพยาบาลในกรณีผู้ป่วยไม่มีสติสัมปชัญญะพอจะสื่อสารได้แล้ว...” (“สรุปการสัมมนาวิชาการ,” 2562, น. 74-75) จากความคิดเห็น

ประกอบเหตุผลทางกฎหมายข้างต้นนี้ทำให้เห็นได้ว่า แม้จะไม่มีหนังสือแสดงเจตนาของผู้ป่วยแต่ผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายก็เห็นว่าสามารถทำได้แต่ก็โดยเงื่อนไขที่ต่างออกไปรวมทั้งต้องใช้ความระมัดระวังมากกว่าในกรณีที่มีหนังสือแสดงเจตนา

ผู้ศึกษามีความเชื่อมั่นอย่างไม่มีข้อสงสัยว่าผู้เกี่ยวข้องและผู้ให้ความเห็นทุกท่านที่กล่าวมาข้างต้น ต่างเสนอความเห็นและให้เหตุผลในทางกฎหมายโดยวางอยู่บนหลักวิชานิติศาสตร์ รวมทั้งวางอยู่บนความตั้งใจที่ดีและความหวังดีทั้งต่อผู้ป่วยและญาติ ต่อการดำเนินงานของระบบสาธารณสุขอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยราบรื่นของผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ไม่สามารถปฏิเสธได้จากความเห็นข้างต้นนี้ ในมุมมองของนักปฏิบัตินักวิชาการด้านนิติศาสตร์มีความเห็นว่าหนังสือแสดงเจตนาตามมาตรา 12 เมื่อพิจารณาให้ถึงที่สุดแล้วไม่ได้มีอะไรที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการตัดสินใจของผู้ป่วยในการกำหนดชีวิตของตน เนื่องจากสิทธิผู้ป่วยที่มีตามมาตรานี้เป็นเพียงสิทธิในเสรีภาพในการแสดงออกเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากบุคลากรทางการแพทย์ไม่มีสภาพบังคับทางกฎหมายให้ต้องมีหน้าที่เคารพปฏิบัติตามถ้อยคำที่ระบุไว้ในหนังสือแสดงเจตนา แต่ที่เห็นได้ชัดเจนเป็นที่แน่นอนเลยคือการใช้และการตีความมาตรา 12 ที่กำหนดให้มีการทำหนังสือแสดงเจตนานี้เป็นบทบัญญัติที่มีไว้เพื่อทำให้การกระทำของบุคลากรทางการแพทย์ในกรณีจำเพาะบางอย่างซึ่งสอดคล้องกับหนังสือแสดงเจตนาและกฎหมาย ไม่มีปัญหาเรื่องการกระทำผิดและไม่ต้องได้รับผลอันเป็นโทษจากระบบกฎหมาย การใช้และการตีความของนักกฎหมายเกี่ยวกับกรณีนี้จะเป็นการอำนวยให้เกิดความสะดวกและความคุ้มค่ามีประสิทธิภาพแก่ระบบสาธารณสุขในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยในภาพรวมมากกว่าที่จะเป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่ทำการรับรองสิทธิให้แก่ผู้ป่วยในการกำหนดชีวิตของตนเองด้วยเหตุผลและข้อมูลที่อภิปรายไปข้างต้นทั้งหมด

unสรุป

บทบัญญัติมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ที่ว่าด้วยสิทธิในการทำหนังสือแสดงเจตนาปฏิเสธรับบริการด้านสาธารณสุขหรือที่เรียกกันว่าพินัยกรรมชีวิต จะเป็นความพยายามของฝ่ายนิติบัญญัติในการตรากฎหมายเปิดช่องให้มีการใช้สิทธิในการกำหนดชีวิตของปัจเจกบุคคลสามารถทำได้กว้างขวางมากขึ้น อย่างไรก็ตามการตรากฎหมายเป็นเพียงเสมือนต้นธารแห่งการเกิดขึ้นของสิทธิ การใช้และการตีความโดยฝ่ายนักกฎหมายผู้มีอำนาจหน้าที่บังคับใช้กฎหมายก็มีส่วนสำคัญมากในการทำให้สิทธิที่อยู่ในรูปของตัวหนังสือกลายเป็นสิทธิที่มีสภาพบังคับในโลกของความจริง แต่กลับพบว่าในทางปฏิบัติแล้วบทบัญญัติของกฎหมายที่ว่าด้วยการทำพินัยกรรมชีวิตนี้กลับถูกนำมาผลักดันให้เกิดการบังคับใช้ไปในทางที่จำกัดสิทธิของปัจเจกบุคคลให้แคบกว่าที่ถ้อยคำซึ่งบัญญัติในกฎหมาย ทำให้เห็นว่าความสมัครใจยินยอมของผู้ป่วยอาจไม่ใช่เป็นเงื่อนไขสำคัญสูงสุดในฐานะที่เป็นเงื่อนไขจำเป็น (necessary cause) ในทัศนะของนักกฎหมาย แม้ทุกความคิดเห็นในการใช้และการตีความกฎหมายของนักกฎหมายเป็นไปด้วยความตั้งใจดีและคาดหวังที่จะทำให้ทั้งชีวิตส่วนตัวของผู้ป่วยรวมทั้งระบบสาธารณสุขของประเทศสามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด แต่เหล่านี้ก็ไม่อาจที่จะปฏิเสธได้ว่าในมุมมองของนักกฎหมายก็ได้มีทัศนะว่าอัตตาคติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสูงสุด การแสดงความคิดเห็นในทางกฎหมายยังคงตั้งมั่นอยู่บนหลักการแบบบิดานิยมคือหลักการคติฉันทิตา (paternalism)⁹ อันเป็นแนวคิดแบบพ่อปกครองลูกซึ่งฝ่ายผู้มีอำนาจเป็นผู้มีหน้าที่เลือกสรรสิ่งต่าง ๆ ที่คิดว่าเหมาะสมให้กับผู้อยู่ใต้อำนาจ มากกว่า

9 คำว่า paternalism มีการบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทยโดยราชบัณฑิตยสภาว่า “คติฉันทิตา” โดยคำนี้มีเนื้อหายุ่งในขอบข่ายของปรัชญาซึ่งมีนัยถึงทัศนะที่สนับสนุนสภาวะที่มีการแทรกแซงเสรีภาพหรืออัตตาคติของปัจเจกบุคคลโดยเห็นว่าเป็นไปเพื่อสิ่งที่ดีกว่าซึ่งปัจเจกบุคคลเหล่านั้นอาจจะไม่สามารถเข้าใจมันได้ถ้อยแท้เท่ากับผู้ที่มีความรู้หรือผู้ที่ถืออำนาจในสังคม

จะปลดปล่อยให้ปัจเจกบุคคลเลือกตัดสินใจในชีวิตอย่างเสรีตามหลักอัตตาคำนำติของตนเอง (autonomy) เมื่อเป็นเช่นนี้ในท้ายที่สุดบทบัญญัติในมาตรา 12 ก็อาจไม่ได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ในฐานะที่เป็นบทบัญญัติซึ่งมีขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิและอัตตาคำนำติของผู้ป่วยในฐานะปัจเจกอย่างที่เราควรจะเป็น แต่กลับกลายเป็นว่ามีสถานะเป็นกฎหมายที่มีประโยชน์ในแง่ของความราบรื่นในการจัดการของระบบสาธารณสุขซึ่งเป็นประโยชน์ของสังคมโดยรวมมากกว่า

นอกจากนี้หลังจากที่มีการตราพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ ขึ้นบังคับใช้แล้ว ดูเพียงผิวเผินอาจเหมือนจะทำให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในระบบบริการสาธารณสุขทำงานได้สะดวกราบรื่นขึ้นโดยปลอดผลร้ายจากกฎหมายที่ตามมาโดยอาศัยเพียงหนังสือแสดงเจตนาของผู้ป่วยเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาตามข้อกฎหมายให้ถี่ถ้วนอาจไม่เป็นเช่นนั้น เพราะเมื่อพิจารณาถึงที่สุดแล้วจะพบว่าบทบัญญัติของกฎหมายเรื่องพินัยกรรมชีวิตที่ผูกมัดให้การงดเว้นการรักษาของแพทย์มีเหตุยกเว้นความผิดได้หากมีหนังสือแสดงเจตนาจากผู้ป่วยเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นเอาเข้าจริงแล้วกลับทำให้แพทย์อาจมีอิสระในการปฏิบัติหน้าที่น้อยลงและอาจก่อให้เกิดอุปสรรคและปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วในยุโรปบางประเทศจะพบว่ามีความพยายามบริหารจัดการกับปัญหาเหล่านี้เช่นกันแต่ด้วยวิธีการและตรรกะทางความคิดที่แตกต่างจากที่ปรากฏในมาตรา 12 กล่าวคือ ในหลาย ๆ ประเทศในยุโรปนั้นการรักษาผู้ป่วยในบางกรณี เช่น การโหมทุ่มการรักษาแก่ผู้ป่วยในระยะสุดท้ายหรือการให้การรักษายุงชีวิตแก่ผู้ป่วยที่แม้จะยังไม่ถึงวาระสุดท้ายแต่มีสภาวะทางร่างกายจิตใจที่ลดทอนคุณภาพชีวิตลงไปอย่างมาก ทั้งยังสิ้นหวังที่จะรักษาเยียวยาให้กลับมาดีขึ้นได้ การรักษาในกรณีเหล่านี้ในทางการแพทย์ถือว่าการให้การรักษาสิ้นหวังหรือสูญเปล่า (futile treatment / medical futility) การรักษาในกรณีนี้หลาย ๆ ประเทศในยุโรปถือว่ามีการจัดการในการบริหารจัดการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากโดย

การนำประเด็นเรื่องการงดเว้นการรักษาที่สูญเปล่าให้เป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้การตัดสินใจของแพทย์เป็นสำคัญ ยกตัวอย่างเช่น ในประเทศเนเธอร์แลนด์¹⁰ อังกฤษ และเวลส์¹¹ ฝรั่งเศส¹² หรือสวิตเซอร์แลนด์¹³ เป็นต้น

ระบบกฎหมายของประเทศข้างต้นที่ถือว่าการรักษาที่สูญเปล่าให้เป็นหน้าที่ในการวินิจฉัยของบุคลากรทางการแพทย์เป็นหลักโดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงเจตนาจากผู้ป่วย ทำให้การงดเว้นการให้การรักษาที่สูญเปล่าถูกแยกออกจากเรื่องอัตตาคำนำติอย่างสิ้นเชิง โดยแยกแยะระบบการประเมินคุณค่าระหว่าง

- 10 ภายใต้อำนาจของประเทศไทยเนเธอร์แลนด์ประกอบด้วยแนวปฏิบัติทางจริยธรรมวิชาชีพแพทย์โดย KNMG (Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst / The Royal Dutch Medical Association) หรือราชแพทยสมาคมแห่งดัตช์ ถือว่าการรักษาสิ้นหวังเป็นการละเมิดต่อจริยธรรมวิชาชีพ และแพทย์จะต้องไม่ให้การรักษาสิ้นหวังเหล่านี้แก่ผู้ป่วย เนื่องจากเป็นการกระทำที่นอกจากจะไม่ทำให้ผู้ป่วยหายจากโรคแล้วยังลดทอนคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยอีกด้วย โดยการฝ่าฝืนกระทำการให้การรักษาที่สูญเปล่านี้ อาจก่อให้เกิดผลในทางกฎหมายตามมา เช่น ความผิดและโทษในทางอาญา ความรับผิดในความเสียหายทางแพ่ง โทษในทางวินัยของวิชาชีพแพทย์ หรือแม้กระทั่งบริษัทประกันภัยยังสามารถปฏิเสธการจ่ายในการรักษาที่สูญเปล่านี้อีกด้วย (John Griffiths, Heleen Wayers, & Maurice Adams, 2008, pp. 59-64)
- 11 เนื่องด้วยประเทศอังกฤษและเวลส์ใช้ระบบ common law จึงอาศัยการอ้างอิงจากคดี *Bland 1993* ซึ่งเป็นคดีที่มีการร้องขอจากศาลให้นาย Anthony David Bland ผู้ป่วยสภาพผัก (Persistent Vegetative State) รับการยุติการให้การรักษายุงชีวิตโดยที่ไม่มีมีการแสดงเจตนาไว้ล่วงหน้าจากผู้ป่วย และ House of Lord ซึ่งเป็นองค์กรตุลาการสูงสุดของประเทศก็ได้มีคำพิพากษาในกรณีนี้จนเกิดหลักกฎหมายว่า การงดเว้นการรักษาที่สิ้นหวังซึ่งแม้จะไม่มีมีการแสดงความยินยอมจากผู้ป่วย เนื่องจากไม่อยู่ในสภาพที่สามารถให้การยินยอมได้และแม้จะนำไปสู่ความตายของผู้ป่วยก็ไม่ถือเป็นความผิด แต่เป็นหน้าที่ของแพทย์ที่จะต้องเลือกกระทำการใดโดยยึดประโยชน์ของผู้ป่วยอย่างสูงสุด
- 12 ในประมวลกฎหมาย *Code de la santé publique 2005* article L 1110 และ L 1111 ได้กล่าวถึงการรักษาที่สูญเปล่า (acharnement thérapeutique) มีสาระสำคัญว่า การรักษาที่ไม่สมเหตุสมผล ไร้ประโยชน์ หรือไม่ได้สัดส่วน จะต้องถูกระงับยับยั้งหรือยุติเนื่องด้วยเหตุผลในการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วยเป็นสำคัญ โดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงเจตนายินยอมจากผู้ป่วย
- 13 จากการวางแนวคำพิพากษาของศาลแห่งสมาพันธ์รัฐตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 1990 ที่ว่า การระงับยับยั้งหรือยุติการรักษาที่สูญเปล่าแก่ผู้ป่วยโดยที่ไม่มีมีการแสดงเจตนาของผู้ป่วยล่วงหน้านั้นไม่ถือเป็นความผิดทางกฎหมาย การงดเว้นการกระทำเช่นนี้เรียกว่า *passive sterberhilfe* และความตายของผู้ป่วยที่หากจะเกิดขึ้นตามมานั้นให้ถือเป็นการตายตามธรรมชาติ ในทางกฎหมายไม่จำเป็นต้องรายงานการตายแก่หน่วยงานในทางอาญา (John Griffiths, et. al., 2008, pp. 465-466)

อัตตาณัติและเครือข่ายของระบบอำนาจต่าง ๆ ออกจากกันอย่างชัดเจน ทั้งยังไม่ขัดข้องขัดแย้งที่จะยอมรับว่าอัตตาณัติมิใช่เป็นสิ่งที่สูงสุดเสมอไปในระบบแห่งคุณค่ารวม โดยเห็นว่าแม้อัตตาณัติจะสำคัญเพียงใดก็ตามแต่ความสำคัญของอำนาจต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีนี้คืออำนาจในทางการแพทย์ที่สนับสนุนด้วยความรู้นั้นก็มีความสำคัญเช่นเดียวกันและในบางแง่มุมก็จำเป็นต้องยอมรับว่าระบบของอำนาจบางประการมีคุณค่าอยู่เหนืออัตตาณัติอย่างตรงไปตรงมา เหล่านี้เป็นเรื่องที่ไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าแนวคิดแบบอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) ซึ่งให้ความสำคัญต่อการจัดสรรทรัพยากรทางด้านสาธารณสุขให้เกิดประสิทธิภาพและความคุ้มค่าสูงสุดต่อสังคมโดยรวมเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงและนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสมการนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และจากการศึกษาทำให้พบว่าการใช้และตีความกฎหมายยังไม่ก่อให้เกิดการสนับสนุนการใช้สิทธิของปัจเจกบุคคลตามอัตตาณัติได้มากเท่าที่ควรจะเป็น อาจเป็นด้วยเหตุจากความพร้อมของเส้นแบ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้เอง ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่าทางออกที่ดีที่สุดสำหรับประเด็นนี้ตามระบบกฎหมายไทย จึงน่าจะเป็นการตีประเด็นเรื่องการแยกแยะความแตกต่างระหว่างสองเรื่องนี้ให้เกิดเส้นแบ่งที่กระจ่างชัดและร่วมกันหาข้อสรุปโดยแยกประเด็นออกจากกันให้ชัดเจน เมื่อได้คำตอบที่ตกผลึกจากการแยกแยะประเด็นที่ชัดเจนแล้วจึงค่อยปรับปรุงกฎหมายให้รองรับต่อแนวคิดและเจตนารมณ์เช่นนั้น ในภายหลัง และไม่ว่าคำตอบสุดท้ายจะนำไปสู่ผลลัพธ์ใดก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดก็ย่อมจะไม่ทำให้เกิดการผสมปนเปของประเด็นต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความสับสนและความอิหฺลัทธิเหลือในการใช้และการตีความกฎหมาย

อัตตาณัติที่อยู่ในระบบกฎหมายไทยนั้นยังถือว่าเป็นเพียงหนึ่งในมโนทัศน์ทางกฎหมายท่ามกลางมโนทัศน์ทางกฎหมายอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก โดยถูกประเมินลำดับชั้นในเชิงคุณค่าเอาไว้ต่ำกว่าปทัสถานทางกฎหมายซึ่งอิงกับบรรทัดฐานทางสังคมอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่าถึงที่สุดแล้วสังคมยังคงถูกขับเคลื่อนด้วยอำนาจที่มาพร้อมกันกับความรู้ โดยสังคมจะขับเคลื่อนไปในทิศทางใด สังคมจะมีทัศนคติต่อเรื่องใดเป็นเรื่องที่ถูกหรือผิดจริงหรือเท็จ ย่อมถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยอำนาจและความรู้ชุดต่าง ๆ ที่ปะทะประสานสร้างเป็นระบอบแห่งความจริงขึ้นมา และสำหรับระบบกฎหมายไทยซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่ายของอำนาจและความรู้ที่สำคัญอันมีผลต่อประเด็นเรื่องสิทธิในการเลือกตาย เรื่องอัตตาณัติของปัจเจกบุคคลก็ดูจะไม่ได้มีสถานะที่ทรงพลังมากนัก โดยมีสถานะเป็นแค่เพียงใบผ่านทางอนุมัติหรือเติมเต็มให้การทำงานของเครือข่ายอำนาจและความรู้ทั้งหลายสามารถทำได้อย่างสะดวกราบรื่นขึ้นเท่านั้น ที่สุดแล้วความเป็นปัจเจกของบุคคลก็ดูจะถูกสลายทอนและทำให้พราเลือนจนทำให้อำนาจเหล่านี้มองเห็นเพียงในแง่ของความเป็นประชากร (population) ซึ่งจะถูกบริหารจัดการผ่านสถิติและตัวเลขเพื่อตอบโจทยในเชิงอรรถประโยชน์เท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามหนังสือแสดงเจตนา
ไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตาย
ในวาระสุดท้ายของชีวิตหรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย
พ.ศ. 2553

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คดีหมายเลขดำที่ พ 147/2554 ไม่ปรากฏชื่อ
ผู้แต่ง. (2562). สิทธิปฏิเสธการรักษาในระยะท้ายของชีวิตกับปัญหา
ในทางปฏิบัติ. ใน *งานวิชาการรำลึกศาสตราจารย์จิตติ ตังศภัทย์*
ครั้งที่ 24. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 รายงานการประชุมสภาผู้แทน
ราษฎร ชุดที่ 22 ปีที่ 1 ครั้งที่ 34 (สมัยสามัญนิติบัญญัติ) วันพุธที่ 14
ธันวาคม พุทธศักราช 2548

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2555). *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน*.
กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2553). หลักนิติรัฐและหลักนิติธรรม. ใน เอกบุณย์ วงศ์สวัสดิ์กุล
(บ.ก.), *นิติรัฐนิติธรรม* (น. 318–342). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

วิฑูรย์ อั้งประพันธ์. (2559). แนวคิดของนักกฎหมายไทยเกี่ยวกับการปฏิเสธ
การรักษาที่จะนำไปสู่การตายดี. ใน *รู้ให้รอบคอบเรื่องมาตรา 12*
พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 (น. 7–32). นนทบุรี: สำนักงาน
คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

สมยศ เชื้อไทย. (2551). *คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง หลักทั่วไป เล่ม 1 ความรู้
กฎหมายทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง. (2562). *สรุปการสัมมนาวิชาการ. ใน สัมมนาวิชาการเรื่อง
ไม่ใส่เครื่อง ถอดเครื่องช่วยหายใจได้เพียงใด ในระยะท้ายของชีวิต*.
นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง. (2562). *คู่มือผู้ให้บริการสาธารณสุข กฎหมายและแนวทางการ
ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย*. พิมพ์ครั้งที่ 9.
นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

แสง บุญเฉลิมวิภาส. (2554). *แพทยสภากับการออกแนวปฏิบัติที่สร้าง
ความสับสนแก่บุคลากรทางการแพทย์*. สืบค้น 8 สิงหาคม 2564,
จาก [https://www.thailivingwill.in.th/sites/default/files/
content01_livingwill.pdf](https://www.thailivingwill.in.th/sites/default/files/content01_livingwill.pdf).

David Robertson. (2004). *A Dictionary of Human Rights*. second
Edition. London: Europa Publication.

H. Victor Conde. (2004). *A Handbook of International Human
Rights Terminology*. second edition. Nebraska: University of
Nebraska Press.

James Griffin. (2008). *On Human Rights*, Oxford: Oxford University Press.

James R. Lewis & Carl Skutsch. (2001). *The Human Rights
Encyclopedia*. New York: M.E. Sharpe Inc.

John Griffiths, Heleen Wayers, & Maurice Adams. (2008). *Euthanasia
and Law in Europe*. Portland: Hart Publishing.

John Keown. (2004). *Euthanasia, Ethics and Public Policy an argument against legislation*. Cambridge: Cambridge University Press.

OHCHR. (n.d.). *Universal Declaration of Human Rights at 70: 30 Articles on 30 Articles - Article 5*. Retrieved December 31, 2021, from <https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23872&LangID=E>

จริยธรรม ในการตีพิมพ์ ของวารสารสหวิทยาการ

● หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้เขียน

1. ผู้เขียนรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ของผู้เขียนและผู้ร่วมเขียน และไม่เคยตีพิมพ์มาก่อนหรืออยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นไม่มีการคัดลอกหรือลอกเลียนผลงานส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดจากผลงานวิชาการทั้งของตนเองและผู้อื่น และมีการอ้างอิงผลงานอย่างถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารสหวิทยาการกำหนด
3. ผู้เขียนขอรับรองว่าได้รายงานข้อเท็จจริงที่ได้จากการทำวิจัยตามจริง ไม่มีการบิดเบือนหรือให้ข้อมูลที่เบี่ยงเบน
4. ผู้เขียนรับรองว่ารูป ภาพ และตารางในบทความได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์แล้ว และมีการอ้างอิงอย่างเหมาะสม
5. ในกรณีที่มีผู้เขียนร่วม ผู้เขียนร่วมทุกคนได้เห็นชอบกับต้นฉบับบทความและเห็นชอบกับการส่งต้นฉบับให้วารสารสหวิทยาการพิจารณา
6. ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความถือเป็นความคิดเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียนบทความและผู้เขียนร่วม
7. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะปฏิเสธการตีพิมพ์หากพบว่าบทความเดียวกันนี้ได้รับการเผยแพร่และตีพิมพ์ในแหล่งอื่นมาก่อนหรือเป็นการลอกเลียนเนื้อหาจากแหล่งอื่น

● หน้าทีและควมรับผิชอบของกองบรรณาธิการ

1. กองบรรณาธิการเป็นผู้พิจารณาว่าบทความที่ส่งมานั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารสหวิทยาการหรือไม่ หากบทความนั้นไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารฯ กองบรรณาธิการจะรีบแจ้งผู้เขียนบทความให้ทราบเพื่อนำบทความไปเสนอต่อวารสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. กองบรรณาธิการมีการตรวจสอบการพิมพ์ซ้ำซ้อน (duplication) และการลอกเลียนผลงานวิชาการ (plagiarism)
3. กองบรรณาธิการไม่เปิดเผยเนื้อหาหรือข้อมูลในบทความระหว่างที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์
4. กองบรรณาธิการไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบหรือเปิดเผยแก่บุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในระหว่างที่บทความอยู่ในระหว่างการประเมิน
5. หากกรณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความทั้ง 3 ท่าน มีเห็นความขัดแย้งกัน กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาการดำเนินงานขั้นต่อไป
6. ลำดับของการตีพิมพ์บทความจะพิจารณาจากลำดับก่อนหลังในการส่งบทความให้แก่วารสาร ความน่าสนใจของบทความ และความเหมาะสมอื่น

● หน้าทีและควมรับผิชอบของผู้ประเมิน

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลหรือเนื้อหาส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความในระหว่างที่บทความนั้นยังไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่
2. ผู้ประเมินต้องประเมินบทความด้วยความเป็นกลางปราศจากอคติและคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้อ่านบทความจะได้รับ ตลอดจนให้คำแนะนำและแนวทางแก้ไขปรับปรุงบทความในเชิงสร้างสรรค์
3. ผู้ประเมินส่งผลการประเมินตามกำหนดเวลาและรับผิดชอบต่อการประเมินของตน
4. หากภายหลังจากที่ผู้ประเมินตอบรับประเมินบทความใดบทความหนึ่งแล้วพบว่าไม่มีความเชี่ยวชาญเนื้อหาในระดับที่มากพอที่จะวิจารณ์บทความดังกล่าวได้อย่างมีคุณภาพ ผู้ประเมินบทความจะรีบแจ้งให้กองบรรณาธิการทราบเพื่อหาผู้ทรงคุณวุฒิอื่นที่มีความเชี่ยวชาญประเมินแทน

Jan-Jun 2022
Journal
of Integrated Sciences

College of Interdisciplinary Studies
Thammasat University

Journal of Integrated Sciences Volume 19, Issue 1 (Jan-Jun 2022)

วารสารสหวิทยาการ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565)